

Bічник

ІІ / 2001

Національного банку України

Фундаментальну
основу —
під банківську
будову

**ЗАКОН "ПРО БАНК
І БАНКІВСЬКУ
ДІЯЛЬНІСТЬ"**

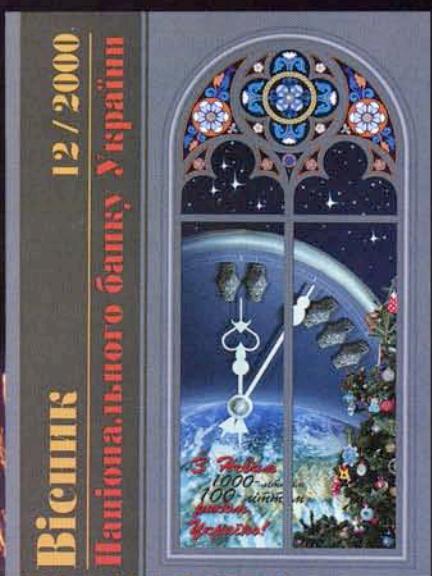

“Вісник Національного
банку України”

Шомісячний ілюстрований
науково-практичний журнал.

Тематична спрямованість —
висвітлення діяльності НБУ,
питань функціонування банківської
системи України, актуальних
фінансово-кредитних проблем.

Передплатний індекс — 74132

Додаток до журнала
«ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ЗАКОНОДАВЧІ
І НОРМАТИВНІ
АКТИ
З БАНКІВСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК
УКРАЇНИ

ВИПУСК 12

КІВ 2000

“Законодавчі
і нормативні акти
з банківської
діяльності”

Додаток
до “Вісника НБУ”.
Шомісячний збірник
найсвіжіших документів,
що регламентують банківську
діяльність. Мета збірника —
ознайомлення широкого кола
читачів із повними текстами
законодавчих актів, а також
постанов, інструкцій,
розпоряджень та інших
нормативних
документів НБУ
з банківської сфери.

Передплатний індекс — 74132

Ави

взяли із собою

в нове тисячоліття видання НБУ?

Шановні колеги!

Ось є переступи від пора Нового 2001 року, відкривши третє тисячоліття.

І вологодні, на виконаному рубежі, ми ще раз озираємося у минуле.

На прикінці другого тисячоліття Україна стала незалежною державою, підкріпивши свій статус незалежним атрибутом державності - власною національною валютою.

У 2000 році, вперше за роки незалежності, ми досягли зростання валового внутрішнього продукту. Завдяки активності Національного банку осіянним гасом вдалося зміцнити довіру населення до гривні.

Нинішній рік, перший у третєм тисячолітті, - ювілейний для банківської системи України. Те, що вона цуровою цих десятих літ ішла семипільними кроками, - загальновизнаний факт: випереджаючи на шляху до цивілізованого ринку інші панки національної економіки, вона підтримує їх, допомагає їм розвиватися.

Як і завжди, в році 2001-му найважливіше завдання центрального банку держави - підтримувати стабільність національної валюти. Запорука успіху мають стати коректна робота банків у законодавчому полі, розширення їхньої ресурсної бази, капіталізація, збільшення кредитних вкладень, зростання ВВП, забезпечення економіки стабільними грошима.

...Лиш раз на тисячу літ приходить на планету такий день і такий рік!

Подякуйте долі за те, що саме нам сідилося зробити цей унікальний крок у нову добу.

І відчуємо, що не можна жити у цюльці році, виці, тисячолітті буденno.

Миро бажаю вам, дорогі колеги, успіхів у зміцненні банківської системи, добробуту, міцного здоров'я, щастя!

Голова Національного банку України

В. Степанов

Володимир Степанов

них та спеціалізованих банків;

- ◆ зміцнення ресурсної бази комерційних банків;

- ◆ розвиток конкуренції на ринку банківських послуг;

- ◆ удосконалення системи нагляду за діяльністю банків;

- ◆ врегулювання в установленому порядку процедури банкрутства банків;

- ◆ завершення гармонізації норм бухгалтерії та звітності за міжнародними стандартами та рекомендаціями Європоюзу;

- ◆ удосконалення порядку реалізації заставленого майна з метою захисту інтересів кредиторів;

- ◆ стимулювання зростання обсягів грошових вкладів населення та розширення гарантій збереження таких вкладів;

- ◆ удосконалення банківського зако-

новдання тощо.

Окремий розділ Комплексної програми присвячено конкретним заходам (із визначеними термінами та відповідальними за їх виконання), здійснення яких має підвищити ефективність функціонування банків.

Реалізація програми сприятиме створенню належних організаційних, правових та методичних умов для успішного виконання банківською системою завдань, які стоять перед нею на сучасному етапі розвитку. Серед них:

- ◆ зміцнення національних грошей;

- ◆ орієнтація банків на потреби економіки шляхом нарощування обсягів кредитування та банківських інвестицій у розвиток вітчизняної економіки;

- ◆ зміцнення надійності банків;

- ◆ можливість виходу з локальних криз

із найменшими втратами; запобігання системним банківським кризам;

- ◆ посилення довіри до комерційних банків;

- ◆ очищення кредитних портфелів банків від безнадійних боргів, а банківської системи — від слабких, неплатоспроможних банків, не здатних своєчасно виконувати доручення своїх клієнтів.

В окремому розділі проекту програми стисло висвітлено роль і перспективи розвитку небанківських фінансових установ, які можуть надавати широкий спектр фінансових послуг населенню, малим і середнім підприємствам, створюючи додаткові стимули для застосування заощаджень та ефективнішого використання грошових коштів.

Ставимо питання /

Великим банкам — державну підтримку

Стан банківської системи будь-якої країни значною мірою залежить від так званих системоутворюючих банківських установ. В Україні це сім банків, які входять до групи найбільших: Укрексімбанк, Ощадбанк, Промінвестбанк, "Україна", Укросоцбанк, "Аval" і Приватбанк. Устатті йдееться про характерні особливості та актуальні проблеми їх діяльності.

Серед семи найбільших банків два — державні (Укрексімбанк і Ощадбанк), п'ять — акціонерні товариства.

Промінвестбанк, АПКБ "Україна" і АКБ "Укросоцбанк" створені на початку 1990-х років на базі колишніх державних республіканських спеціалізованих банків. Роздержавлення поставило їх у вигідне конкурентне становище. Адже ці банки (а також Укрексімбанк і Ощадбанк) були забезпечені основними фондами, кадрами, солідною клієнтурою, тобто мали відносно непогані стартові умови. Проте зазначені банківські установи були тісно пов'язані з органами державної влади, тож одержали у спадок застарілий стиль роботи, неприйнятний у ринкових умовах.

Як показав досвід, тісний зв'язок з органами державного управління та залежність від них стали однією з основних причин утрати найбільшими банками стабільності. Саме на їх групу нині припадає 98% заборгованості держави перед

комерційними банками, яка виникла внаслідок виконання (у вигляді надання кредитів) різноманітних державних програм за рішеннями і під гарантією уряду.

АППБ "Аval" і КБ "Приватбанк", які теж належать до сімки найбільших, є банками "другої хвилі" і характеризуються прискореним розвитком, постійним розширенням асортименту і якості послуг. Вони швидше адаптуються до економічної ситуації, яка постійно змінюється.

Серед найактуальніших проблем, характерних нині для групи найбільших банків, — помітне зниження рівня їх капіталізації. Якщо балансовий капітал банківської системи в цілому за 1998—1999 роки збільшився на 60%, то обсяг капіталу великих банків залишився незмінним і нині становить 35% від усього банківського капіталу (нагадаємо, що на 01.01.1998 р. цей показник становив 59%). Причому статутний капітал великих банків збільшився на 63%. Це свідчить

про те, що деякі з них "спалюють" свій капітал, проводячи неефективні активні операції.

Зменшилася питома вага великих банків і в активних вкладеннях системи комерційних банків України. Якщо на кінець 1997 року вони сягали 70% від активів усієї банківської системи, то на 01.10.2000 р. частка активних вкладень великих банків скоротилася до 48%.

Кредитні операції великих банків становлять 47% від їх загального обсягу по системі (за станом на 01.01.1998 р. цей показник дорівнював 62%) і характеризуються високою мірою ризику, що викликає необхідність формування значних резервів на покриття можливих кредитних ризиків (а це під силу не всім банкам групи). На кінець третього кварталу 2000 року великими банками було сформовано резерв на покриття кредитних ризиків у сумі 1 318 млн. грн.

специфічна особливість новітнього ринку спричинила такий феномен, як глобальні фінансові групи. Серед найвпливовіших — дві американські (Citigroup і Chase Manhattan), дві швейцарські (UBS і Credit Suisse) та одна німецька (Deutsche Bank).

Ще одне підтвердження тенденції до концентрації банківського капіталу — реструктуризація банківської системи Японії. Кілька років тому в цій країні було 26 великих банків. Нині їх 8. Укрупнення відбувалося в основному шляхом злиття. Сучасним великим японським банкам за обсягами операцій вдається потіснити багато (далеко не осстанніх) банків США, ФРН, Англії, Італії.

У більшості економічно розвинутих країн Європи й Азії також діє по 4—5 великих банків (універсальних або спеціалізованих), на які припадає 60—70% банківських операцій. До такої структури прагнуть і банківські системи постсоціалістичних держав Східної Європи та Балтії, що пов'язано з їх прагненням інтегруватися у західноєвропейську фінансову систему.

Належно оцінюючи роль і значення

великих банків, уряди багатьох країн, у тому числі тих, що розвиваються, вживають заходів для їх підтримки. Наприклад, у 1992—1994 роках уряд Угорщини з метою консолідації банківської системи спрямував на її розвиток суму, адекватну 3.5 млрд. доларів США, а це щороку становило 7% від ВВП.

У 1998 році міністерство фінансів Китаю виділило суму, адекватну 32.5 млрд. доларів США, для поповнення капіталу чотирьох найбільших спеціалізованих банків країни.

Турботу уряду України про зміщення вітчизняної банківської системи відображають такі показники: у бюджеті 2000 року на реструктуризацію фінансового сектора було передбачено 300 млн. грн., із яких 50 млн. грн. призначалися для капіталізації Ощадбанку, 250 млн. грн. — для погашення боргів за кредитами, наданими банками в рамках державних програм.

Як бачимо, державна підтримка, без якої неможливий успішний розвиток системоутворюючих банків, в Україні незначна. Це пояснюється, по-перше, недостатністю прибуткової частини дер-

жавного бюджету, що обмежує можливості уряду, зокрема щодо витрат на реструктуризацію фінансового сектора, а по-друге, тим, що органи державної влади ще сповна не усвідомили важливості могутності й надійності найбільших банків. Про це свідчить хоча б те, що незначні суми, призначенні для реструктуризації фінансового сектора, про які йшлося вище, були внесені до бюджету-2000 на вимогу МВФ і Світового банку.

Успішне вирішення комплексу проблем у діяльності великих банків урешті-решт сприятиме зміцненню економіки України в цілому. Однак цей процес може і повинен відбуватися за умови об'єднання зусиль самих банків, Національного банку України та держави.

Юрій Герасименко,

начальник управління нагляду за великими банками Національного банку України.

Матеріал подано до редакції
у грудні 2000 року.

Планування/

Особливості планування доходів, витрат і податків банківської установи

Головною метою діяльності комерційного банку є одержання максимального прибутку. Якщо ж банк має збитки, це означає, що акціонери не отримають дивідендів, персонал залишається без премій, а значна частина клієнтів піде шукати інший, надійніший банк.

Отож планування доходів, витрат, податків і чистого прибутку — одне з найважливіших завдань комерційних банків. Про особливості цієї справи йдееться у статті.

РОБОЧА СТРУКТУРА ДОХОДІВ І ВИТРАТ

С тандартизовану структуру доходів та витрат банківської установи відображає форма № 2 ("Звіт про прибутки і збитки комерційного банку"). Проте у щоденні практиці банків, як правило, користуються дещо спрощеним її варіантом. Називатимемо цю структуру робочою.

Отже, типова "робоча" структура доходів і витрат комерційного банку в основному така.

УСІ ДОХОДИ (1 + 2 + 3 + 4).

1. Процентні доходи, у тому числі:

- доходи за коштами, розміщеними в інших банках (отримані проценти за МБК¹);

- доходи за операціями з філіями (отримані проценти за МФК²);

- доходи за кредитами, наданими юридичним особам у національній валюті (доходи за кредитами та овердрафтом підприємств);

- доходи за кредитами, наданими фізичним особам (отримані проценти за

¹ Міжбанківські кредити.

² Міжфіліальні кредити.

кредитами населення, за овердрафтом власників БПК³);

- доходи за кредитами, наданими суб'єктам господарювання в іноземній валюті;

- доходи за вражованими векселями;

- процентні доходи за цінними паперами;

- інші процентні доходи.

2. Комісійні доходи, у тому числі:

- за розрахунково-касове обслуговування (видача готівки клієнтам, продаж готівки іншим банкам);

- за операціями на валютному ринку;

³ Банківські платіжні картки.

Структура доходів і витрат банківського сектора економіки (без НБУ) за 1998—1999 роки

Статті доходу	Відсотки	
	1998 р.	1999 р.
Процентні доходи	66	56
Комісійні доходи	19	23
Інші банківські та небанківські операційні доходи	15	21
Усього	100	100
Статті витрат		
Процентні витрати	40	37
Комісійні витрати	7	10
Інші банківські операційні витрати	3	4
Інші небанківські операційні витрати	34	32
Відрахування у резерви	15	17
Непередбачені витрати	1	0
Усього	100	100

ку (купівля і продаж іноземної валюти для клієнтів, видача валутної готівки з рахунків);

- за операціями із цінними паперами;
- інші комісійні доходи (за відкриття рахунків, здійснення переказів по системі Вестерн юніон тощо).

3. Результат від торговельних операцій, у тому числі:

- від торгівлі іноземною валютою (курсова різниця від торгівлі готівкою та безготівкою валютою, щоденна переоцінка валютних рахунків);
- від торгівлі цінними паперами;
- інші доходи від торговельних операцій (продаж заставного майна).

4. Інші доходи (дивіденди від корпоративних цінних паперів у портфелі банку, зменшення резервів, штрафи, пені, неустойки, повернення надміру перевахованого податку на прибуток).**УСІ ВИТРАТИ** ($1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7$).**1. Процентні витрати**, у тому числі:

- витрати за коштами, одержаними від інших банків (сплачені проценти за МБК);

- витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів;
- витрати за коштами до запитання клієнтів банку;
- витрати за депозитами юридичних осіб;
- витрати за депозитами населення;
- витрати за операціями із філіями (сплачені проценти за МФК);
- інші процентні витрати (проценти за цінними паперами власного боргу).

2. Комісійні витрати, в тому числі:

- за розрахунково-касове обслуговування (купівля готівки, купівля блан-

ків, паперової стрічки, пломбіаторів тощо);

- за операціями на валютному ринку (комісії за конвертування, купівлю валутної готівки);
- за операціями із цінними паперами (державне міто та інші сплачені комісії);
- інші комісійні витрати.

3. Інші банківські операційні витрати, в тому числі:

- оренда будівлі (приміщення) та прилеглої території;
- лізинг основних засобів та устаткування;
- фінансова допомога збитковим філіям;
- сплата внесків у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб;
- купівля спеціальної літератури;
- страхування співробітників;
- витрати на ТВПВ⁴;
- сплачені штрафи.

4. Інші небанківські операційні витрати, в тому числі:

- основна заробітна плата (оклади та угоди на підряд);
- додаткова заробітна плата (премії, "відпусткні", різноманітні надбавки, допомога вагітним та на догляд за дитиною);
- інші виплати (матеріальна допомога, оплата путівок, оплата бюлетенів, витрати на лікування і поховання);
- сплата податків на заробітну плату (відрахування у Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд зайнятості);
- амортизація (основних засобів,

⁴ Територіально відокремлені позабалансові відділення — виносні робочі місця, приписні каси, обмінні пункти.

капітальних вкладень, нематеріальних активів);

- поточний ремонт;
- утримання основних засобів (підтримка в робочому стані основних засобів та ОДБ⁵);
- утримання автотранспорту (придання бензину, запчастин, автопокришок, оплата технічного обслуговування);
- забезпечення охорони (сигналізації, перевезення готівки та інших цінностей, зовнішньої охорони будівлі силами Державної служби охорони або інших структур);
- комунальні послуги (оплата електроенергії, опалення, водопостачання, вивезення сміття тощо);
- господарські витрати (утримання приміщень, проведення дезинфекції, купівля МШП⁶, спецодягу, канцелярських товарів, виготовлення візиток тощо);
- витрати на підготовку кадрів (інформаційні послуги, оплата семінарів, курсів підвищення кваліфікації, навчання співробітників на заочних і вечірніх відділеннях вищих навчальних закладів);

- витрати на відрядження;
- представницькі витрати (придбання сувенірів, фінансування презентацій, банкетів тощо);
- витрати на маркетинг і рекламу;
- спонсорство і добробінність;
- сплата податків та інші обов'язкові платежі (ПДВ, внески до Інноваційного фонду, комунальний податок, податок із власників транспортних засобів, екологічний збір, збір до Пенсійного фонду від купівлі іноземної валюти);
- витрати на СЕП⁷ та інші системи банківського зв'язку (електронну пошту НБУ, Інтернет);

- поштово-телефонні витрати (абонентська плата, оплата міжміських переговорів, мобільного зв'язку);
- інші небанківські операційні витрати (страхування майна і транспортних засобів).

5. Відрахування у резерви (за кредитами, цінними паперами, під дебіторську заборгованість).**6. Непередбачені витрати** (переоцінка основних засобів).**7. Податок на прибуток.****ДИНАМІКА ДОХОДІВ І ВИТРАТ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ**

Загальний дохід комерційних банків України, наприклад, за 1999 рік дорівнював 6 923 млн. грн., витрати

⁵ Операційний день банку.

⁶ Малоцінні швидкозношувані предмети.

⁷ Система електронних платежів.

(без податку на прибуток) — 6 149 млн. грн. Податок на прибуток, консолідований сплачений усіма банками до бюджету, становив 261 млн. грн.

Структуру доходів і витрат банківського сектора економіки (без НБУ) за 1998—1999 рр. (згідно з даними річних звітів за формою № 2) наведено в таблиці.

Загальновідомо, що прибуток — це різниця між валовими доходами і валовими витратами, а чистий прибуток — залишкова частина прибутку після сплати податку на прибуток (30%).

Згадаємо про ще одну дуже важливу категорію — фактичний прибуток банку. Акцентуємо на цьому увагу тому, що почасти обсяг фактичного прибутку суттєво відрізняється від обсягу чистого прибутку.

Річ у тім, що із січня 1998 р. в банківській системі України запроваджено новий план рахунків, яким передбачено нові принципи розрахунку прибутку.

Старий план базувався на таких показниках, як отримані доходи, фактичні витрати, прибуток (як різниця між отриманими доходами та фактичними витратами).

На відміну від старого, новим планом рахунків передбачено: нараховані доходи, нараховані витрати, прибуток (як різниця між нарахованими доходами та нарахованими витратами).

У чому ж, власне, різниця? У тому, що нараховані витрати, як правило, дорівнюють фактичним. Тобто якщо банк комусь щось повинен заплатити, він обов'язково це зробить. А ось нараховані доходи здебільшого перевищують фактично отримані, оскільки не всі позичальники своєчасно сплачують проценти за кредитами, крім того, проценти за КОВДП нараховуються щомісячно, а сплачуються лише двічі на рік. Тому часто виникають ситуації, коли нараховані банком доходи й нараховані та здійснені витрати не тотожні, оскільки всіх нарахованих доходів не одержано.

Згідно із чинним законодавством банки зобов'язані платити податок на прибуток, виходячи з нарахованих доходів (за винятком доходів за цінними паперами, які згідно з податковим законодавством враховуються за касовим методом). Це збільшує податкові надходження держави, але негативно впливає на рентабельність банківської діяльності.

Як відомо, рентабельність — це відношення чистого прибутку до валових витрат підприємства, в даному разі — банківської установи.

Аналіз дворічних даних консолідованих за всіма комерційними банками

форми № 2 свідчить, що рентабельність банківських операцій за 1998 р. дорівнювала 8.5%, а за 1999 р. — 8.0%. Як бачимо, впродовж останнього часу вона знижувалася. Чому?

В економічній теорії є таке поняття, як переливання капіталу. Воно означає: якщо в економіці немає штучних бар'єрів, то гроші неодмінно "перетікають" у галузі, які характеризуються вищою прибутковістю.

Ця закономірність проявилася і на українському ринку ОВДП. Нагадаємо, що в першій половині 1998 р. дохідність облігацій внутрішньої державної позики становила близько 80% річних. На той час ОВДП вважалися надійними й ліквідними цінними паперами. Дохід же від кредитів був дещо меншим — приблизно 60—70%.

Зрозуміло, за таких умов комерційним банкам було легше й вигідніше купувати ОВДП і чекати на їх погашення, аніж мати мороку із кредитуванням: аналізувати платоспроможність позичальників, оцінювати заставне майно, формувати кредитну справу (а це кілька сотень сторінок документів), розраховувати й формувати страхові резерви за наданими кредитами, шомісяця нагадувати позичальникам про сплату відсотків (адже банк не має права списувати кошти з рахунків клієнтів самостійно), нарешті, шукати покупців заставного майна, якщо кредити не повернулися. Цілком логічно, що комерційні банки в зазначеній період суттєво знизили обсяги кредитування за рахунок збільшення портфеля державних цінних паперів.

Аналіз вітчизняних особливостей переливання капіталу дає підстави зробити висновок, що в Україні поступово стверджується ринкова економіка. Якщо цей процес розвиватиметься, рентабельність і норма прибутку в банківському секторі суттєво не відрізнятимуться від середньої норми прибутку в економіці загалом.

Отож, якщо нині економіка в цілому збиткова (або принаймні працює без значних прибутків), то й рентабельність банківських операцій закономірно знижується.

ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ

Будь-який банк має два бюджети: бюджет доходів та витрат і бюджет інвестицій.

За рахунок чистого прибутку банк, зокрема, може:

- купувати нерухомість, транспортні засоби, меблі, оргтехніку, вдосконалювати локальну комп'ютерну мережу тощо;

- проводити капітальний ремонт;
- купувати цінні папери на інвестиції;

- виплачувати дивіденди.
- Обидва бюджети банку плануються:

- на квартал;
  - на рік;
  - на перспективу.
- Доходи й витрати банку плануються в такому порядку:

1) аналізуються фактичні доходи й витрати за всіма статтями за минулі періоди;

2) розглядаються можливі заходи щодо економії тих чи інших статей витрат;

3) визначаються шляхи збільшення доходів (переглядаються процентні ставки, визначаються нові джерела інвестицій тощо);

4) вивчаються прогнози на майбутнє щодо таких показників:

- валютний курс гривні;
- кредитні та депозитні ставки;
- облікова ставка НБУ;
- очікувана дохідність різних видів цінних паперів;

5) з урахуванням усіх зазначених вище факторів складається план доходів і витрат на квартал.

Щодо планів на перспективу, то у процесі їх побудови необхідно враховувати й такі прогнозні показники:

- обсяг грошової маси;
- рівень інфляції;
- параметри державного бюджету на наступний рік;
- макроекономічну та політичну стабільність;
- інвестиційну і ділову активність;
- ставлення населення до способу зберігання заощаджень (у банках чи на руках);
- політика держави щодо способу зберігання бюджетних коштів (у банках чи в державному казначействі).

Зрозуміло, прогнозувати всі ці параметри (особливо у країні з переходною економікою) дуже складно, тому комерційні банки, як правило, детально планують власні бюджети лише на квартал. На рік більшість українських банківських установ складає приблизний план доходів і витрат, а стратегічним плануванням практично не займається. Сподіваємося, це вимушене упущення — тимчасове.

Дмитро Гладких,

заступник начальника відділу економічного аналізу П'ятої київської філії АППБ "Аваль", постійний позаштатний оглядач кредитного ринку "Вісника НБУ". Кандидат економічних наук.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Комерційний банк "ФЕБ"	м. Одеса, просп. Академіка Глушка, 13	143	23.06.1998 р.	1,3,4,8*,9,10,11,12,13,15*,16,17*,18*,19,20*,21,22,26, 29,30; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку; відновлено дію ліцензії на операції 11,13,21,22,29; зупинено дію ліцензії на операції 17,18,20 до 20.02.2001 р.; зупинено дію ліцензії на операції 15 до 20.12.2000 р.
Акціонерний комерційний банк "ПОРТО-ФРАНКО"	м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	15.09.2000 р.	1,2,4,8,9,10,11*,12,13*,14*,15,16,17*,18*,19,20,21*,22*,26, 29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,17,18,22 до 20.02.2001; операції 13,21 — обмежені
Комерційний банк "Одеса-банк"	м. Одеса, просп. Адміральський, 33-а	159	09.11.2000 р.	1,2,3,4,8,9,10,11*,12,13*,14*,15,16,17*,18*,19,20*,21*, 22*,26,27*,28*,29*,30; відновлено дію ліцензії на операції 9,15; знято обмеження з операції 8; зупинено дію ліцензії на операції 11,13,14,21,22,27,28, 29 до 20.02.2001 р.; на операції 17,18,20 — до 20.11.2001 р.
Харківська область				
Акціонерний комерційний регіональний банк "Регіон-банк"	м. Харків, вул. Дарвіна, 4	32	12.06.2000 р.	1,2,3,4,5*,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23*,26,27,28,29,30; продовжено зупинення дію ліцензії на операцію 23 до 20.07.2001 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"
Акціонерно-комерційний РЕАЛ-БАНК	м. Харків, просп. Леніна, 60-а	20	27.07.1999 р.	1,2,3,4,8*,9,10,11,12,13*,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23*,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 20.07.2001 р.; операція 13 — обмежена; операція 8 — без права залучення і розміщення депозитів на міжбанківському ринку
Акціонерний комерційний банк "Європейський"	м. Харків, Червоношкільна Набережна, 24	90	31.08.2000 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17*,18*,19,20*,21,22,26, 27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 17,18,20 до 20.02.2001 р.
"Акціонерний Східно-Український Біржовий Банк "Грант"	м. Харків, вул. Данилевського, 19	6	10.11.2000 р.	1,3,4,5*,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23*,26,27,28,29,30; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"; знято обмеження з операції 8; відновлено дію ліцензії на операцію 23
Чернігівська область				
Акціонерний банк "Приватінвест"	м. Чернігів, вул. Сервожникова, 6	133	29.05.2000 р.	1,2,3,4,5*,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22, 23*,26,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операцію 23; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст управління реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

МАКРОЕКОНОМІКА

Дослідження /

Вплив монетарної політики на промислове виробництво, інфляцію та реальний обмінний курс в Україні у 1994–2000 роках¹

За допомогою економетричних досліджень автор підтверджує, що збільшення грошової маси лише тимчасово і несуттєво стимулює виробництво. У подальшому ж відбувається його спад, прискорення інфляції та неприятливе підвищення реального обмінного курсу.

ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Прихильники експансійної монетарної політики вважають порівняно невисоку монетизацію української економіки — на рівні 13–15% від ВВП — ознакою гострого дефіциту грошей.

Стверджують, що збільшення пропозиції грошової маси припинить "перекривання кісню" підприємствам та процес "повернення до первісних форм обміну" [8], послабить "грошовий зашморг" [1], ліквідує "синдром неплатежів" [7], а відтак — стимулюватиме економічне зростання.

Віктор Шевчук

Доцент кафедри маркетингу та зовнішньоекономічної діяльності Львівської комерційної академії.
Кандидат економічних наук

Позитивний довгостроковий зв'язок між грошовою масою та доходом не заперечується ідеологією монетарної

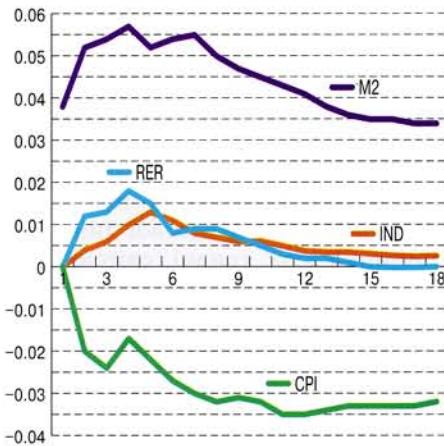
¹ Викладені у статті результати є складовою частиною ширшого дослідження з питань монетарної політики в Україні, проведеного в рамках програми Contemporay Issues у лютому — червні 2000 р. в Університеті Колорадо (Боулдер, США). Зазначена програма фінансирується Інформаційним агентством США (USAID) та адмініструється Радою з наукових досліджень та обмінів (IREX).

Тест Джохансона для M2, CPI, RER, IND

Тестове припущення	Лінійний тренд						Критичні значення
	1	2	3	4	5	5%	
1	70.50*	57.48*	63.91*	85.35*	89.15*	47.21	54.46
2	34.12**	29.57	28.77	43.10*	37.15*	29.68	35.65
3	15.66**	12.70	9.03	13.65	14.03	15.41	20.04
4	2.73	3.46	1.22	1.45	2.78	3.76	6.65

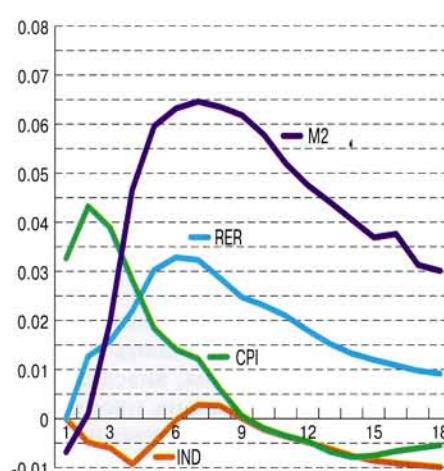
Примітка. * Результат є статистично значущим на рівні 1% (**—5%).

Графік 1. Вплив чинників M2

політики НБУ, проте поточні пріоритети є іншими: низька інфляція, збільшення обсягу реальної грошової маси, поліпшення платіжного балансу [9]. Дохід стимулює лише реальна (з урахуванням рівня цін) грошова маса, що так чи інакше передбачає підтримання низькоінфляційного середовища. Водночас у [2] зауважено, що в 1997—1998 рр. зростання реальної грошової пропозиції так і не сприяло піднесенню виробництва, оскільки кошти спрямовувалися головним чином на

Графік 2. Вплив чинників CPI

фінансування дефіциту бюджету. В [5] для обґрунтування параметрів монетарної політики обмеженість показника монетизації економіки пояснюється інституційними проблемами системи комерційних банків.

Для української економіки очікуваний прямий зв'язок між реальною грошовою масою та промисловим виробництвом стверджується в [11], однак збільшення номінальної грошової маси супроводжується її зменшенням у реальному вимірі внаслідок прискорення інфляції (негативний ефект посилювалася девальвація карбованця). В [10] доведено, що збільшення грошових агрегатів M1 і M3 так само погіршує динаміку реального ВВП та при-

курсу дослідженого за допомогою векторної моделі з коригуванням помилки (ВМКП).

Для місячних даних за січень 1994 р. — березень 2000 р. оцінювався зв'язок між грошовою масою M2 в національній валюті, промисловим виробництвом IND, інфляцією CPI (показники взято з видання “Тенденції української економіки”) та реальним обмінним курсом RER. Індекс реального обмінного курсу RER_t розраховано за формулою середньої геометричної:

$$RER_t = \prod_{i=1}^2 \left[\frac{E_{it} WPI_{it}}{CPI_t} \right]^{w_i},$$

де E_{it} — обмінні курси американського долара і російського рубля, WPI_{it} — індекси оптових цін у США та Росії, CPI_t — індекс споживчих цін в Україні, w_i — вагові коефіцієнти ($w_1 = 0.8$ для долара США та $w_2 = 0.2$ для російського рубля)². Збільшення значень RER_t означає знецінення (зниження) реального обмінного курсу, а зменшення значень RER_t — підвищення цього показника.

Для розрахунків використано індекс номінального обмінного курсу, що поєднує офіційний фіксований обмінний курс (січень — листопад 1994 р.) та курс за неторговельними операціями (грудень 1994 р. — березень 2000 р.), як це подано у “Тенденціях української економіки”. Індекси оптових і споживчих цін у США та Росії взято зі щомісячника “Business Statistics” та бази даних ОЕСР (www.oecd.org), індекс споживчих цін в Україні — з “Тенденції української економіки”. Додатково у ВМКП використовувалися також незалежні змінні: сальдо бюджету, строкові депозити в іноземній валюті, промислове виробництво та інфляція у Росії.

Тест Джохансона засвідчує коінтеграцію показників грошової маси, інфляції, реального обмінного курсу та промислового виробництва (див. таблицю). Для лагів від 1 до 5 з імовірністю 99% існує принаймні одне коінтеграційне рівняння. Подібно до [4], для економетричного оцінювання було вибрано ВМКП із трьома лагами, яка забезпечує найвищу статистичну значущість довгострокових коінтеграційних коефіцієнтів.

² Вибір вагових коефіцієнтів ґрунтуються на структурі валового ринку. Стосовно умов української економіки це точніше відбувається вплив цінового чинника у зовнішній торгівлі, ніж альтернативний вибір вагових коефіцієнтів за допомогою частки у зовнішній торгівлі країн — торгівельних партнерів. По-перше, значний обсяг торгівлі з Росією та іншими країнами СНД здійснюється у доларах США. По-друге, американська грошова одиниця є головною паралельною валютою в українській економіці.

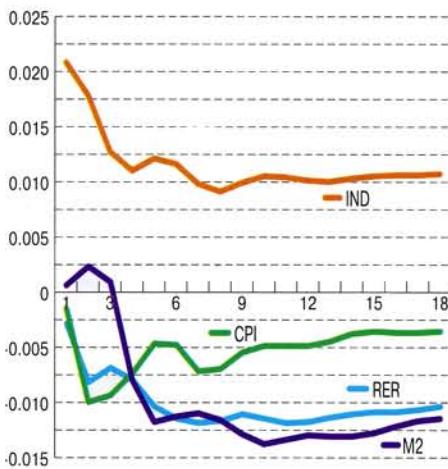
ВИХІДНІ ДАНИ

В заемний вплив грошової маси, промислового виробництва, інфляції та реального обмінного

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКОНОМЕТРИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ

На графіках 1–4 за допомогою імпульсної функції показано динаміку взаємного впливу залежних

Графік 4. Вплив чинників IND

змінних³. Послідовність стохастичних шоків є такою: $M2 \Rightarrow CPI \Rightarrow RER \Rightarrow IND$, що передбачає вплив пропозиції грошової маси передусім на інфляцію, а відтак — на реальний обмінний курс та промислове виробництво⁴.

Антиінфляційне спрямування монетарної політики НБУ є незаперечним: поточне зростання цін зумовлює стрімке зменшення пропозиції грошової маси протягом наступних трьох місяців (див. графік 1). Надалі обсяг грошової маси дещо збільшується, однак згодом знову зменшується.

На пожавлення виробництва НБУ відповідає поступовим збільшенням грошової маси впродовж приблизно півроку. Подібно є реакція на зниження реального обмінного курсу. Це можна пояснити монетизацією валютних резервів унаслідок поліпшення цінових співвідношень у зовнішній торгівлі або прагненням доповнити знецінення гривні збільшенням пропозиції грошової маси.

Монетарна політика є інерційною: поточне зростання пропозиції грошової маси понад півроку супроводжується “залишковою” грошовою

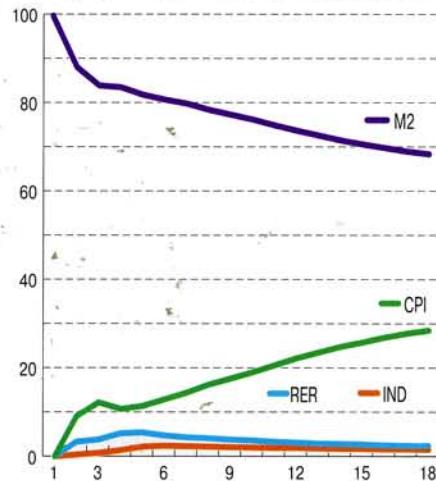
емісією. Надалі, з поступовим зменшенням грошової маси, монетарний показник M2 повертається до нового рівноважного значення (з урахуванням проведеної грошової емісії).

Зі збільшенням обсягу грошової маси інфляція спочатку дещо знижується (це можна пояснити зростанням попиту на гроши внаслідок ефекту реальних балансів), однак уже через місяць виникають інфляційні наслідки в “монетаристському” дусі (див. графік 2). Максимальний інфляційний імпульс виникає через півроку після проведення грошової емісії. Надалі рівень цін дещо знижується, однак немає сумніву, що збільшення пропозиції грошової маси є інфляційним.

Цілком передбачувано збільшення виробництва є коротко- і довгостроковим антиінфляційним чинником. Певна інфляційна “віддача” виникає через три квартали після пожавлення виробництва. Зниження реального обмінного курсу є інфляційним, що легко пояснити як “імпортом” інфляції з країн — торговельних партнерів, так і знеціненням грошової одиниці. Самостійне коригування інфляційної інерції (вплив CPI) відбувається протягом трьох кварталів; у віддаленішій перспективі це навіть має антиінфляційний вплив.

Збільшення обсягу грошової маси веде до зниження реального обмінного курсу, однак приблизно через півроку позитивний ефект зникає (див. графік 3). Надалі реальний обмінний курс підвищується понад початкове значення. Інакше кажучи, у довгостроковій перспективі експансійна монетарна політика погіршує цінові співвідношення у зовнішній торгівлі. За умов плаваючого обмінного курсу це означає, що супутній вплив “слабкої” гривні нівелюється прискоренням інфляції.

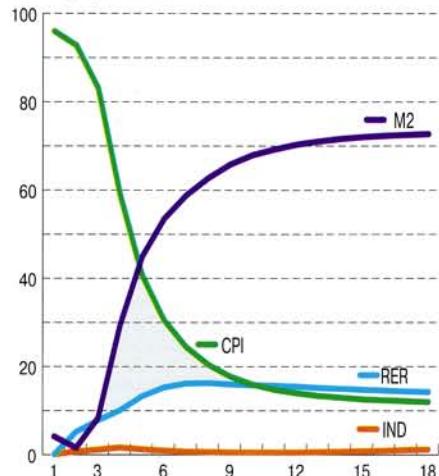
Графік 5. Декомпозиція відхилень M2

³ Використання імпульсної функції (англ. impulse response function) є найпоширенішим способом інтерпретації ВМКП. Індивідуальні коефіцієнти оціненої ВМКП не наведено з міркувань компактності статті. Скоригований коефіцієнт детермінації R^2 становив у рівняннях для грошової маси 0.60; інфляції — 0.76; реального обмінного курсу — 0.56; промислового виробництва — 0.31.

⁴ Отримані результати не зазнавали принципових змін в експериментах із відмінною послідовністю стохастичних шоків, наприклад, $IND \Rightarrow M2 \Rightarrow CPI \Rightarrow RER$.

Графік 6. Декомпозиція відхилень CPI

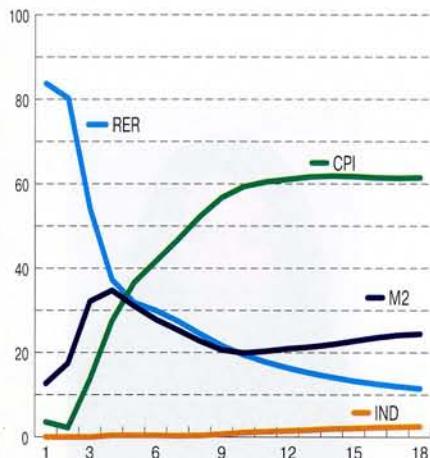

Самостійно інфляційні шоки спричиняють дуже стрімке підвищення реального обмінного курсу, яке практично не коригується у довгостроковій перспективі. Водночас після сприятливого зниження реального обмінного курсу під впливом власної динаміки (обмінний курс гривні, світові ціни тощо) повернення до рівноважного значення відбувається протягом приблизно трьох кварталів; надалі цей показник стабілізується на дещо вищому рівні.

Збільшення виробництва супроводжується незначним зниженням реального обмінного курсу в короткосрочному плані, та згодом сприятливий ефект зникає. Теоретично таку динаміку можна пояснити короткочасним підвищенням попиту на гроши, яке поступово нівелюється прискореним зростанням продуктивності праці у експортному секторі (ефект Баласси-Самуельсона).

Нарешті, немає жодних підстав для стимулювання доходу за допомогою збільшення пропозиції грошової маси (див. графік 4). Незначне пожавлення виробництва дуже швидко змінюється помітним спадом. Згідно з теорією раціональних очікувань таке короткочасне зростання виробництва пояснюється монетарним “сюрпризом”, коли цінова адаптація економічних агентів до збільшення обсягу грошової маси відбувається із запізненням. Таке пояснення підтверджується відсутністю інфляційних наслідків упродовж перших двох місяців із часу збільшення пропозиції грошової маси (див. графік 2). Проте вже через квартал виробництво скочується, адже виникають потужні інфляційні очікування, внаслідок чого зменшується реальна пропозиція грошової маси. Варто зауважити: антиінфляційна монетарна політика вод-

Графік 7. Декомпозиція відхилень RER

ночас є інструментом стимулування виробництва. Відтак задекларовані пріоритети монетарної політики НБУ отримують емпіричне обґрунтування.

Примітно, що зниження реального обмінного курсу теж перешкоджає економічному зростанню; зворотний зв'язок між обома показниками є дуже контрастним і з часом навіть посилюється. Отриманий результат легко пояснити залежністю виробництва від імпортних складових (енергоносії, мінеральна сировина і матеріали, обладнання). В Україні бракує також можливостей інфляційного стимулю-

мує переваги "монетарне" пояснення економічного зростання на основі грошової та цінової стабільності [6]. Природно, що виробництво стимулюють технологічні інновації (власний вплив IND).

Наведені вище міркування доповнюює аналіз декомпозиції відхилень, який показує вагу кожного чинника у формуванні динаміки залежних змінних. Пропозиція грошової маси визначається насамперед власною динамікою та інфляцією (див. графік 5). Чинники виробництва та реального обмінного курсу істотно не впливають на грошову масу.

Інфляція в Україні справді має короткочасну немонетарну складову, однак у довгостроковій перспективі рівень цін на 70% визначається пропозицією грошової маси (див. графік 6). Цього цілком достатньо, щоб вважати інфляцію монетарним феноменом. Вплив реального обмінного курсу поступово зростає, але не перевищує 20%. Усупереч поширеній думці, зміни у промисловому виробництві практично не впливають на рівень цін. Так само промислове виробництво є нейтральним стосовно реального обмінного курсу (див. графік 7). У короткочасній динаміці реального обмінного курсу домінує інерційний чинник, що може означати залежність від знецінення грошової одиниці або цін зовнішньої торгівлі. Вага інфляції стрімко зростає протягом 2–10 місяців; надалі цей показник на 60% визначає динаміку реального обмінного курсу. Вплив грошової маси на початку не перевищує 15%, але впродовж 3–5 місяців сягає вже за 30%. Згодом вага цього чинника стабілізується на рівні 20%.

Короткочасні зміни у промисловому виробництві залежать передусім від його власної динаміки, проте із часом цей показник плавно знижується до 40% (див. графік 8). Навпаки, зростає вплив грошової маси та реального обмінного курсу. Зауважимо, що впродовж трьох перших – "сюрпризних" – місяців вага монетарного чинника є незначною. Вплив інфляції досягає максимального рівня через 3–4 місяці від початку інфляційного імпульсу. Надалі вага інфляційного чинника поступово зменшується.

ВИСНОВКИ

Iо-перше, в українській економіці немає підстав для тривалого стимулування доходу за допомогою експансійної монетарної політики. Сприятливий вплив збільшення пропозиції

грошової маси обмежується короткочасним монетарним "сюрпризом". Економетричні результати переконують, що саме грошова емісія "перекриває кисень" і стає "зашморгом" для промислового виробництва.

По-друге, зниження реального обмінного курсу погіршує динаміку промислового виробництва.

По-третє, інфляція пояснюється головним чином пропозицією грошової маси. Також справджується "монетаристське" припущення щодо зменшення виробництва внаслідок інфляції.

Література.

1. Бутук В. Безгрошовий монетаризм // Банківська справа. – 2000. – № 1. – С. 58–60.
2. Геєць В. Передумови та можливості активізації інвестиційної діяльності в Україні // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 3–9.
3. Геєць В. Питання теорії і практики макроекономічної стабілізації в аспекті переходу від економічної кризи до зростання // Вісник НБУ. – 1997. – № 9. – С. 10–17.
4. Гончар В. Моделювання інфляції в Україні // Вісник НБУ. – 1998. – № 2. – С. 52–56.
5. Дзюблюк О. Вплив рівня монетаризації економіки України на кредитну діяльність комерційних банків в умовах переходного періоду // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 4–9.
6. Лисицький В. Складові економічного піднесення в Україні // Вісник НБУ. – 1997. – № 9. – С. 18–20.
7. Махмудов О., Найдіонов В., Сменковський А. Апологія монетаризму на тлі кризи // Банківська справа. – 1999. – № 1. – С. 44–51.
8. Острозвська Н. Грошово-кредитна політика в Україні у контексті світового досвіду // Фінанси України. – 2000. – № 5. – С. 107–108.
9. Ющенко В. Ключові проблеми монетарної та валютно-курсової політики в Україні // Вісник НБУ. – 2000. – № 2. – С. 3–5.
10. Ющенко В. Формування пропозиції грошей в Україні // Вісник НБУ. – 1997. – № 8. – С. 3–12.
11. Ghosh A. The Output-Inflation Nexus in Ukraine: Is there a Trade-off? Working Paper 96/46. – Washington: IMF, 1996.
12. Shevchuk V. The Influence of Devaluation Policies on the Exchange Rate of Ukrainian Currency // Ukrainian Economic Review. – 1998. – Vol III – № 4–5. – P. 155–166.

вання виробництва. Погіршення динаміки промислового виробництва внаслідок підвищення цін є очевидним і тривалим у часі.

Отож в умовах української економіки втрачають практичну привабливість як "слабка" гривня, так і помірна інфляція⁵ [3]. Навпаки, отри-

⁵ Зазначимо, що для окремих переходних економік ВМКП засвідчує стимулюючий вплив помірної інфляції та знецінення грошової одиниці. Приміром, це спроваджується для економіки Словаччини.

Елементи стабілізації фінансово-інвестиційного стану в Україні та напрями інвестиційної стратегії

У 2000 році Україні вперше за час державної незалежності вдалося побороти інерцію спаду і розпочати процес економічного зростання. Аналіз остаточних підсумків року — попереуду. Проте вже за результатами трьох кварталів, які аналізуються в статті, можна з певністю говорити про позитивні тенденції. Особливу увагу автор приділяє інвестиційному клімату в Україні, головним напрямам його поліпшення, що є запорукою подальшого економічного піднесення.

Процес державотворення складний, особливо у пострадянських країнах, де він здебільшого проходить в умовах соціально-економічної кризи. Уряду України доводиться докладати величезних зусиль для її подолання. І в цьому напрямі за 2000 рік досягнуто певних успіхів.

Так, за дев'ять місяців 2000 року економічні показники в Україні досягнули рівня, який був до фінансової кризи 1998 року. В третьому кварталі валовий внутрішній продукт шомісяця зростав приблизно на 5%, промислове виробництво — на 11%.

Обсяги промислового виробництва за три квартали 2000 року збільшилися порівняно з аналогічним періодом минулого року на 11.6%. Прикметно, що найбільших успіхів добилися приватизовані галузі — легка, харчова, деревообробна. Тут зростання сягнуло понад 30 відсотків.

Товарів народного споживання за січень — вересень 2000 року вироблено на 19.1 млрд. грн. (у діючих оптових цінах), що на 24.8 відсотка більше, ніж за відповідний період попереднього року. Приріст характерний для всіх груп споживчих товарів. Обсяги їх випуску перевищено на підприємствах майже всіх регіонів.

Один із важливих індикаторів зростання економіки — **надходження інвестицій в основний капітал**. За вісім місяців 2000 року вони зросли на 21.2%. Це більше, ніж у середньому по країнах СНД, де відповідний показник становить 16%.

Останнім часом інвестиційна привабливість України поволі зростає, ад-

же приватизаційні процеси активізувалися майже в усіх галузях економіки — нині понад 600 українських перспективних об'єктів готові до роботи з інвесторами. Особлива увага приділяється енергетиці. Сім обласних електророзподільчих компаній уже фактично розпочали пошук стратегічних інвесторів.

Підвищилася **інноваційна активність** українських підприємств. За три квартали 2000 року інновацій в промисловості здійснювали 1102 підприємства, або 11% від їх загальної кількості (у 1999 році — 1090 підприємств, або 10.7%).

Приоритетним напрямом інноваційної діяльності залишається оновлення продукції. За три квартали 2000 року кількість освоєних нових видів продукції порівняно з відповідним періодом 1999-го збільшилася на 11.2% і на 01.10.2000 р. становила 9.3 тисячі найменувань. Кожне четверте підприємство, яке займалося інноваційною діяльністю, впроваджувало прогресивні технології. За 9 місяців 2000 р. у промисловості введено 792 нових технологічних процеси, з них 235 — маловідходні та ресурсозберігаючі.

Кількість підприємств, на яких велися роботи з механізації та автоматизації виробництва, порівняно з аналогічним періодом 1999 року збільшилась на 8%; їх питома вага серед підприємств, які здійснювали інновації, становила 9.7% (за результатами трьох кварталів 1999 р. — 1%).

За оперативними даними Міністерства фінансів, загальна сума доходів державного бюджету за десять місяців 2000 р. дорівнювала 27.68 млрд. грн., що (номінально) на 12 млрд. грн.

Олена Метенко

Економіст управління нагляду за великими банками Національного банку України

більше, ніж за відповідний період минулого року.

Рівень виконання доходів державного бюджету за січень — жовтень становив 81.5% від планового річного показника та 104.7% від планового десятимісячного показника, тоді як за аналогічний період минулого року ці показники дорівнювали відповідно 65.5% та 84.7%.

Загальна сума доходів місцевих бюджетів за січень — жовтень 2000 року сягнула 14.73 млрд. грн., що на 2.28 млрд. грн., або на 18.3% перевищує відповідний показник 1999 року. Рівень виконання доходів місцевих бюджетів за 10 місяців 2000 року — 107.7% від річного розрахункового показника (у попередньому році — 94.6%).

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за січень — жовтень 2000 року становила 37.42 млрд. грн., що (номінально) на 11.8 млрд. грн., або на 46% перевищує відповідний показник 1999 року. Рівень виконання доходів зведеного бюджету — 88.4% від річного розрахункового показника порівняно з 74.8% за відповідний період 1999 року. За оперативними даними Мінфіну, профіцит зведеного бюджету за 10 місяців 2000 року становив майже 1.12 млрд. грн., тоді як за аналогічний період минулого року зафіксовано дефіцит у сумі 1.47 млрд. грн.

Перевиконання плану бюджетних надходжень не пов'язане з посиленням податкового тиску. Це — результат спланованих дій Кабінету Міністрів, зокрема — обмеження практики взаємозаліків, вексельної і бартерної систем розрахунків.

Порівняно із січнем — серпнем 1999 року частка товарообмінних операцій зменшилася на 14.9 процентно-

го пункту при збільшенні на 19.9 процентного пункту частки грошових надходжень за відвантажену продукцію. Частка бартерних операцій у загальному обсязі реалізованої промислової продукції за дев'ять місяців 2000 року порівняно з аналогічним періодом 1999 року скоротилася на 15.1 процентного пункту і становила 18.3%, або 17 360.1 млн. грн.

Позитивна динаміка зменшення бартеру і збільшення частки продукції, оплаченої грошима, спостерігалаася в усіх основних галузях промисловості. Так, за січень — серпень 2000 року промислові підприємства України відвантажили продукції (надали послуг) на 82.2 млрд. грн., у тому числі на бартерних умовах — на 15.4 млрд. грн. (18.6%). Грошові надходження за відвантажену продукцію становили 53.9 млрд. грн. (65.1%).

Вагомим чинником наповнення бюджету стало створення прозорої системи перерахування коштів до нього. Уряд не дав змоги державним структурам залишати у себе гроши, які вони отримують від власної діяльності, тобто унеможливив ситуацію, за якої зібрани податки осідали на відомчих рахунках, а вже потім перераховувалися до бюджету.

Величезне значення для "розвантаження" бюджету, поліпшення інвестиційного клімату і взагалі для економіки країни мало досягнення домовленості з приватними кредиторами щодо реструктуризації українського зовнішнього боргу. 92% приватних кредиторів погодилися обміняти належні їм короткотермінові облігації зовнішньої позики України загальною вартістю 2.6 млрд. долларів США на нові семирічні єврооблігації. Наша держава стала третьою країною в світі (після Пакистану та Еквадору), яка зуміла успішно реструктуризувати свої борги перед приватними кредиторами.

Українська реструктуризація відрізнялася тим, що половину кредиторів становили дрібні інвестори, а не банки. До того ж обмін включав п'ять різних зовнішніх облігаційних позик, оформлені за різними юридичними правилами. Реструктуризація дала змогу зменшити виплати за комерційним зовнішнім боргом у 2000—2001 роках із 2.24 до 0.8 млрд. долларів США, які сплачуватимуться щоквартально помірними за обсягом порціями (60—135 млн. долларів).

Для подальшого поліпшення фінансово-інвестиційного клімату в країні уряду та Національному банку необхідно досягти макроекономічних показників, обумовлених Міжнародним валютним фондом із метою відновлен-

ня подальшого кредитування, а також домовитися про реструктуризацію з Паризьким клубом кредиторів, у результаті чого суму зовнішніх виплат у 2000—2001 роках можна буде зменшити із 4.35 до 3.65 млрд. долларів США.

Стратегічна мета — досягнення стабільного соціально-економічного розвитку — потребує нарощування інвестиційних ресурсів, послідовного збільшення частки капітальних вкладень у ВВП, поліпшення структури інвестиційних джерел та оптимізації напрямів їх вкладення. Для цього уряд має забезпечити ефективну реалізацію довготермінової стратегії розвитку інвестиційного потенціалу, його ефективне використання, передусім для створення високопродуктивних робочих місць.

Завдання полягає в тому, щоб стимулювати процеси нагромадження й ефективного використання інвестиційних ресурсів відповідно до пріоритетів економічного зростання, перспектив інноваційного розвитку. Передумовою цього має стати макроекономічна стабільність, яка сприятиме акумулюванню внутрішніх і зовнішніх ресурсів шляхом підвищення довіри інвесторів до економічної політики та зниження рівня ризику інвестування. Інструменти реалізації цього завдання:

- ◆ послаблення податкового навантаження на суб'єктів економічної діяльності до оптимальних розмірів;
- ◆ стимулювання підприємницької ініціативи, спрямованої на зростання обсягу виробництва та легальних прибутків, капіталізацію коштів та інвестиційну діяльність;
- ◆ інтенсивне оновлення основних фондів шляхом удосконалення амортизаційної політики та за рахунок прибутку підприємств;
- ◆ усебічний розвиток системи лізингу машин та обладнання;
- ◆ зменшення витратного навантаження на економіку з боку нездіяніших виробництв, виведення з експлуатації фізично зношених основних фондів;
- ◆ запровадження ефективної системи страхування інвестиційних ризиків шляхом створення державних та недержавних страхових компаній за участю іноземних інвесторів;
- ◆ узгодження грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики із завданнями інвестиційної стратегії;
- ◆ передача об'єктів соціально-культурної сфери з балансу підприємств на баланс місцевих органів виконавчої влади;
- ◆ широке застосування іноземних інвестицій.

Потенційно важливим інвестиційним джерелом є заощадження населен-

ня країни за посередництва банківської системи.

Останнім часом щодо цього намітився прогрес. Номінальні грошові доходи населення за січень — серпень 2000 року порівняно з аналогічним періодом 1999-го збільшилися на 42.8% і становили 53 852 млн. грн., а реальні грошові доходи (за мінусом обов'язкових платежів, добровільних внесків та з урахуванням впливу інфляції) зросли на 9.4%.

Середньомісячний грошовий дохід у розрахунку на душу населення за січень — серпень 2000 року становив 135.7 грн., тоді як за аналогічний період 1999-го — 94.3 грн. Грошові витрати та заощадження населення за січень — серпень 2000 року дорівнювали 51 518 млн. грн., що на 43.1% більше, ніж за такий же період попереднього року. Номінальна заробітна плата одного працівника у січні — вересні 2000 року становила в середньому за місяць 213.18 грн., тобто на 27% більше, ніж за відповідний період 1999 року. Причому, починаючи з травня, намітилася тенденція до зростання реальної заробітної плати.

У країнах із розвинутою економікою четверть національних заощаджень формується за рахунок коштів населення. Тому в Україні слід впровадити комплекс заходів, спрямованих на посилення довіри населення до вітчизняних кредитно-фінансових установ шляхом гарантування надійного збереження коштів та одержання сталого відсоткового доходу. Для цього, крім іншого, необхідно прискорити прийняття нової редакції Закону "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб".

Подальшого розвитку мають набути фінансова інфраструктура, медичне, соціальне страхування, страхування приватного житла, транспортних засобів, емісія цінних паперів для продажу населенню, приватні інвестиції в житлове будівництво.

Доцільно відновити інвестиційну діяльність держави. У процесі визначення напрямів державного інвестування перевагу слід надавати виробництвам, які, так би мовити, формують "точки економічного зростання", а також галузям, що забезпечують створення відповідної інфраструктури, наукомістким і високотехнологічним виробництвам.

Державні інвестиції мають стати передумовою застосування приватних та іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей.

Огляд

Сучасні тенденції розвитку та інвестування ринків дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння

Із прийняттям три роки тому Верховною Радою України Закону "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" відкривається шлях до реформування системи обігу дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння в країні та системи забезпечення ними потреб окремих галузей промисловості відповідно до умов і вимог ринкової економіки. У листопаді 2000 року в Києві відбулася конференція "Ринок дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння України на порозі тисячоліття: сучасність та перспективи", організована Національним банком, Міністерством фінансів та Асоціацією ювелірів України.

На конференції порушено актуальні проблеми галузі. Начальник управління дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння Міністерства фінансів В.В. Видолов виклав правові аспекти регулювання ринку. Директор департаменту валютного регулювання НБУ С.О. Яременко ознайомив із політикою Національного банку у сфері регулювання операцій із банківськими металами. Про сучасний стан, проблеми і перспективи виробництва та реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння йшлося у доповідях президента Асоціації ювелірів України Г.В. Площа, голови Державної пробірної палати М.М. Назимка, директора Гемологічного центру Міністерства фінансів України В.В. Індутного. Від виробничників виступив генеральний директор ДП ДАК "Укрполіметали" В.Е. Кочубко. Про діяльність комерційних банків на ринку дорогоцінних металів розповів голова ВАБанку Ю.А. Блащук.

Концепцією розвитку українського ринку дорогоцінних металів передбачено його інтеграцію у світовий ринок. У пропонованій статті, підготовленій на основі доповіді автора на конференції, подано огляд сучасних світових тенденцій у цій сфері в порівнянні із ситуацією, яка нині склалася в Україні.

ДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ

Видобуток

За експертними оцінками, із надр Землі видобуто понад 100 тисяч тонн золота і, схоже, найбагатші родовища вже вичерпано. Тому собівартість видобування повсюди і постійно зростає. Як зауважив із цього приводу голова Асоціації Лондонського ринку дорогоцінних металів Мартін Стоукс, "унція золота в землі коштує дорожче, ніж унція в сейфі. За умов падіння цін та зростаючих витрат логічним є хеджування частини видобутку на якомога довший термін" [1]. Однак дотримання цієї логіки призвело до того, що такі величини золотодобувної галузі, як канадські Barrick та Placer Dome, південноафриканська AngloGold та більшість австралійських компаній-добувників 1999 року продавали на умовах форвардних контрактів таку значну частку

видобутого металу, що це дало привід деяким експертам заявити: "Золотодобувні компанії самі вбивають свій бізнес" [2]. Річ у тому, що стратегія хеджування, як правило, включає запозичення золота за низькими ставками (1–2 процента) з резервів центральних банків, негайний їх продаж та інвестування отриманих коштів у високоприбуткові фінансові інструменти. А запозичене золото повертали вже з нового видобутку. Проте поступово спекулянти перейняли цю тактику, і розміри форвардних угод зросли до такого рівня, що ціна золота зрештою впала. За оцінками експертів Gold Fields Mineral Service, хеджувальні продажі за минулій рік зросли на 405 відсотків, сягнувши 445 тонн, — що більше річного видобутку в ПАР, або дорівнює річному продажу офіційними органами [3]. Відхилення від нормального рівня хеджування були досить помітними (див. таблицю 1).

Олександр Шаров

Голова Комісії Української міжбанківської валютної біржі з торігліві банківськими металами, президент ЗАТ "Драгінвест", професор

Стабілізації ціни на рівні близько 280 доларів за тройську унцію ринок завдачу не так припиненню практики масового хеджування, до якого вдалися ще 1999 року майже всі великі видобувники золота (крім австралійських), як діям центральних банків щодо обмеження власного продажу та зростанню попиту з боку ювелірного виробництва (яке компенсувало і певне падіння попиту в інших галузях промисловості). Але такий рівень ціни все ще залишається загрозливим для видобувників "жовтого металу".

Президент компанії Placer Dome (п'ятого за обсягом видобувника золота у світі) навіть заявив, що ні його компанія, ні багато інших просто не зможуть вижити, якщо ціна утримуватиметься на рівні нижче 300 доларів за унцію: "При 280 чи 290 доларах за унцію ціна золота абсолютно неадекватна виправданим постійним інвестиціям у золотодобувну галузь" [2]. Звісно, видобувники не чекають, склавши руки, настання повного колапсу золотодобувної галузі, а вживають дієвих заходів щодо зниження собівартості видобутого металу. Починаючи з 1995 року, собівартість видобутку 1 тройської унції золота в Південній Африці знизилася на 118 доларів, у США — на 57, у Канаді — на 55, в Австралії — на 79 доларів.

Австралійські експерти прогнозують подальше зниження "критичної межі"

Таблиця 1. Зростання обсягів хеджування видобувниками золота (місяців видобутку)

Період	Американські компанії	Африканські компанії	Австралійські компанії
Березень 1992 р.	10.0	3.6	20.0
Березень 1996 р.	13.0	6.6	28.0
Грудень 1999 р.	14.2	19.3	50.1

Джерело: Alchemist. — 2000. — April. — P. 5.

надію на відродження легального ринку золотих монет у Лондоні, який було практично знищено запровадженням ПДВ у 1982 році. Відтоді головними постачальниками монет стали Австрія, Німеччина та Люксембург — країни, де не було подібного оподаткування. Звідти поставляли монети для “чорного” ринку в Лондоні та монети, що використовувалися як сировина для ювелірного виробництва в Італії. Нині коло постачальників значно розширилося.

Подальша лібералізація (або, за висловом Нобелівського лауреата Роберта Мендела, “**декриміналізація**”), оскільки жорстке оподаткування та обмеження лише штовхають ринок золота у кримінальну “тінь” [14]) відбувається також у країнах Азії. Так, Таїланд, реалізуючи політику перетворення країни в регіональний центр торгівлі золотом, зменшив податок на імпорт золота й експорт золотих виробів. Одночасно скасовано імпортне мито на золото, а ПДВ сплачується лише з різниці між ціною купівлі та продажу.

Результати досліджень фірми Van Nooc Consulting, проведених на замовлення Світової ради золота, свідчать, що країни, які вдавалися до лібералізації ринку золота, завжди отримували помітні економічні та фінансові здобутки. Нещодавно на це пішла навіть консервативна Індія. На черзі — Китай, де також плануються значні кроки щодо лібералізації: відповідний експеримент розпочато в Шанхай, провінціях Бангшу та Джеджянг. За експертними оцінками, завдяки лібералізації хоча б до рівня Індії (який усе ще далеко до середніх світових норм, а тим більше до вільного ринку) Китай зможе додатково отримати близько 500 млн. доларів у вигляді мита на імпорт.

Зауважимо, що обмеження на цьому ринку реалізуються у формі прямих заборон або додаткового оподаткування виробів із золота. Згадаймо принаїдно наш сумнозвісний 55-відсотковий акциз на ювелірні вироби, який зробив українських ювелірів неконкурентоспроможними на власному ринку.

Уряди не зважуються на лібералізацію ринку золота, оскільки бояться, що це призведе до:

- нестабільноті валютного курсу;
- втрати контролю над монетарною масою;
- зростання операцій тіньової економіки.

Однак аналіз свідчить, що угоди щодо золота більше не мають потенціалу для впливу на валютний ринок — їх обсяги надто малі порівняно із загальним обсягом пропозицій грошей, а частка тіньової економіки завдяки лібералізації

зменшується.

Чимало питань стосовно дорогоцінних металів мають наднаціональний характер. Тому золотодобувники створили **Світову раду золота**, яка активно займається лобіюванням їхніх інтересів: реклами або акціями, дослідженнями, переговорами з урядами та центральними банками, спеціальними виданнями тощо. Скажімо, на маркетингові дослідження 1999 року Рада витратила понад 22 млн. доларів, тоді як найбільша золотодобувна компанія Anglo-Gold (ПАР) — лише 11 млн. доларів. Загалом у галузі на це спрямовується 30—40 млн. доларів (при загальному обсягу продукції 23 млрд. доларів), тобто лише 0.2 відсотка вартості продукту [15]. На цьому слід особливо наголосити, оскільки останні зміни попиту на золото в Індії та Китаї свідчать: старе правило “золото само себе продає” не діє в умовах лібералізації ринку та розвитку банківської системи, що створює альтернативні можливості для інвестування доходів.

Архангельській області. У такий спосіб реалізується один із пунктів урядової концепції розвитку діамантового комплексу Росії, згідно з яким до 2005 року вона повинна стати світовим центром обробки діамантів. Залишається лише пошкодувати, що, по-перше, Україна не має власної концепції розвитку діамантового комплексу, а, по-друге, що ми, хоча б по-сусідськи, не можемо скористатися з можливостей, пов’язаних із масштабом видобування діамантів у Росії та невикористаними потужностями українських оброблювальних підприємств.

Зважаючи на нинішнє перевиробництво діамантів у світі, необхідно приділити серйозну увагу залученню додаткових інвестицій у вітчизняні підприємства із обробкою діаманту з метою запровадження нових технологій, ефективного маркетингу та поліпшення менеджменту. Таку програму слід розробити спільно з відповідними інвестиційними установами (компаніями, банками). Вітчизняним підприємствам треба сміливіше виходити на фондовий ринок, який у змозі забезпечити концентрацію грошових коштів, необхідних для відродження галузі.

Звичайно, не варто забувати і про традиційне банківське фінансування. Як відомо, в країнах, які є центрами обробки діамантів (Бельгія, Ізраїль), діють потужні механізми банківського кредитування галузі.

Ізраїльська система кредитування базується на тому, що діаманти — з моменту їх придбання за рахунок кредиту до оптового продажу обраного ювелірного каміння — перебувають у заставі, тобто підприємець формально не є їх власником. Ця система базується на так званих “охоронних розписках” (*safe receipts*) і забезпечує повернення кредиту банку на кожному етапі його використання. За такою системою працюють великі банківські консорціуми, яким центральний банк країни надає цільові міжбанківські кредити за пільговими ставками (що й дає змогу кредитувати галузь на умовах, вигідніших від ринкових).

У **Бельгії** галузь фінансують три спеціалізовані банки, які надають кредити не під заставу діамантів, а на підставі оцінки стану справ у відповідних компаніях-клієнтах (“довірчі кредити”). Звісно, такою системою передбачається тісна співпраця і бездоганна репутація компаній-діамантерів.

На жаль, однією з головних проблем розвитку цього сектора національної економіки залишається брак належного фінансування діамантообробної галузі, потужностей і досвіду якої цілком

ДІАМАНТИ

О бсяг роздрібного продажу в діамантовій галузі нині сягає 56 млрд. доларів на рік [16]. Донедавна світовим координатором цього ринку виступав монополіст — компанія De Beers, однак останнім часом намітилися певні зміни. Причиною тому є насамперед негативне ставлення до монополістичної практики у **Європі** та **США**. В **Африці** De Beers втратила свою монополію внаслідок створення в Анголі — одному з найбільших видобувників діамантів, на яку припадає близько 10% світового видобутку вартістю до 1 млрд. доларів — Ascorg (Angolian Selling Corporation), котра взяла на себе реалізацію знайдених у цій країні діамантів. Це надихнуло й **Росію** переглянути свої домовленості зі світовим монополістом щодо продажу якутських діамантів (слід, утім, урахувати й вимушений відмову De Beers від участі в розробці архангельських діамантів). У **Європі** De Beers довелося зважати на правила, спрямовані проти недобросесної конкуренції. Офіційний Лондон виступив з ініціативою про укладення країнами “великої сімки” спеціальної угоди про боротьбу з нелегальним обігом природних діамантів. Ідеється, зокрема, про створення міжнародної системи сертифікації діамантів.

До речі, внаслідок лібералізації в діамантовій галузі у Росії огранкою дорогоцінного каміння почали займатися неспеціалізовані підприємства, наприклад, суднобудівний завод “*Зірочка*” в

достатньо, щоб перетворити Україну на один зі світових центрів огранювання дорогоцінного каміння.

ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗІ

За майже дворічне існування в Україні ринку банківських металів ціна унції золота зросла з 1 278 грн. (у січні 1999 р.) до 1 629 грн. (1 листопада 2000 р.). Причому різниця цін порівняно з лондонським фіксингом, як і раніше, становить близько 20 відсотків. Частково це пояснюється транспортними витратами, але вирішальними чинниками є недостатня кількість банків маркет-мейкерів (які мають ліцензію НБУ на здійснення відповідних міжнародних операцій) та відстороненість від цієї проблеми Національного банку України. Золоті запаси НБУ становлять приблизно 13.7 тонни (13.5% від усього валютного резерву) [17], чого цілком вистачає для "золотих" інтервенцій на вітчизняному банківському ринку, обсяг якого в поточному році становив якихось 0.5 тонни.

Зважимо, підвищення попиту на банківські метали знижує тиск на курс долара, який у нас майже монопольно виконує функцію засобу заощадження та страхування від інфляції. Грошові кошти, витрачені на тезаврування золота, традиційно є більш зв'язаними — вони не можуть повернутися на ринок так же швидко, як вкладені в іноземну валюту. Крім зменшення спекулятивного тиску, розвиток тезаврування золота сприяв бі і зменшенню швидкості обігу грошових коштів, тобто зниженню інфляції та більшій прогнозованості грошових потоків.

Не менше проблем і в головних споживачів золота — ювелірів. Про "акцизний тягар" уже загадувалося. Серед його руйнівних наслідків — падіння обсягів ювелірного виробництва (1999 року воно становило 25 відсотків). Загалом порівняно з 1993 роком виробництво скоротилося більш як у 6 разів.

Готуючи концепцію розвитку ринку дорогоцінних металів та здійснюючи перші кроки щодо його розвитку, ми прагнули створити орган, який би об'єднав інтереси-різних його учасників. На першому етапі створено *Komisiю з торгівлі банківськими металами*, яка почала діяти при Українській міжбанківській валютній біржі. Саме тут, за правилами Національного банку, було зосереджено міжбанківську торгівлю золотом та іншими дорогоцінними металами.

До складу комісії входять представники як комерційних банків, так і дер-

жавних органів регулювання — Мінфіну та НБУ. Комісія займається питаннями вдосконалення правового регулювання у сфері торгівлі банківськими металами та розробкою заходів щодо його подальшого розвитку. Сучасний стан ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння потребує більшої координації дій банківського та позабанківського секторів. Цього можна досягти як завдяки тіснішій співпраці комісії з уже існуючими органами (на самперед із Асоціацією ювелірів України), так і шляхом створення єдиного органу лобіювання та координування інтересів видобувників, переробників-афінажерів, торговців, споживачів дорогоцінних металів та каміння.

В Україні діє державна програма "Золото України". З огляду на парадигму ринкового мислення [18] слід якнайширше її пропагувати, щоб зацікавити приватних інвесторів та бізнесменів на всіх ланках життєвого циклу "жовтого металу":

- залучення інвестицій, необхідних для організації видобутку металу (в тому числі відкрита підписка на акції та розміщення облігацій "золотої позики" серед населення країни);
- налагодження системи кредитування афінажних виробництв банками, які здійснюють операції з банківськими металами;
- державна підтримка системи кредитування підприємств ювелірного виробництва та обробки дорогоцінного каміння;
- стимулювання реексportу золота за посередництва українського ринку банківських металів.

ВИСНОВКИ

На ринку дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння чітко простежуються такі взаємопов'язані тенденції: демонетизація, деетатизація (роздержавлення) та лібералізація. Вони проявляються у:

- подальшому відході від зв'язку між обсягом реальної грошової маси в обігу та запасами монетарного золота;
- зменшенні як абсолютних та відносних обсягів дорогоцінних металів і каміння, так і кількості операцій із ними з боку офіційних державних органів;
- зменшенні податково-митних платежів, пов'язаних із такими операціями;
- скасуванні обмежень (у тому числі ліцензування) на операції із дорогоцінними металами та камінням;
- появи нових світових і міжнародних регіональних центрів із проведення операцій із дорогоцінними металами та камінням;

- поширенні конкуренції та демонополізації видобутку й ринкового розподілу дорогоцінних металів та каміння;
- індустріалізації попиту, а також поширенні стандартних маркетингових технологій на процес розвитку пропозиції на ринку дорогоцінних металів і каміння.

Література.

1. Capano S.M. *Dubai 2000* // *Alchemist*. — 2000. — April. — P. 6.
2. Alden E. *Placer Dome trims hedging* // *Financial Times*. — 2000. — February 7. — P. 24.
3. O'Connor G. *GFMS survey predicts stability in gold prices* // *Financial Times*. — 2000. — January 13. — P. 26.
4. Wyatt S. *Prices this year seen as less volatile* // *Financial Times*. — 2000. — February 15. — P. 28.
5. James C. *Guyanese gold miners call for government help* // *Financial Times*. — 2000. — January 14. — P. 20.
6. Thoenes S. *Confidence has been damaged* // *Financial Times*. — 2000. — January 14. — P. 7.
7. O'Connor G. *Bigger is not necessarily better* // *Financial Times*. — 2000. — June 28. — Survey "Precious metals", P. III.
8. Green T. *Historic attraction of gold* // *Financial Times*. — 2000. — February 9. — P. 12.
9. O'Connor G. *Riding the white wave* // *Financial Times*. — 2000. — June 28. — Survey "Precious metals", P. IV.
10. O'Connor G. *Rich pickings lead to expansion drive* // *Financial Times*. — 2000. — June 28. — Survey "Precious metals", P. IV.
11. Jack A. *Russia holds the key to the uncertain future of palladium* // *Financial Times*. — 2000. — February 18. — P. 24.
12. *An asset par excellence* // *Gold in the official sector*. — 2000. — October. — P. 1.
13. *Gold and the International Monetary System in a New Era* // *Proceedings of the Conference held in Paris*. — 1999. — November 19. — *World Gold Council* — P. 51.
14. Там же. С. 16.
15. O'Connor. *Increasing gold demand is easier said than done* // *Financial Times*. — 2000. — June 28. — Survey "Precious metals", P. I.
16. *Розничные продажи ювелірных изделий с бриліантами в 1999 г.* // *Ювелірное обозрение*. — 2000. — Май. — С. 58.
17. *International Financial Statistics*. — 2000. August.—IMF. — P. 809.
18. Шаров О.М. *Про значення золота тепер і після повної перемоги капіталізму* // *Вісник НБУ*. — 1996. — № 1. — С. 45.

Деякі аспекти інтеграції України в регіональні економічні структури

У статті йдеться про особливості та проблеми процесу глобалізації, зокрема пов'язані з організацією світової валютної системи. Розглянуто можливості і перспективи економічної інтеграції України в рамках СНД та Європейського Союзу.

ЧИННИКИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Запровадження системи плаваючих курсів та інтенсифікація процесів глобалізації спричиняють непрогнозовані зміни цін, процентних ставок, валютних курсів, а час від часу — і фінансові кризи. **Ситуація на фінансових ринках стрімко змінюється, дедалі більше трейдерів визнає, що традиційні методи прогнозування — технічний та фундаментальний — перестають діяти.** В цих умовах посилення конкуренції та необхідність скорочувати витрати, зменшувати ризики, гарантувати доступ до ресурсів і ринків збути викликають потребу регіоналізації у багатьох сферах світового господарства. Виникають і змінюються різноманітні міжнародні інтеграційні угруповання та об'єднання, зокрема, у торговельній, інвестиційній, валютній сферах (найефективніше серед них — ЄС). Ускладнюється фінансова система, посилюється її самоорганізація та розводується ієрархічна структура. Завдяки узгодженню курсової політики, створенню валютного союзу та повній взаємній фіксації обмінних курсів зменшуються втрати, пов'язані з курсовими коливаннями та конвертуванням валют, що позитивно позначається на ціновій динаміці. Це збільшує чутливість до змін цін, процентних ставок і валютних курсів у інших регіонах світу та окремих країнах.

Процеси некерованості у світовій валютній системі посилюються через структури самоорганізованих валютних ринків, які, стаючи самодостатніми, втрачають зв'язок із потребами реальної економіки. Незважаючи на "надлишок" фінансових ресурсів, реальний сектор економіки, в тому числі країн із розвинутою економікою, відчуває хронічний дефіцит інвестицій. Ряд економістів вважає, що у другій половині ХХ століття недофінансування економічної інфраструктури фактично гальмувало економічний роз-

виток. Особливо це стосується країн, що розвиваються, де на фінансування економічної інфраструктури припадає у середньому 40—60% бюджетних видатків. Однак боргова криза, яка розпочалася у 1980-х роках, стрімко знижила можливості цих країн щодо інвестування об'єктів економічної інфраструктури. Постійне їх недофінансування у країнах із переходною економікою призвело не лише до дефіциту товарів та послуг, а й до руйнування активів, створених раніше. Так, у електроенергетиці країн, що розвиваються, на початку 1990-х років 40% створених потужностей із технічних причин були неспроможними виробляти електроенергію.

Така ситуація негативно позначається на економічному зростанні, оскільки саме в реальному секторі створюється нова вартість. Фінансова інфраструктура (банки, фінансово-кредитні установи, страхові, інвестиційні фонди тощо) бере участь лише в її перерозподілі. Ще Кейнс застерігав: **спекуляції на ринку облігацій можуть спричинити встановлення ставки процента на рівні, який відрізняється від норми прибутку на фізичні активи, що приведе до зниження обсягу інвестицій та падіння сукупного попиту.**

Це стало можливим унаслідок того, що світові валютні ринки не є об'єктом валютного регулювання, тоді як ряд чинників, які знаходяться у причинно-наслідковій залежності (перехід на систему плаваючих курсів — використання національної валюти в ролі світових грошей — розвиток новітніх інформаційних технологій — широка лібералізація валютних ринків), потребує встановлення механізмів регулювання та контролю за функціонуванням фінансових ринків як підсистем економіки.

Валютне регулювання, яке здійснюється у формі укладення міждержавних угод, регламентує структурні принципи побудови світової валютної системи та порядку її функціонування.

Основними функціями валютного

Тетяна Мусієнко

Начальник відділу міждержавних відносин
департаменту валютного регулювання
Національного банку України

регулювання на міждержавному рівні є визначення статусу резервних валют і міжнародних розрахункових одиниць (платіжних засобів, скажімо, СПЗ) для формування міжнародних ліквідних ресурсів, забезпечення механізму валютних паритетів та обмінних курсів, встановлення режиму валютних обмежень, порядку міжнародних розрахунків та кредитування. Світові валютні ринки є самоврядними структурами. Зміни, які відбулися останніми десятиліттями у світовій економіці, та швидкість, з якою вони продовжують нарости, спонукають держави створювати нові механізми регулювання валютних відносин, які зміцнюють б зв'язок між потребами реального сектора економіки та потенціалом валютного ринку, зокрема, в рамках міждержавних інтеграційних структур. Сьогодні у світі укладено близько 85 региональних економічних угод, але не всі вони діють ефективно.

Сучасні теорії міжнародної економічної інтеграції, що належать до традиційної школи економічної науки, висувають у ролі стимулів інтеграційних процесів ряд економічних чинників. Вигідне поєднання країнами виробничих факторів — матеріальних, трудових, а також інвестиційних, технологічних, інфраструктурних та інформаційних — дає змогу отримати значні конкурентні переваги. Для встановлення тісніших господарських інтеграційних зв'язків країни повинні мати подібні економічні, насамперед технологічні, структури, оскільки на сучасному етапі розвитку світового господарства саме технологічні чинники (С. Ліндер) визначають конкурентні переваги.

Деякі сучасні школи на перше місце серед інтеграційних факторів ставлять політичний, зокрема питання обороноздатності.

На інтеграційні процеси впливають також інші чинники. Їх не можна віднести ні до економічних, ні до політич-

них. Ці, так звані суб'єктивні фактори, як свідчить досвід країн СНД, можуть мати вирішальне значення для процесів інтеграції. Так, "шокова терапія" не дала змоги колишнім радянським республікам при створенні ринкового середовища здійснити поступовий переход державного апарату від практики прямого управління до ринкових методів регулювання. Натомість швидкий розпад адміністративних відносин сприяв не побудові ринкових відносин, а появлі олігархії, яка з точки зору свободи вибору суттєво не відрізняється від жорсткого державного управління. **Це, зокрема, гальмує процеси узгодження рішень суб'єктами фінансових відносин та значною мірою підвищує невизначеність на молодих фінансових ринках, що викликає кризи, подолання яких вимагає створення нових структурно-організаційних зв'язків як шляхом самоорганізації, так і державного (міждержавного) регулювання.**

На різних етапах розвитку інтеграції укладаються міждержавні договори щодо створення: 1) зони вільної торгівлі, 2) митного союзу, 3) спільного ринку або економічного союзу, 4) валютного союзу.

Угоди про створення зони вільної торгівлі та митного союзу укладаються з метою усунення тарифних і нетарифних обмежень у взаємній торгівлі. Такі домовленості групи країн між собою дають змогу підтримувати старі та стимулювати нові торговельні потоки на взаємовигідних умовах, що сприяє зростанню кооперації та виробництва, посиленню внутрішньої регіональної спеціалізації. Згодом витісняються імпортні аналоги товарів, зростає ємність ринків та національний дохід країн регіону.

Утворення інтеграційних об'єднань на базі митного союзу певною мірою суперечить принципам ринкових відносин. Але навіть автор класичної моделі міжнародного обміну Адам Сміт визнавав, що в дійсності "стерильних" умов для конкуренції не існує, та припускає можливість об'єднань із метою створення вигідніших умов для торгівлі.

У сучасному світі все більшого значення при створенні моделей регіональних інтеграційних відносин набувають фактори, породжені проблемами організації світової валютної системи.

Реально інтеграція стає можливою тоді, коли задля існування системи або для підвищення її ефективності необхідно створити додатковий вертикальний структурний (ієрархічний) рівень. Одним із критеріїв ефективності грошово-валютної системи є рівень ставки процента й обмінного курсу. Ставка процента є як грошовим (похід-

ним від попиту і пропозиції грошей), так і реальним (визначається попитом на засоби для інвестицій та пропозицією заощаджень) феноменом. Так, для визначення макроекономічної рівноваги Хікс і Хансен у своїй моделі інтегрують реальний та грошовий сектори економіки. За допомогою графіка IS-LM одночасно визначається рівноважне значення ставки процента й рівня національного доходу залежно від параметрів товарного та грошового ринків (див. графік).

Це ж стосується й обмінного курсу національної валюти, на рівень якого впливає цілий ряд факторів. До базових курсоутворюючих чинників належать, з одного боку, пропозиція грошей, а з другого — стан ВВП і торговельного балансу країни. **Щоб національна грошова й валютна системи перебували у стані динамічної рівноваги, вони повинні**

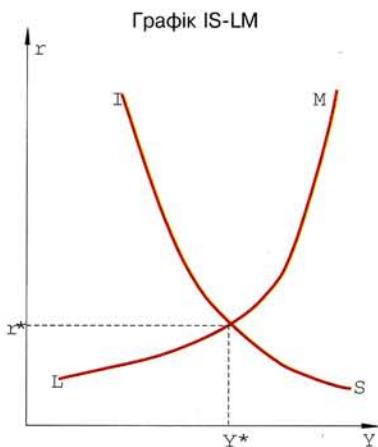
шово-фінансова політика орієнтується на рівень інфляції. Завдяки цій стратегії реальній економіці подаються необхідні сигнали стосовно стійкості фінансової системи, у суб'єктів господарювання підтримується довіра до монетарної влади. При цьому обробляються відносно невеликі масиви інформації щодо стану та прогнозу розвитку економіки на середньострокову перспективу.

Нову стратегію проведення монетарної політики шляхом встановлення планових показників інфляції започаткували на початку 1990-х років Великобританія, Швеція та Канада. Вона полягає в тому, що центральний банк оголошує середньостроковий показник інфляції і регулярно публікує інформацію про тактичні заходи, які вживаються для досягнення поставленої мети. Необхідно передумовою для використання такої стратегії з метою забезпечення фінансової стабільності є реальна незалежність центрального банку. В країнах із переходними економіками незалежність центрального банку і планування інфляції на середньострокову перспективу — речі вельми проблематичні. У багатьох із них рівень інфляції залишається високим. Якщо вона сягає 20 і більше відсотків, неможливо прогнозувати та дотримуватися її цільових показників.

Хоча стратегія поєднання плаваючих обмінних курсів із плановими параметрами інфляції останнім часом з успіхом використовується у багатьох країнах, переходні економіки реально можуть спиратися лише на обмінний курс: слабкість фінансових ринків зазвичай не дає змоги центральним банкам ефективно впливати на номінальний рівень процентних ставок, а відтак — на рівень дохідності на фінансові активи і, відповідно, інфляцію. Внаслідок тих же причин суб'єкти господарювання у переходних економіках позбавлені можливості застосовувати інструменти хеджування валютних ризиків, які за своєю природою є похідними, а отже, несамодостатніми. Фундаментальною передумовою застосування цих інструментів є ефективне функціонування економічних інститутів, які визначають параметри цінової перспективи. В ринковій економіці такими інститутами є ставка рефінансування центрального банку та дохідність за цінними паперами уряду.

Р. Колб та Р. Чанг на початку 1980-х років розробили метод хеджування, в основу якого покладено диференціальні розрахунки цінової чутливості. Цей метод, який дістав назву стратегії хеджування цінової чутливості, не потребував значного числа даних та страхував понад 2/3 змін вартості активів.

Коефіцієнт хеджування, отриманий у

Джерело: Словарик современной экономической теории Макмиллана. — М.: ИНФРА-М, 1997.

орієнтуватися на потреби реального сектора та зберігати з ним зв'язок. Отже, валютна інтеграція має бути не самоціллю, а засобом забезпечення ефективності зовнішніх обмінів країн та базуватися на реальних кроках щодо узгодження промислової та митної політики.

Хоча зазначені вище чинники за умов глобальної економіки однаково спонукають усі країни до інтеграції, її етапи відрізняються щодо кожної з них. У різний час у різних регіонах може діяти набір чинників, який визначає інтеграційні чи дезінтеграційні тенденції і ті чи інші форми їх прояву. Завершення одного етапу інтеграції може означати як переход на вищий інтеграційний рівень, так і повернення назад.

Розглядаючи форми та етапи інтеграції, слід звернути увагу на те, які показники використовуються як фінансовий якір у різних фінансових системах. Так, у розвинутих ринкових економіках гро-

дослідженнях Р. Колба та Р. Чанга, має вигляд:

$$(N) = \frac{-Rj \cdot Pi \cdot Di}{Ri \cdot FPj \cdot Dj},$$

де $Rj = 1 +$ відсотки, які передбачається отримати за активами, що становлять основу ф'ючерсного контракту j ; $Ri = 1 +$ дохідність, прогнозована для активів i на момент погашення; FPj — узгоджена ціна активу, яка лежить в основі ф'ючерсного контракту j ; Pi — вартість активів i , яка очікується у запланований день закінчення хеджу; Di — довжина активу i , що, як очікується, переважатиме в запланований день закінчення хеджу.

Застосування похідних фінансових інструментів без гарантії цінової стабільності в економіці може привести до "розгойдування" валутного курсу та спровокувати дестабілізацію фінансових ринків (хоча як такі причини дестабілізації вони бути не можуть). Щось подібне сталося в Росії два роки тому: саме цінові перекоси, посилені завищеннем цін на фінансові активи, привели до кризи фінансових ринків у Росії у серпні 1998 року. Дії багатьох російських банків, які вели ризикові активні операції, зокрема, з валютами країн, що розвиваються, сприяли поглибленню фінансової дестабілізації та спричинили значну втрату власної ліквідності. Це здайвий раз засвідчило передчасність лібералізації валютних відносин стосовно операцій із похідними інструментами на фінансових ринках держав із перехідною економікою. Стабілізація у валутній сфері, не підкріплена позитивними змінами в реальному секторі, є вкрай вразливою щодо впливів зовнішніх шоків.

Це значною мірою вказує на те, що перехід до режимів плаваючих курсів країн із перехідною економікою, який відбувся у період фінансової кризи 1997–1998 років, є тимчасовим. Останніми роками від планування обмінних курсів відмовилися Росія, Молдова, Бразилія, Чилі, Колумбія, Україна та ряд інших країн.

Таким чином, відмінність форм проведення країнами грошово-кредитної політики теж суттєво обмежує вибір партнерів по інтеграції.

Не слід розраховувати на економічне зростання лише в результаті утворення валютного союзу. Не існує беззаперечних теоретичних моделей безумовної здатності валютного союзу прискорювати економічний розвиток країн. Слід враховувати також те, що фінансові, зо-

крема валютні, системи належать до складних структур із нелінійним розвитком. Ефективні форми валютної інтеграції є похідними від специфічних потреб національних фінансових ринків, які опосередковують функціонування власних реальних економік і мають забезпечувати національні економічні інтереси. Потреба в економічній, зокрема валютній, інтеграції виникає тоді, коли економічна політика країн здійснюється приблизно в одному напрямі внаслідок схожих економічних умов, що дає змогу скористатися певними вигодами у разі координації дій.

Стосовно вибору стратегічних цілей економічної політики у нашій країні доводиться констатувати, що державні програми економічної безпеки в Україні не містять системи підпорядкованих цілей (дерева цілей), визначених як такі, що відповідають інтересам країни. Цілі державної економічної політики, зокрема стосовно підтримки пріоритетних галузей або певних конкурентоспроможних проектів, підмінюються індикативними показниками (наприклад, фінансовими), які, по суті, не повинні бути самоціллю, а мають лише сигнализувати про відхилення від цілей.

Нині в Україні існують інтеграційні плани як щодо ЄС, так і щодо СНД. Найбільші обсяги торгівлі припадають саме на ці регіони. Так, сукупний зовнішньоторговельний оборот із країнами СНД та Балтії сьогодні становить майже половину обсягів, із країнами ЄС — близько п'ятої частини. За останнє десятиліття співвідношення між цими регіональними інтеграційними угрупованнями суттєво змінилось. У СНД сукупний валовий продукт зменшився удвічі (World Development Report 1998/99, р. 116–117; Мировая экономика и международные отношения, 1998, № 9, с. 3–4.). Якщо напередодні реформ частки СНД та ЄС у світовому валовому продукті співвідносилися як 1 : 4, то через сім років це співвідношення становило 1 : 10.

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПРОСТІР СНД

На просторі СНД нині склалися специфічні умови для інтеграції. Зрозуміло, їх певним чином визначив попередній період розвитку в рамках господарського механізму СРСР та РЕВ, який фактично презентував модель "інтеграції згори". Форми виробничої кооперації були продуктовані вимогами адміністративно-командної системи, яка базувалася на державній власності на засоби виробництва та централізованому управлінні економікою. Це призвело до локалізації та самоізоляції взаємних

господарських зв'язків, а в підсумку — до технологічного відставання.

Розпад СРСР і РЕВ та утворення суверенних держав із ринково орієнтованими економіками означав принципові зміни в інтеграційних відносинах. Варіант міжнародної "інтеграції згори" вже не відповідав новим відносинам у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання. Централізовану систему розподілу матеріальних і фінансових ресурсів та готової продукції замінили ринкові відносини у сфері відтворення, які мали опосередковуватися валютно-фінансовими відносинами. Нові інтеграційні відносини на теренах СНД можуть будуватися тепер лише за принципами формування нових (або на новій основі) господарських зв'язків між суб'єктами ринку, які встановлюються з огляду на економічну доцільність.

У ринкових умовах багато господарських зв'язків між колишніми республіками СРСР за параметрами витрат на виробництво і транспортних тарифів виявилися нерентабельними. Крім того, за часів Радянського Союзу ціни на сільгospродукцію, сировину, пальне, метали були заниженими й отже, нижчими від світових. Із лібералізацією зовнішньої торгівлі саме торгівлю нафтою, газом, металопродукцією, мінеральною сировиною та іншими базовими продуктами (у структурі виробництва більшості країн СНД паливно-сировинні та аграрна галузі є домінуючими) було переорієнтовано з регіонального (СНД) на ринки третіх країн.

Потреба у високотехнологічній продукції та розширенні асортименту споживчих товарів, попит на які неможливо задовільнити за рахунок внутрішнього виробництва, — додаткові чинники переорієнтації зовнішньої торгівлі країн СНД на треті країни.

Унаслідок структурних змін в економіках країн СНД та неузгодженості дій держав — учасниць Співдружності падіння взаємного товарообігу відбувається швидшими темпами, ніж сукупного ВВП (останній знизився у два, а товарообіг — більш як у десять разів). Водночас динаміка товарообігу країн СНД із третіми країнами відповідає динаміці ВВП завдяки дії таких факторів:

- стабільність та прогнозованість правового поля у торгівлі;
- відшкодування більшістю держав-учасниць податку на додану вартість при здійсненні експорту товарів у треті країни та стягування його при експорти на ринок СНД;
- застосування у зовнішньоекономічних розрахунках вільно конвертованих валют тощо.

За даними Статкомітету СНД, нині

країн СНД. Тим більше, що формування умов для забезпечення конвертованості національної валюти є процесом тривалим. Відповідно втрата єдиного платіжного засобу — рубля та перевідного рубля, які використовувалися для опосередкування господарських зв'язків у межах єдиного народногосподарського комплексу та з країнами Варшавського договору, — привела за нових умов до дефіциту вільно конвертованої валюти, яка мала тепер опосередковувати весь зовнішньоторговельний оборот колишніх радянських республік. Така ситуація сприяла швидкому зростанню зовнішнього державного боргу України та інших країн СНД.

Унаслідок як засіб збереження господарських зв'язків у торгівлі між країнами СНД став широко застосовуватися бартер, у чому були зацікавлені підприємства. Використання бартеру пов'язане зі значними непродуктивними витратами на посередництво та можливе за умови збалансованих товарних поставок за номенклатурою продукції сировинного характеру або з низьким ступенем обробки. Певному скороченню обсягів бартеру сприяло запровадження конвертованості національних валют у країнах СНД (нині до статті VIII Статуту МВФ приєдналося більше половини країн Співдружності, а саме: Росія, Україна, Молдова, Казахстан, Киргизстан, Вірменія, Грузія). В результаті частина взаємного товарообігу цих країн стала здійснюватися з використанням національних валют. Так, частка бартерних операцій у загальному обсязі експорту-імпорту товарів в Україні знизилася з 10.4% у 1997 році до 3.2% у 1999 році, тоді як у 1994 році цей показник сягав понад 35% від експорту та 20% — від імпорту товарів.

Значні розходження індексів реальних курсів національних валют країн, СНД та їх нестабільність теж сприяли скороченню взаємного товарообігу країн СНД.

Природним результатом дій зазначене-

них вище факторів для держав Співдружності став пріоритет торгівлі з третіми країнами та формування взаємного товарообігу за залишковим принципом. За таких умов взаємний товарообіг держав СНД приречений скорочуватися до потреб у критичному імпорті енергетичних ресурсів. Таким чином, без узгоджених дій держав використати інтеграційний потенціал “знизу” буде неможливо.

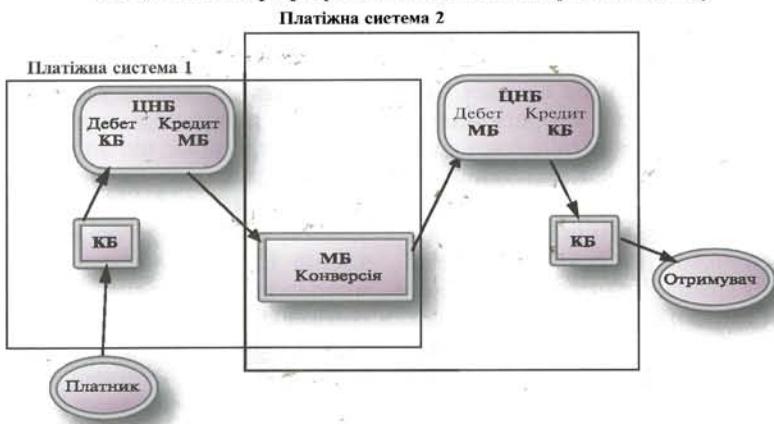
Отже, для фінансових ринків країн СНД нині потрібні механізми, які б зменшували ризики при використанні національних валют у региональній торгівлі, сприяли її зростанню та відносному збалансуванню.

ВЕРТИКАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ПЛАТИЖНО-РОЗРАХУНКОВИХ СТРУКТУР ЯК ФОРМА ПОДОЛАННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА МОЛОДИХ ФІНАНСОВИХ РИНКАХ

Унаслідок обмеженої конвертованості і нестійкості курсів національних валют країн СНД збільшуються ризики їх використання для взаємних розрахунків, страхування яких (зокрема з використанням деривативів) ускладнюється нерозвинутістю як валютних, так і суміжних із ними фінансових ринків. За цих умов Міждержавний банк, зважаючи на свій міжнародний статус, міг би сприяти компенсації частини ризиків при організації системи платежів із використанням національних валют.

У рамках Робочої групи з розробки перспективної програми діяльності й розвитку Міждержавного банку із середини 2000 року ведеться робота щодо створення платіжно-розрахункової системи (ПРС) Міждержавного банку на основі використання національних валют, яка має зв'язати платіжні системи країн-учасниць. У жовтні минулого року Радою банку схвалено її основні принципи та механізм функціонування, а саме:

Схема платіжно-розрахункової системи Міждержавного банку

1. ПРС Міждержавного банку є системою брутто-розрахунків у режимі реального часу, за якою платежі оформляються лише при достатній ліквідності банку-платника.

2. Міждержавний банк здійснює конверсію національних валют.

3. При проведенні конверсії національних валют використовується курс МБ, який визначається з урахуванням курсів центральних (національних) банків (ЦНБ) держав-учасниць. Методологічно курс МБ визначається на основі кошика національних валют через крос-курси валют, які беруть участь у розрахунках, щодо долара США та російського рубля.

4. З метою забезпечення безперервності платежів передбачається можливість отримання МБ від національних (центральних) банків держав — учасниць ПРС короткострокових кредитів у національній валюті.

5. МБ проводить гнучку тарифну політику (див. схему).

Практична реалізація ПРС потребує таких передумов:

- законодавчого врегулювання можливості здійснення операцій за поточним рахунком платіжного балансу з використанням у розрахунках через Міждержавний банк національних валют держав — учасниць ПРС;

- участі МБ в національних платіжно-розрахункових системах країн — учасниць ПРС;

- дотримання мінімальних вимог до національних платіжних систем держав — учасниць ПРС та введення єдиного формату платіжних доручень для транскордонних платежів (на початковому етапі Міждержавний банк перетворюватиме платіжні доручення із формату однієї національної платіжно-розрахункової системи у формат іншої);

- досягнення домовленості з національними (центральними) банками держав — учасниць ПРС про режим використання залишків коштів у національних валютах на рахунках МБ.

Інтерес до зазначеного механізму виявили насамперед країни — члени Митного союзу країн СНД, центральні банки яких погодилися відкрити Міждержавному банку рахунки в національних валютах. Водночас схема ПРС передбачає можливість доступу МБ до національної платіжної системи країни-учасниці шляхом укладення договору про кореспондентські відносини з уповноваженим комерційним банком. Центральний (національний) банк із метою скорочення шляху транспортування платежу, терміну розрахунків, комісійних витрат та зниження розрахункового ризику може безпосередньо забезпечити **отримання і транспорту**.

вания платежів і їх розподіл серед комерційних банків, які є учасниками платіжної системи цієї країни, через власну систему платежів. Подібні принципи становлять основу діяльності брутто-системи ТАРГЕТ, яка є децентралізованим механізмом, що пов'язує національні системи брутто-розрахунків у Європі. Система ТАРГЕТ залишається Європейським центральним банком та національними центральними банками для передачі у режимі реального часу платежів, пов'язаних із проведенням грошової політики. Однак вона відкрита також для платіжних операцій комерційних банків. При цьому правові норми фінансових ринків європейських країн та місцеві формати залишаються різними.

За умови відкриття МБ кореспондентського рахунку у національній валюті на правах учасника національної платіжно-розрахункової системи центральний (національний) банк може залежно від рівня лібералізації валютного законодавства встановити відповідний режим його функціонування. Договори про здійснення транснаціональних платежів через автоматизовану систему міжбанківських розрахунків із Міждержавним банком уже підписали Казахстан і Білорусь.

Запропонована схема платежів не є альтернативною системі міждержавних розрахунків через двосторонні кореспондентські рахунки комерційних банків, яка склалася після розпаду СРСР, — це лише компенсаційний механізм розрахунків у національних валютах у межах сталого товарообороту між державами СНД. Її застосування дасть змогу зменшити потребу у вільно конвертованій валюти. Вона також дасть змогу країнам, що вже приєдналися до статті VIII Статуту МВФ, на практиці ствердити задекларовану конвертованість національних валют і сприятиме участі у багатосторонніх розрахунках тих держав Співдружності, які ще не запровадили конвертованість власних національних валют.

Із запровадженням зазначеного механізму відбудеться перерозподіл обсягів платежів на ринках та гармонізуються цінові структури, буде встановлено стандарти швидкості та безпеки. Цей механізм має ряд переваг як щодо клірингової схеми розрахунків, заладеної у статутних документах Міждержавного банку, так і щодо механізму з використанням двосторонніх кореспондентських відносин комерційних банків. У другому випадку існують ризики контрагентів або банкрутства комерційного банку, неплатежу, фінансові або курсові, процентні, політичні ризики.

Із застосуванням багатосторонньої клірингової схеми розрахунків зменшується потреба у ВКВ, натомість з'являється системний ризик, а також збільшується розрахунковий період, що уповільнює швидкість розрахунків. На заваді запровадження Міждержавним банком зазначеного механізму стала відсутність ВКВ для формування резервів для кінцевого врегулювання сальдо в багатосторонніх клірингових розрахунках. Сальдо в рамках діючих клірингових механізмів є конвертованими у ВКВ упродовж періоду від одного до трьох місяців, як це передбачено умовами більшості операцій із фінансування торгівлі на комерційній основі та правилами МВФ.

Більшість регіональних платіжних систем мала відносно невеликий обсяг розрахунків, що оброблялися через механізм клірингу (за винятком Азіатського клірингового союзу, через який здійснювалося 40% торговельних операцій його членів). Це пояснюється як проблемами з ліквідністю менш розвинутих країн-членів, так і обмеженими перевагами порівняно з механізмами на комерційній основі.

Зазначені регіональні платіжні системи мали ряд спільних проблем. По-перше, в останні два десятиліття у більшості з них виникала прострочена заборгованість за розрахунками, що періодично призводило до втрати регіональної конвертованості та розпаду систем.

По-друге, існує проблема забезпечення стійкості системи, коли її учасники стикаються зі структурними проблемами платіжного балансу. Для забезпечення стійкості системи боржникам доводиться запроваджувати обмеження у своїй податково-бюджетній та грошово-кредитній політиці. Через існування в системі постійних боржників та кредиторів виникають також конфлікти щодо термінів розрахункового періоду та процентних ставок за сальдо (внаслідок проблем із ліквідністю, валютних ризиків, ризиків неплатежів та втрати доходів за процентами).

По-третє, основна перевага цих систем (а саме: скорочення необхідних робочих залишків у іноземній валюті) проявляється тим виразніше, чим довший період розрахунків і чим менший обсяг сальдо, який треба врегулювати. Однак коли сальдо платіжного балансу було більшим порівняно з кредитними лініями або розрахунок здійснювався у повному обсязі, ця перевага системи виявлялася незначно.

По-четверте, валютні ризики у таких клірингових платіжних механізмах перекладаються на центральні банки країн-членів. Ці ризики знижаються, якщо всі країни-члени прив'язують курси своїх валют до однієї валюти або кошика валют, і крос-курси валют країн-учасниць змінюються незначно або кредитові/дебетові сальдо в розрахункових одиницях визначаються щоденно на основі діючого курсу.

По-п'яте, поширилою проблемою є затримка з передачею платіжних доручень на рівні комерційних банків і клірингових палат.

По-шосте, існує ризик неплатежу, який треба розподілити між країнами-членами (через систему зборів, створення страхового фонду тощо).

Аналогічні проблеми не дали змогу реалізувати механізм клірингу для розрахунків у торгівлі країн СНД через Міждержавний банк у 1990-х роках.

Схема ПРС Міждержавного банку на базі використання національних валют дала змогу зменшити потребу у ВКВ для міжнародних розрахунків країн СНД та формування резервних фондів, акрім того, уникнути системного ризику, скоротити розрахунковий період, раціоналізувати кореспондентську мережу, знизити курсові ризики та ризики банкрутства комерційних банків. Загалом зазначений механізм розрахунків у поєднанні із заходами реальної інтеграції в рамках структур СНД забезпечує позитивні зворотні зв'язки в національних платіжних системах і може мати стабілізуючий вплив на їхній розвиток.

Офіційна інформація /

Загальний зовнішній довгостроковий борг України¹

За станом на 30.09.2000 р., млрд. доларів США

Довгостроковий борг України (A+Б)	11.4 ²
А. Державний та гарантований державою	10.1
у тому числі за кредитами МВФ	2.0
Б. Приватний негарантований	1.3

¹ Довгостроковий борг – борг із первісним або подовженим терміном погашення понад один рік.

² У загальній сумі зовнішнього довгострокового боргу враховано прострочену заборгованість за основною сумою та відсотками.

Матеріал підготовлено департаментом валутного регулювання НБУ.

**ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ,
ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ
(за листопад 2000 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 болгарських левів	233.9861
2	986 BRL	100 бразильських реалів	288.6594
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	99.2842
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	4.8093
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.7922
6	381 GEL	100 грузинських лари	276.6870
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	69.7271
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	147.9429
9	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.2175
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	131.8036
11	356 INR	1000 індійських рупій	117.2883
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	3.1112
13	368 IQD	100 іракських динарів	1740.3649
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.2502
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1763.5096
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.5911
17	434 LYD	100 лівійських динарів	999.6139
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1168.4720

* Курс встановлено з 01.11.2000 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

ФОНДОВИЙ РИНОК

Аспект проблеми

Юрій Шаповал

Перший заступник голови правління
АТ "Міжрегіональний фондовий союз"

**ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ
ТА МЕТА ПРОЕКТУ МФІС**

Інфраструктура фондового ринку України перебуває нині у стані загальної розбудови. Створюється система, яка повинна забезпечити обіг інструментів на первинному та вторинному ринках, якісне обслуговування процесів залучення та переміщення капіталу, сприяти побудові прозорого й відкритого фондового ринку.

Процес розбудови почався 1991 року із прийняттям Верховною Радою Ук-

**Сучасні
технології роботи
комерційних
банків на ринку
корпоративних
цінних паперів
в Україні**

*Автори розкривають мету і за-
дання Міжбанківської фондової
інтегрованої системи (МФІС) —
єдиної комп'ютерної технології
обігу цінних паперів у банківських
установах, висвітлюють особли-
вості її функціонування та пер-
спективи розвитку.*

Олексій Константинов

Начальник управління інформаційних технологій
АТ "Міжрегіональний фондовий союз"

райни Закону "Про цінні папери та фондову біржу". "Концепція функціонування фондового ринку", прийнята Верховною Радою в 1995 році, стала підґрунтям для створення мережі організаторів торгів, реєстраторів, депозитаріїв. Наприкінці того ж року група комерційних банків спільно з Національним банком України започаткувала проект побудови "Міжбанківської фондової інтегрованої системи" (МФІС).

Головною передумовою проекту було невдоволення комерційних банків наявними технологічними та юридичними

можливостями інфраструктури вітчизняного фондового ринку щодо переєстрації прав власності на корпоративні цінні папери та різноманітними механізмами, до яких вони змушені були вдаватися внаслідок цього. Комерційні банки усвідомили проблему після запровадження НБУ системи ДЕПО-КБ та системи вторинних аукціонних торгів облігаціями внутрішньої державної позики на УМВБ. Це давало змогу в стислий термін забезпечувати перереєстрацію прав власності на ОВДП, контролювати сплату коштів, здійснювати операції РЕПО, проводити рефінансування під держоблігації та виконувати інші операції за стандартизованими процедурами. Тобто ще в 1995 році, реалізувавши систему електронних платежів власної розробки, НБУ почав будувати «Всеукраїнську депозитарну систему». Однак тоді її розглядали лише як електронну систему для обігу державних цінних паперів.

Отже, головною метою проекту МФС стало створення єдиної комп'ютерної технології обігу цінних паперів (у тому числі державних) у банківських установах. Практично відразу його очолив НБУ. Над проектом працювали емісійно-кредитний департамент і департамент інформатизації, які вже мали досвід реалізації як системи електронних платежів, так і системи електронного обігу ОВДП.

Після прийняття Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) Тимчасового положення «Про депозитарії та депозитарну діяльність» 18 жовтня 1996 року створено депозитарій «Міжрегіональний фондомий союз» (МФС). Законодавче врегулювання діяльності центральної ланки депозитарної системи завершено 10 грудня 1997 року із прийняттям Закону «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні».

В останні три роки депозитарій МФС за сприяння Національного банку, а впродовж 2000 року — за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку, розбудував та використовує сучасну інформаційну систему, яка функціонує за принципами й технологіями, близькими до технологій системи електронних платежів НБУ та системи електронного обігу ОВДП. Завдяки використанню цієї системи з кожним днем обслуговується все більше угод щодо корпоративних цінних паперів. Основними учасниками інформаційної системи депозитарію МФС — а водночас і її власниками — є 59 комерційних

банків-зберігачів, 20 торговців цінними паперами, які мають дозвіл на депозитарну діяльність зберігача, і Національний банк України як власник та ідеолог інформаційних систем, розроблених вітчизняними інженерами й програмістами.

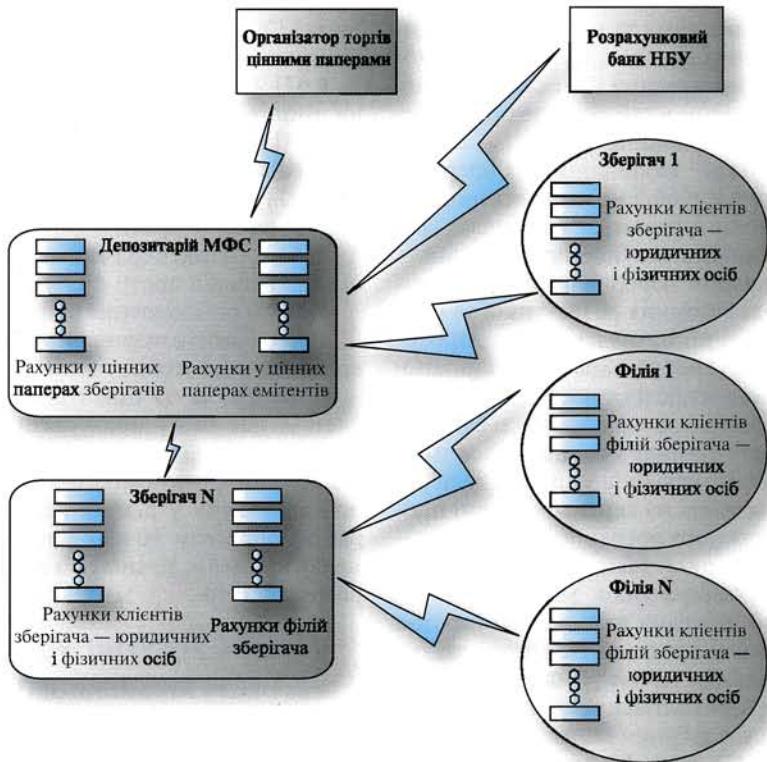
ФУНКЦІЇ БАНКІВ-ЗБЕРІГАЧІВ У СИСТЕМІ МФС

Система електронних розрахунків за операціями із цінними паперами депозитарію МФС — це сукупність системного і прикладного програмно-

гачів, підключених до депозитарію за допомогою системи електронної пошти, і розв'язує такі завдання:

- ◆ автоматизоване ведення системи рахунків у цінних паперах зберігачів та рахунків у цінних паперах емітентів на рівні депозитарію;
- ◆ автоматизоване ведення системи узагальнених рахунків у цінних паперах філій зберігачів та рахунків у цінних паперах депонентів зберігачів — юридичних і фізичних осіб на рівні зберігача;
- ◆ автоматизоване ведення системи рахунків у цінних паперах депонентів філій зберігачів — юридичних та фізич-

Схема 1. Загальна схема системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами депозитарію МФС

го забезпечення, комплексів технічних засобів та організаційних заходів, мета яких — автоматизувати роботу депозитарію, зберігачів і філій зберігачів (див. схему 1).

Технологія, функції програмного забезпечення системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами, а також використана в ньому термінологія відповідають чинним нормативним актам, які регламентують депозитарну діяльність в Україні.

Програмне забезпечення системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами призначено для автоматизованого обліку, зберігання та обігу цінних паперів у документарній та бездокументарній формах на рівнях депозитарію, зберігачів та філій збері-

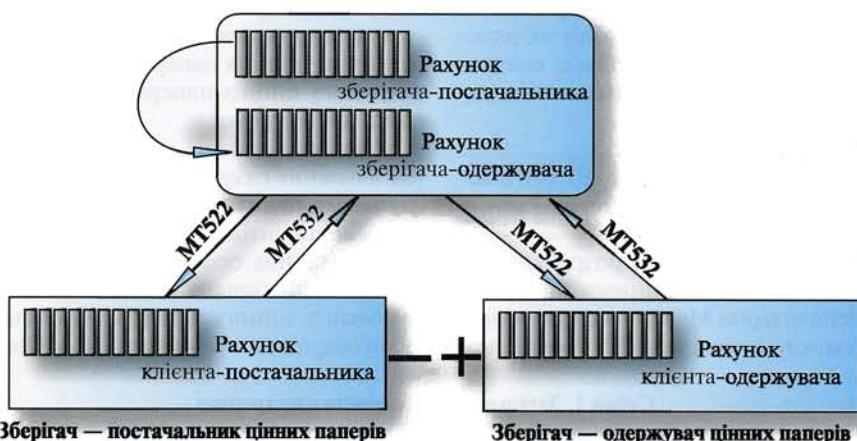
гачів на рівні філії зберігача;

- ◆ автоматизоване виконання адміністративних операцій: введення/коригування, а також оновлення глобальної (на рівні депозитарію) та локальної (на інших рівнях) нормативно-довідкової інформації; відкриття/закриття рахунків у цінних паперах депонентів на всіх рівнях;

◆ автоматизоване виконання за наказами депонентів облікових операцій, які ведуть до змін залишків на рахунках у цінних паперах (зарахування, списання, переказ, переміщення цінних паперів), у тому числі операцій із поставки цінних паперів проти оплати;

◆ автоматизоване виконання інформаційних операцій (формування випи-

Схема 2. Загальна схема електронного документообігу для угод
“поставка/одержання цінних паперів без оплати”, укладених на неорганізованому ринку

сок за залишками та за обігом на рахунках у цінних паперах, балансів, відомостей на зарахування і списання цінних паперів, відомостей сквітованих та несквітованих наказів тощо).

Результати виконання всіх операцій на кожному рівні системи електронних розрахунків фіксуються у журналах реєстрації виконання/відміни операцій.

Технологія обробки інформації у системі електронних розрахунків за операціями із цінними паперами депозитарію МФС побудована за принципами формування послідовності операційних днів та підтримки відповідності балансів по цінних паперах учасників нижнього рівня стану рахунків у цінних паперах цих учасників на верхньому рівні протягом кожного операційного дня.

У програмному забезпеченні системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами використано передові інформаційні технології. Бази даних депозитаріального обліку на всіх рівнях підтримують SQL-сервери InterBase v.5.6, які функціонують під управлінням операційної системи Windows NT Server 4.0; інтерфейсна частина програмного забезпечення, розроблена на мові програмування 32-роздрядної об'єктно-орієнтованої системи програмування Delphi v.2, функціонує під управлінням операційних систем Windows 95, Windows 98, Windows NT Workstation 4.0.

Коди та структура повідомлень, використовувані у системі електронних розрахунків за операціями із цінними паперами, відповідають міжнародним стандартам SWIFT Securities Messages та ISO 7775-91. Під час виконання операцій використовуються такі SWIFT-повідомлення:

- ◆ 520 — розпорядження на одержання цінних паперів без оплати;
- ◆ 530 — підтвердження одержання цінних паперів без оплати;
- ◆ 522 — розпорядження на поставку цінних паперів без оплати;

- ◆ 532 — підтвердження поставки цінних паперів без оплати;
- ◆ 521 — розпорядження на одержання цінних паперів проти оплати;
- ◆ 531 — розпорядження на поставку цінних паперів проти оплати;
- ◆ 523 — підтвердження одержання цінних паперів проти оплати;
- ◆ 533 — підтвердження поставки цінних паперів проти оплати;
- ◆ 509 — повідомлення про стан угоди;
- ◆ 534 — повідомлення про проблеми врегулювання угоди.

Побудована за цими принципами система дає змогу виконувати операції з перереєстрації прав власності на цінні папери між клієнтами різних зберігачів, розташованих у різних регіонах України, протягом 10–20 хвилин із моменту введення до системи відповідних розпоряджень.

ВИКОНАННЯ УГОД, УКЛАДЕНИХ НА НЕОРГАНІЗОВАНОМУ РИНКУ

Угоди щодо цінних паперів, укладені на неорганізованому ринку, виконуються двома способами:

- ◆ поставка/одержання цінних паперів без оплати;
- ◆ поставка/одержання цінних паперів проти оплати.

Поставка/одержання цінних паперів без оплати (див. схему 2) здійснюється за такою технологічною схемою:

- ◆ зберігач-постачальник цінних паперів за допомогою програмного забезпечення ініціює операцію з поставки цінних паперів без оплати (цінні папери блокуються), формує вихідний електронний документ, що містить реквізити відповідного наказу (повідомлення 522), та засобами електронної пошти відправляє зазначений документ до депозитарію;
- ◆ програмне забезпечення депозитарію виконує автоматичну звірку одержаних повідомлень 523 та 521 з метою визначення пар сквітованих і несквітованих розпоряджень та формує (у разі успішної звірки або відсутності зустрічних наказів) повідомлення 509 для зберігачів — відправників повідомлень 523 та 521;
- ◆ зберігачі, постачальник та одержувач електронною поштою отримують із депозитарію повідомлення 509 з інфор-

мациєю зберігача та формує вихідний електронний документ (повідомлення 522) для зберігача-одержувача цінних паперів;

- ◆ зберігач-одержувач електронною поштою одержує від депозитарію вихідний електронний документ (повідомлення 522), обробляє його і в разі згоди на зарахування цінних паперів їх зараховують на рахунок клієнта-одержувача та формують вихідний документ підтвердження поставки цінних паперів без оплати (повідомлення 532);

- ◆ зберігач-одержувач електронною поштою надсилає до депозитарію повідомлення 532;

- ◆ програмне забезпечення депозитарію автоматично обробляє вихідний електронний документ від зберігача-одержувача, спише цінні папери з узагальненого рахунку зберігача-постачальника, зараховує їх на узагальнений рахунок зберігача-одержувача та формує вихідний електронний документ (повідомлення 532) для зберігача-постачальника цінних паперів;

- ◆ зберігач-постачальник електронною поштою отримує з депозитарію вихідний електронний документ (повідомлення 532), який обробляється програмним забезпеченням, після чого цінні папери списуються з рахунку клієнта-постачальника.

Поставка/одержання цінних паперів проти оплати (див. схему 3) здійснюється за такою технологічною схемою:

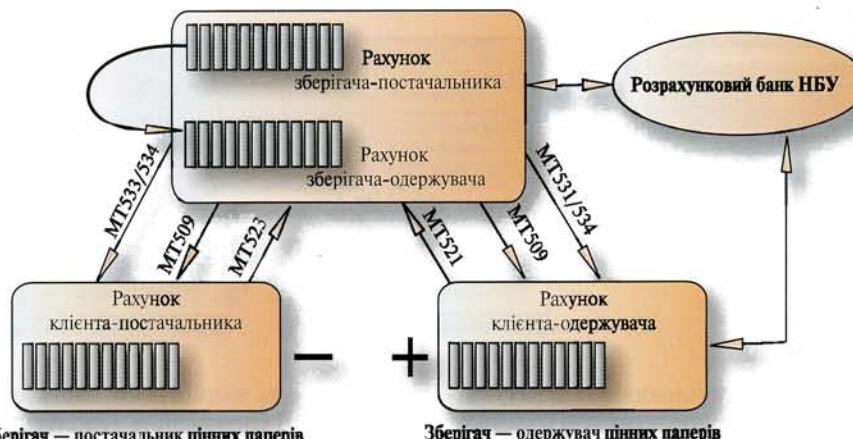
- ◆ зберігач-постачальник цінних паперів за допомогою програмного забезпечення ініціює операцію одержання цінних паперів проти оплати, формує вихідний електронний документ, що містить реквізити відповідного наказу (повідомлення 523), та електронною поштою надсилає даний документ до депозитарію;

- ◆ зберігач-одержувач цінних паперів (на підставі розпорядження клієнта-одержувача цінних паперів) за допомогою програмного забезпечення ініціює операцію одержання цінних паперів проти оплати, формує вихідний електронний документ, що містить реквізити відповідного наказу (повідомлення 521), та електронною поштою надсилає даний документ до депозитарію;

- ◆ програмне забезпечення депозитарію виконує автоматичну звірку одержаних повідомлень 523 та 521 з метою визначення пар сквітованих і несквітованих розпоряджень та формує (у разі успішної звірки або відсутності зустрічних наказів) повідомлення 509 для зберігачів — відправників повідомлень 523 та 521;

- ◆ зберігачі, постачальник та одержувач електронною поштою отримують із депозитарію повідомлення 509 з інфор-

Схема 3. Загальна схема електронного документообігу для угод “поставка/одержання цінних паперів проти оплати”, укладених на неорганізованому ринку

мацією про успішно проведену звірку або про відсутність зустрічного наказу (після чого можуть надіслати до депозитарію нові відповідні розпорядження);

♦ на день розрахунків за даною угодою депозитарій перевіряє наявність достатньої кількості цінних паперів на рахунку зберігача-постачальника та грошових коштів на спеціальному рахунку, відкритому депозитарію в НБУ, від клієнта зберігача-одержувача; затим депозитарій списує цінні папери з рахунку зберігача-постачальника та зараховує їх на узагальнений рахунок зберігача-одержувача, формуючи підтвердження для даних зберігачів (повідомлення 533 та 531); або в разі неможливості виконати дану операцію внаслідок відсутності цінних паперів, грошових коштів, зустрічного розпорядження відміняє дану операцію, формуючи повідомлення 534 про відміну із зазначенням причини відміни для обох зберігачів;

♦ зберігачі, постачальник та одержувач електронною поштою одержують від депозитарію відповідні повідомлення (533 і 531 або 534); операція завершується списанням цінних паперів із рахунку клієнта-постачальника та зарахуванням їх на рахунок клієнта-одержувача; або ж відміняється в обох зберігачів.

ВІКОНАННЯ УГОД, УКЛАДЕНИХ НА ОРГАНІЗОВАНОМУ РИНКУ

Нині у депозитарії МФС проходить підготовка до пілотного впровадження програмного забезпечення, яке дасть змогу обслуговувати угоди щодо цінних паперів, укладені на організованому ринку, у двох варіантах:

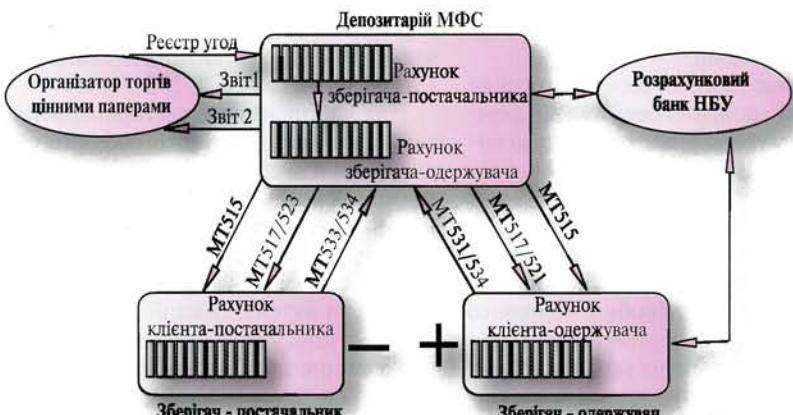
♦ виконання угод щодо цінних паперів на підставі реестру угод, одержуваного від торговельної системи або фондою біржі, без попереднього резервування активів (цинних паперів та грошових коштів) — “Проект ПФС”;

ди. Програмне забезпечення депозитарію автоматично обробляє одержаний реєстр та формує електронний звіт із переліком угод, не прийнятих до розрахунків, у якому зазначено причини цього, та відповідні електронні повідомлення для зберігачів, чиї клієнти є сторонами угод даного реєстру (повідомлення 515). Звіт електронною поштою надсилається до торговельної системи або фондою біржі у день $t + 1$;

♦ у день $t + 1$ зберігачі, чиї клієнти є сторонами угод даного реєстру, електронною поштою отримують повідомлення 515 та підтверджують свою згоду розрахуватися за зазначеними угодами, формуючи за допомогою програмного забезпечення відповідні електронні повідомлення-акцепти для депозитарію (повідомлення-акцепт 517 у разі двосторонніх угод або розпорядження 523/521 у разі односторонніх угод з боку продавця/покупця). Ці електронні повідомлення або розпорядження надсилають до депозитарію електронною поштою до кінця дня, що передує дню розрахунків;

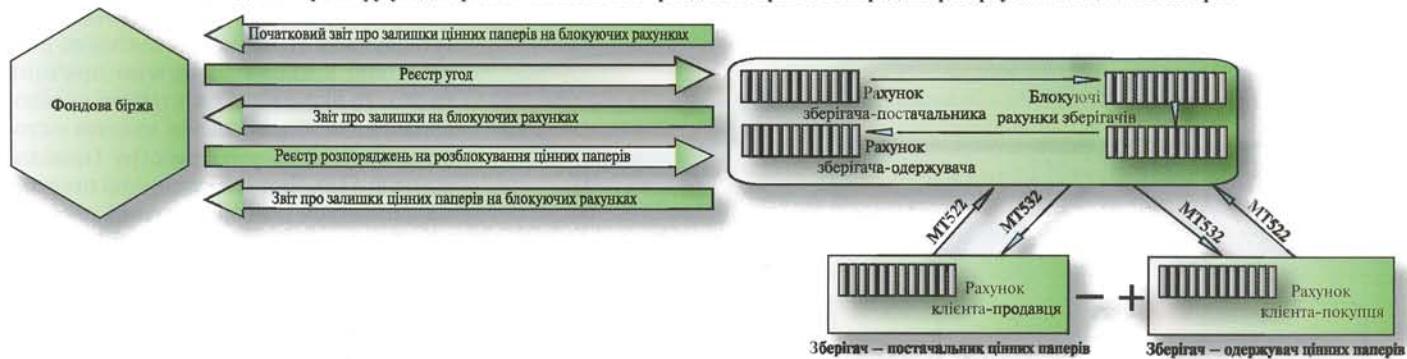
♦ на день розрахунків за даною угодою депозитарій перевіряє наявність достатньої кількості цінних паперів на рахунку зберігача-постачальника (у разі угоди типу “поставка без оплати”) та грошових коштів на рахунку, відкритого депозитарію в розрахунковому банку, від клієнта зберігача-одержувача (у разі угоди типу “поставка проти оплати”). Потім депозитарій списує цінні папери з узагальненого рахунку зберігача-постачальника і зараховує їх на узагальнений рахунок зберігача-одержувача, формуючи підтвердження для цих зберігачів (повідомлення 533 та 531); або, якщо цю операцію неможливо виконати через відсутність цінних паперів, грошових коштів, одного з повідомень-акцептів чи розпоряджень (у разі односторонніх угод), —

Схема 4. Загальна схема електронного документообігу при виконанні угод щодо цінних паперів на підставі реестру угод торговельної системи або фондою біржі без попереднього резервування активів

Звіт 1. Реєстр відхиленіх угод
Звіт 2. Реєстр відмінених угод

Схема 5. Загальна схема електронного документообігу при виконанні угод щодо цінних паперів на підставі реєстру угод торгової системи або фондової біржі з попереднім резервуванням цінних паперів

відміняє її з формуванням повідомень 534 про відміну із зазначенням причини відміни для обох зберігачів. Програмне забезпечення депозитарію також формує електронний звіт із переліком угод, не виконаних на день розрахунків та зазначенням причин цього. Звіт електронною поштою надсилається до торговельної системи або фондової біржі наприкінці дня розрахунків;

♦ зберігачі, постачальник та одержувач електронною поштою отримують із депозитарію відповідні повідомлення (533 і 531 або 534), після чого операція завершується списанням цінних паперів із рахунку клієнта-продавця та зарахуванням цінних паперів на рахунок клієнта-покупця; або ж відміняється у обох зберігачів.

Угоди щодо цінних паперів на підставі реєстру угод фондової біржі з попереднім резервуванням цінних паперів (див. схему 5) за принципом “поставка без оплати” планується виконувати за такою технологічною схемою:

♦ зберігачі на підставі розпоряджень клієнтів — власників цінних паперів, що підлягають продажу, на день, що передує торговій сесії, резервують зазначені папери на блокованих рахунках у депозитарії (розпорядником за цими рахунками є фондова біржа);

♦ перед початком торговій сесії депозитарій електронною поштою надає фондової біржі електронний звіт про залишки цінних паперів на блокованих рахунках зберігачів;

♦ упродовж торговій сесії депозитарій електронною поштою одержує від фондової біржі реєстри угод, які повинні виконуватися негайно після одержання депозитарієм кожного реєстру (часовий інтервал надання реєстрів визначається угодою між депозитарієм і фондовою біржею та залежить від часу, необхідного депозитарію для обробки чергового реєстру і підготовки чергового звіту про залишки цінних паперів на блокованих рахунках), та виконує згідно з інформацією реєстрів операції списання цінних паперів із блокованих рахунків

зберігачів-постачальників та зарахування відповідних цінних паперів на блоковані рахунки зберігачів-одержувачів. Після виконання угод чергового реєстру депозитарій формує та електронною поштою надає фондовій біржі електронний звіт про залишки цінних паперів на блокованих рахунках зберігачів;

♦ після завершення торговій сесії депозитарій електронною поштою отримує від фондової біржі реєстр розпоряджень на розблокування цінних паперів (переказ цінних паперів із блокованих рахунків зберігачів у депозитарії на рахунки власників у зберігачів), виконує розпорядження даного реєстру та чергові розпорядження на блокування цінних паперів, формує електронний звіт про залишки цінних паперів на блокованих рахунках зберігачів у депозитарії і електронною поштою надає даний звіт фондовій біржі до початку наступної торговій сесії.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

Захист інформації у системі електронних розрахунків за операціями із цінними паперами забезпечується системою криптографії та аутентифікації джерел електронних повідомлень, розробленою співробітниками управління інформаційних технологій депозитарію. Ця система ґрунтується на використанні загальновідомих алгоритмів, які відповідають вимогам стандартів ISO 8730-90 та ГОСТ 28147-89.

Для вирішення задачі гарантованого захисту конфіденційної інформації у депозитарії та зберігачів розпочато впровадження комплексу апаратно-програмних засобів системи криптографічного захисту інформації, яка надсилається каналами передачі даних, системи авторизації та аутентифікації джерел електронних повідомлень, системи арбітражу, а також засобів формування шифро-ключів та управління системою шифро-ключів. Це забезпечить достовірну і безпечну передачу інформації між де-

позитарієм та зберігачами, дасть змогу визначати її справжність і джерела походження.

Нова система захисту побудована на використанні відповідного обладнання моделей Sigma 330 (у зберігачів), Sigma 340 (у депозитарії) та програмного забезпечення виробництва ТОВ “Фінтронік” — відомого постачальника засобів захисту інформації для системи електронних платежів НБУ та комерційних банків — її учасників. У цій системі реалізована схему аутентифікації джерел електронних повідомлень, визначену стандартом ISO 8730-90, та використано криптографічний алгоритм, встановлений ГОСТ 28147-89. Як захищенні носії ключової інформації використовуються електронні мікропроцесорні картки — смарт-картки.

Останнім етапом побудови комплексної системи захисту інформації буде організація захисту робочих станцій та серверів баз даних локальної обчислювальної мережі депозитарію, на яких встановлено прикладне програмне забезпечення системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами та розміщено бази даних депозитарного обліку, від несанкціонованого доступу (на даний час це завдання вирішується засобами операційної системи Windows NT Server/Workstation v. 4) за допомогою відповідних програмно-апаратних засобів (передбачається використати вироби ТОВ “Фінтронік” PCGuard моделей 370/371).

ТЕХНІЧНА ОСНОВА СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ РОЗРАХУНКІВ

Депозитарій як організатор і гарант безперебійного функціонування системи електронних розрахунків за операціями із цінними паперами має досити потужний комплекс технічних засобів, призначений для забезпечення прогресивних комп’ютерних технологій щодо отримання, обробки, передачі, зберігання, аналізу і технічного захисту

інформації у депозитарній діяльності.

Складовими частинами комплексу технічних засобів депозитарію є:

- ◆ обладнання локальної обчислювальної мережі;
- ◆ обладнання системи передачі інформації;
- ◆ файлові сервери та сервери баз даних;
- ◆ робочі станції;
- ◆ засоби друку (принтери);
- ◆ обладнання системи джерел безперервного електропостачання.

Локальна обчислювальна мережа депозитарію призначена для забезпечення доступу користувачів робочих станцій депозитарію до серверів депозитарію, де розміщено бази даних депозитарного обліку, та інших мережевих ресурсів. Мережа створена на основі активного мережеутворюючого обладнання 3COM та Compaq стандарту Fast Ethernet, яке підтримує інформаційний обмін 100 Mbit за секунду.

Система передачі інформації забезпечує оперативний обмін електронними повідомленнями у вигляді файлів між прикладним програмним забезпеченням депозитарію та прикладним програмним забезпеченням зберігачів. Функціонування системи передачі інформації депозитарію підтримується таким обладнанням:

- ◆ сервери електронної пошти моделі Compaq ProLiant 1600 PII 450/256;
- ◆ маршрутизатори CISCO 2611;

◆ модеми моделей ZyXEL 1496E+, ZyXEL 2864L, ZyXEL U-336R, Ascom EM 64/128E, Ascom Colt-2.

◆ основний 2-процесорний файловий сервер моделі Compaq ProLiant 3000 PII333×2/256 зі встановленим багатоканальним контролером жорстких дисків типу Ultra-Wide SCSI-2, який підтримує дзеркальну дискову підсистему з двох 9-гігабайтних hot-pluggable дисків та пристрій архівування інформації на магнітні стрічки моделі Turbo-DAT2 4/8, який використовується як резервний пристрій архівування баз даних депозитарного обліку;

◆ допоміжний 2-процесорний файловий сервер моделі PII350×2/256 зі встановленим багатоканальним контролером жорстких дисків типу Ultra-Wide SCSI-2, який підтримує дзеркальну дискову підсистему з двох 4.3-гігабайтних hot-pluggable дисків та пристрій запису інформації на оптичні диски;

◆ резервний 2-процесорний файловий сервер моделі PII350×2/256 зі встановленим двоканальним контролером жорстких дисків типу Ultra-Wide SCSI-2, який підтримує дзеркальну дискову підсистему з двох 4.3 — гігабайтних hot-pluggable дисків;

◆ сервер баз даних у вигляді кластерної системи (класу Fiber-optic NSPF cluster) на базі двох багатопроцесорних серверів моделі Compaq ProLiant 6500 PIII Xeon 500×4/1Gb із зовнішньою 80-гігабайтною дисковою підсистемою

Compaq RA-4000 класу RAID5 та системою архівування інформації на магнітні стрічки моделі Compaq DLT Library, що використовується як основна система архівування баз даних депозитарного обліку.

Як робочі станції у депозитарії використовуються 30 персональних комп'ютерів моделей P166, P166MMX, P200, P300Celeron, PII400, PII450, PIII500 з оперативною пам'яттю 32, 64 або 128 мегабайт, на яких встановлено програмне забезпечення, призначене для автоматизованого виконання та обліку депозитарних операцій.

Засобами системи джерел додаткового безперервного електропостачання слугують пристрой UPS моделей APC Back 250, APC Back 400, APC Back 500, APC Smart 1000 та Matrix-UPS 5000, якими захищені всі засоби обчислювальної техніки депозитарію.

ПЕРСПЕКТИВИ

Фахівці депозитарію МФС продовжують працювати над розвитком існуючих технологій, насамперед — над організацією доступу до системи управління рахунками у цінних паперах через Інтернет або комунікаційну систему ПФТС, забезпеченням проведення розрахунків за угодами в цінних паперах у режимі on-line.

Житомирське територіальне управління Національного банку України.

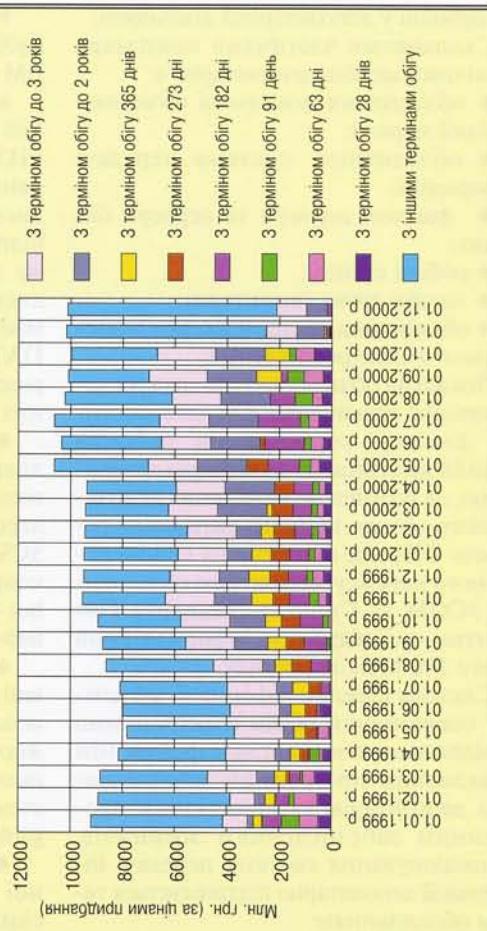

Ринок державних цінних паперів України у листопаді 2000 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція		Термін погашення облігацій, %	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка доходності, %
		Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка доходності, %						
68	01.11.2000 р.	100	—	31.01.2001 р.	0	—	0.00	0.00	—
69	01.11.2000 р.	100	—	02.05.2001 р.	0	—	0.00	0.00	—
70	08.11.2000 р.	100	—	07.02.2001 р.	5 000	472.55	94.51	94.51	22.99
71	08.11.2000 р.	100	—	09.05.2001 р.	0	—	0.00	0.00	—
72	08.11.2000 р.	100	—	07.11.2001 р.	0	—	0.00	0.00	—
73	15.11.2000 р.	100	—	14.02.2001 р.	24 375	2 303.68	94.51	94.51	22.96
74	15.11.2000 р.	100	—	16.05.2001 р.	0	—	0.00	0.00	—
75	22.11.2000 р.	100	—	21.02.2001 р.	500	47.26	94.51	94.51	23.00
76	22.11.2000 р.	100	—	23.05.2001 р.	4 000	361.60	90.40	90.40	21.00
77	29.11.2000 р.	100	—	28.02.2001 р.	91 635	8 660.42	94.51	94.51	23.00
78	29.11.2000 р.	100	—	30.05.2001 р.	3 000	268.74	89.58	89.58	23.00
Разом		X	X		128 510	12 114.25	X	X	X

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у листопаді 2000 р.

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень – листопад 2000 р.*

*За станом на 01.12.2000 р.
за замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Практичні поради**Віктор Кравець**

Директор департаменту платіжних систем Національного банку України.
Кандидат економічних наук

Розвиваючи внутрішні платіжні системи, комерційні банки поступово зменшують обсяг використання готівки, паперових платіжних документів та переходят до нових інструментів і сучасних технологій платежів. Завдяки цим технологіям створено зручну систему обслуговування банків, споживачів і корпорацій, яким надається низка нових послуг, а саме:

- ◆ оплата рахунку без використання первинних паперових документів, готівки, чеків, інших паперових носіїв інформації;

- ◆ здійснення платіжних операцій у безготівковому порядку з використанням комп'ютерних технологій;

- ◆ автоматизоване приймання внесків і видача готівки за допомогою віддалених від банківських установ терміналів;

- ◆ видача заробітної плати, пенсій, виплата соціального страхування за допомогою електронно-комп'ютерних засобів.

Хоча на сьогодні практично немає нормативних документів щодо порядку і технології здійснення контролю за процедурами відкриття карткових рахунків, обліку операцій за ними, кредитування власників карткових рахунків, банки вже виконують зазначені операції. Тому пропонуємо кілька практичних порад щодо контролю карткових операцій.

Основним завданням контролю є необхідність переконатися в тому, що комерційний банк та його установи проводять розрахунки за операціями з банківськими платіжними картками на підставі чинного законодавства України та відповідних нормативних актів НБУ, а також у процесі цієї роботи дотримуються внутрішніх положень, процедур, лімітів і систем захисту.

Запроваджуючи контроль, необхідно

Організація контролю за операціями з банківськими платіжними картками

Банківська платіжна картка – зручний платіжний інструмент, який надає власникові більші технологічні можливості щодо доступу до рахунку. Але її впровадження потребує розширення контролю як за процесом ведення розрахунків із використанням платіжних карток, так і за процедурами відкриття карткових рахунків, обліку операцій за ними, кредитування їх власників тощо. Автори статті дають практичні рекомендації банкірам, які освоюють картки.

передусім з'ясувати, чи спроможне керівництво банку та його установ правильно визначати обсяг таких операцій та пов'язаних із ними ризиків. Слід врахувати реальну частку платежів, які здійснюються з використанням банківських платіжних карток у роздрібному платіжному обороті як у розрізі міжнародних і внутрішньох розрахунків, так і в розрізі кожної окремої платіжної системи, суму активів, капіталу банку, кількість клієнтів, які користуються цим платіжним інструментом, перевірити знання фахівців, залучених для виконання таких операцій.

Вивчаючи та аналізуючи операції з банківськими платіжними картками, необхідно простежити, як керівництво банку контролює цей напрям роботи, ознайомитися з організаційною структурою підрозділів, системою оперативного й бухгалтерського обліку та звітності за операціями з картками.

Для проведення операцій із банківськими платіжними картками банк повинен мати такі документи:

Галина Мумінова-Савіна

Доцент Київського національного економічного університету.
Кандидат економічних наук

1. Ліцензію на здійснення емісії та еквайрингу платіжних карток (згідно з пунктом 3.1 Положення НБУ “Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 24.09.1999 року № 479).

2. Внутрішньобанківське положення про порядок здійснення в банку та його установах операцій із платіжними картками.

3. Посадові інструкції для фахівців, зайнятих виконанням цих операцій.

4. Журнали реєстрації відкритих карткових (поточних) рахунків та документи юридичних справ до них.

5. Угоди про членство банку в платіжних системах.

6. Ліцензії (дозволи) платіжних організацій платіжних систем на право емісії карток.

7. Агентські угоди про участь одного банку в картковій програмі іншого банку.

8. Нормативно-правову базу з питань операцій із банківськими платіжними картками.

9. Документи дня за операціями з банківськими платіжними картками, у тому числі касові, книги обліку та звіти.

10. Документи про курси валют НБУ, ринкові курси валюта (розпорядження) за період, що контролюється.

11. Документи, за якими повертається платіж, оскаржуються операції та ведеться претензійна робота.

Система обліку та звітності операцій із банківськими платіжними картками обов'язково має бути викладена у положенні банку про ведення бухгалтерського обліку і відповідати чинному законодавству України та нормативним актам НБУ. Вона також може

входить окремим розділом до положення про платіжну систему.

Положення про ведення бухгалтерського обліку в банку обов'язково має містити план та опис рахунків, за якими обліковуються операції з картками, схеми формування проводок у платіжній системі.

Програма контролю комерційного банку повинна охоплювати як самі операції з банківськими платіжними картками, так і пов'язані з ними питання бухгалтерського обліку, операційної діяльності, нормативно-правові аспекти.

Загальний рівень організації роботи з платіжними картками в банку оцінюється на підставі вивчення організації роботи та діяльності відділів і підрозділів, які безпосередньо виконують операції з ними, а саме:

- ◆ укладають угоди (з платіжною організацією платіжної системи, банками, в тому числі розрахунковим, підприємствами торгівлі (послуг), клієнтами, процесинговими компаніями);
- ◆ працюють із заявами клієнтів, відкривають і ведуть карткові рахунки;
- ◆ проводять і документально оформляють операції за платіжними картками;
- ◆ здійснюють розрахунки за операціями із застосуванням карток;
- ◆ стягують борги та ведуть претензійно-позовну роботу;
- ◆ стежать за дотриманням технологічного процесу.

Контроль за дотриманням порядку відкриття, ведення та закриття карткових рахунків здійснюється відповідно до Інструкції "Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземних валютах", затвердженої постановою Правління Національного банку України від 18.12.1998 року за № 527. У ході контролю слід перевірити правильність юридичного оформлення та ведення справ усіх діючих карткових рахунків, повернення карток у банк при закритті цих рахунків по закінченні терміну дії угоди, а також обов'язково з'ясувати, чи зроблено відповідну відмітку в заявлі на відкриття цього рахунку.

Карткові рахунки відкриваються клієнтам на умовах договору про їх відкриття і здійснення операцій із застосуванням платіжних карток.

Клієнти, що відкривають карткові рахунки в банку, керуються загальними правилами комплектування юридичної справи; деякі відмінності стосуються осіб із різною формою власності (згідно з чинним законодавством України).

Справа юридичної особи (корпоративні платіжні картки) має містити такі

основні документи:

- ◆ заяву на відкриття рахунку;
  - ◆ копію свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчену нотаріально;
  - ◆ копії статуту, положення чи уставновчого договору, завірені нотаріально;
  - ◆ копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік, засвідчену податковим органом, нотаріально або уповноваженим працівником банку;
  - ◆ картку зі зразками підписів;
  - ◆ довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України.
- До юридичної справи рахунків для фізичних осіб входять такі документи:
- ◆ заява на відкриття рахунку;
  - ◆ ксерокопія документа, що засвідчує особу (паспорта або документа, який його замінює);
  - ◆ договір про відкриття та обслуговування рахунку;
  - ◆ картка зі зразками підписів.

Якщо в банку відкрито поточний рахунок клієнта, то картковий рахунок йому можна відкривати на підставі заяви про відкриття карткового рахунку та отримання платіжної картки і укладення відповідної угоди. В разі потреби у заявлі зазначаються також додаткові реквізити, встановлені банком та/або платіжною системою, необхідні для ідентифікації держателя картки, визначення її параметрів тощо.

Режим використання карткових рахунків юридичних і фізичних осіб та операції, які здійснюються із застосуванням платіжних карток, контролюються за такими позиціями:

- ◆ правильність обліку та документального оформлення проведених операцій;
- ◆ правильність оформлення первинних документів за операціями, здійсненими з використанням платіжних карток (сліпів, квитанцій торговельного терміналу, чеків банкомата);
- ◆ підтвердження даних первинних документів, особових рахунків, меморіальних ордерів щодо оборотів за картковими рахунками;
- ◆ дотримання процедур формування електронних документів, звітів, зведеніх відомостей щоденого балансу та наявність у них підписів операційних працівників, контролерів, відповідальних працівників банку;
- ◆ наявність акта на знищення платіжних карток, підписаного комісією, що виконала цю роботу;
- ◆ правильність і своєчасність нарахування відсотків на суми залишків коштів на карткових рахунках у встановлені терміни, дотримання правил бухгалтерського обліку процентних та комісійних доходів і витрат банків, затвер-

дженіх постановою Правління НБУ від 25.09.1997 року за № 316;

- ◆ правильність ведення та відображення у бухгалтерському обліку операцій, пов'язаних з отриманням заготовок платіжних карток зі складу, їх зберігання підзвітними особами, видачі готових платіжних карток клієнтам банку відповідними працівниками;
- ◆ нарахування та утримання комісійних, штрафів, пені;
- ◆ ведення журналів завантаження банкоматів готівкою та здійснення технологічних процесів, які забезпечують їх роботу.

Контролюючи операції з банківськими платіжними картками, необхідно звернути увагу насамперед на такі типові порушення.

1. Проведення не передбачених ліцензією на банківську діяльність операцій. Ознаки таких порушень:

- ◆ наявність у балансі банку рахунків за операціями, які установа банку не має права здійснювати;
- ◆ нецільове використання транзитних рахунків;
- ◆ використання рахунків не за призначенням.

2. Недостатнє виконання вимог до проліцензованих операцій — наприклад, низький рівень автоматизації і програмного забезпечення установ банку, відсутність посадових інструкцій співробітників, положень та інших видів стандартизованої інформації.

3. Недостатні або своєчасно не підтримані страхові фонди з покриття ризиків неплатежів за платіжними картками. Недотримання методики та порушення порядку формування страхового фонду.

Здійснюючи контроль, спираються на матеріали внутрішнього аудиту, яким передбачено перевірку дотримання внутрішніх положень та методів роботи.

У разі виявлення недоліків або значущих ризиків у діяльності банку контроль за операціями з платіжними картками слід розширити і здійснювати ретельніше. Про виявлені контролерами значні відхилення від установлених методів роботи керівництву банку надсилається повідомлення з оцінкою загального рівня організації роботи з платіжними картками в установі.

Від редакції. У січні Галина Гафурівна Мумінова-Савіна відзначає ювілей. Приєднуючись до численних привітань, які вона цими днями отримує, бажаємо Галині Гафурівні здоров'я, творчої наснаги та підкорення нових професійних вершин.

Дослідження /

Моделювання роботи банку в системі електронних платежів

Нині загальновизнаним методом вивчення систем, які характеризуються випадковими процесами, є імітаційне моделювання. За його допомогою можна віднайти такі шляхи вдосконалення системи, які не потребують капіталовкладень. У статті запропоновано імітаційну модель для аналізу та оптимізації роботи комерційного банку як участника системи електронних платежів.

Комерційний банк — учасник системи електронних платежів (СЕП) НБУ — протягом дня надсилає інформацію в СЕП та отримує її. Найважливішою і найзначущішою складовою цієї інформації є файли платежів, які банк формує в міру надходження платежів доручень від клієнтів. За чинним регламентом СЕП кожний такий файл може містити від 1 до 1000 платежів. Скільки платежів слід помістити в ньому, вирішує сам банк. Очевидно, що чим менше їх заплановано помістити у файлі, тим швидше банківська установа його сформує та відправить, а отже, платежі швидше дійуть до адресатів. З іншого боку, чим менше у файлі документів, тим більше самих файлів, а це підвищує навантаження на систему (кожний файл платежів супроводжується ще й файлом-квитанцією). Щоб допомогти банку з'ясувати, яку кількість платіжних документів доцільно поміщати в один файл, розроблено математичну модель.

Слід зазначити, що ми розглядаємо ефективність функціонування банку в системі з огляду на ефективність роботи СЕП у цілому. Тому передусім зауважимо такі моменти, як час затримки документів у самому банку та його внесок у загальне навантаження СЕП. Розглядаючи ефективність діяльності банку з його власної позиції, можна констатувати, що, дбаючи про своїх клієнтів, він зацікавлений насамперед у швидкому проходженні платежів і не вельми переймається проблемою загального навантаження на систему. Зазвичай банківська установа просто прагне надсилати багато файлів із невеликою

кількістю документів у кожному з них, аби в самому банку платежі затримувалися якомога менше. Ця стратегія виправдовує себе з двох причин: по-перше, зменшується затримка платежів усередині банку, а по-друге, перші з дрібних файлів мають шанс бути опрацьованими раніше на наступному етапі (тобто на регіональному рівні), а отже, платежі швидше надійдуть до адресатів. Отож, якщо банк ставить за мету прискорення платежів і не бере до уваги проблеми завантаженості системи в цілому, йому справді вигідніше надсилати документи дрібними відправленнями.

Але є ряд банків, які, працюючи за моделями консолідованого кореспондентського рахунку 4, 5, 6 та 7 (що передбачають розташування філій на всій території України), належать до віртуальних банківських регіонів. Такі банки, сплачуючи за послуги СЕП, платять, серед іншого, й за обсяг інформації, надісланої у платіжних файлах. Оскільки кожний із них, окрім власне платіжних документів, містить певну

З'ясуваний, яку кількість платіжних документів слід поміщати в один файл, банку допоможе математична модель

кількість службової і технологічної інформації, загальний обсяг переданих даних зростатиме зі збільшенням кількості файлів, хоча число переданих платіжних документів залишатиметься незмінним. Зрозуміло, для банку такого типу не байдуже, у скількох файлах

Таблиця 1. Плата банку за надіслані платіжні документи

Час надходження документів до розрахункової палати	Плата, копійки
Із 8.00 до 16.00	15 × Кількість документів
Із 16.00 до 19.00	1.45 × 15 × Кількість документів
Із 19.00 до кінця банківського дня	2.925 × 15 × Кількість документів

Дмитро Шкудун

Інженер-програміст управління комп’ютерних технологій департаменту інформатизації Національного банку України

розміщувати документи, що надсилаються. Інтереси банків, які працюють за цією моделлю, полягають у зменшенні кількості файлів і відтак збігаються з інтересами пропускної спроможності СЕП у цілому. Адже зменшення кількості файлів, які банк надсилає у СЕП, означає послаблення навантаження на систему і водночас — зменшення витрат установи. Нині налічується близько 300 банківських установ такого типу — це приблизно п’ята частина усіх банків — учасників СЕП.

Як бачимо, банківські установи вирішують різні завдання стосовно оптимізації кількості платіжних документів у файлі — все залежить від моделі консолідованих коррахунків, за якою вони працюють.

Стосовно оплати послуг СЕП зазначимо, що, крім уже згаданої плати за обсяг надісланої платіжної інформації, дійсно лише для частини банків, усі без винятку банки-учасники оплачують ще й кожний надісланий чи отриманий платіжний документ. Плата за отриманий документ — фіксована і становить 15 копійок, а за надісланий — залежить від часу (див. таблицю 1).

Надходження початкових документів від клієнтів у банк є процесом випадковим. Зважаючи на величезну кількість, різноманітність банків та специфіку їхньої клієнтури, годі й думати про опис цієї випадкової величини для всіх банків за допомогою того чи іншого з відомих розподілів. Ця тема варта окремого дослідження. У моделі ж застосуємо розподіл Пуассона, який найчастіше використовується у подібних ситуаціях.

Перейдемо до практичного завдання. Візьмемо банк, який, одержуючи від своїх клієнтів платіжні документи, у файлах надсилає їх у СЕП. Один файл може містити від одного до тисячі доку-

стає час очікування документів у банку. Саме таку загальну тенденцію в динаміці показників ми й передбачали, аналізуючи функціонування банку в СЕП.

Друга мета моделювання полягала в пошуку оптимальної кількості платежів у файлі для забезпечення заданого часу очікування платежів. Із попередніх результатів з'ясовуємо, що коли файл містить 10, 20 і 30 платежів, то середній час очікування становить відповідно 2.04, 4.26 та 6.57 хвилини.

Знайдемо тепер таку кількість документів у файлі, за якої цей час не перевищуватиме 2, 3 і 5 хвилин. Для цього також було проведено по 100 тисяч експериментів, у результаті яких одержано значення: відповідно 9, 14 та 23 документи. При цьому досягнуто мінімального стандартного відхилення — 1 документ, що свідчить про достатність точності моделі.

Зазначимо, що в моделі не бралися до уваги платіжні документи у відповідь, які банк одержує від інших учасників СЕП, оскільки цей потік платежів не залежить від технологічних дій банку як

учасника системи — він визначається його діяльністю як фінансової установи і залежить від його ринкової стратегії.

Слід наголосити й на іншій особливості моделі: вона будеться для кожного банку індивідуально. Справді, для того, щоб модель виявилася адекватною, доведеться, по-перше, вивчити характер потоку початкових документів для банку (тобто визначити тип випадкового розподілу та оцінити його параметри), а по-друге, адаптувати формулу (1). Узагальнено процес надходження платежів можна описувати різноманітними розподілами у різні інтервали часу. Тому може бути і вхідних параметрів моделі значно більше, і формула (1) — значно складнішою. Але, звичайно, чим ретельніше вивчено вхідний потік платежів, тим кращими будуть результати моделювання.

Шукаючи оптимальну кількість платежів у файлі, ми обмежували середній час очікування за весь день (задаючи значення Q_{720}). Узагалі ж на показники S_t та Q_t можна накладати й інші обмеження. Наприклад, шукати таку кіль-

кість документів у файлі, щоб до 13.00 середнє очікування платежів не перевищувало двох хвилин, а після 13.00 — трьох хвилин. Крім того, передбачалося, що кількість документів у файлі обирається раз на день — на початку дня. Загалом же цю кількість можна змінювати і кілька разів на день, у заздалегідь визначені моменти часу.

Що ж до показників V та C , то, не маючи права їх обмежувати, ми лише спостерігаємо за їх зміною. Вони цінні тим, що кількісно відображають той чи інший стан банку і можуть бути використані для аналізу його діяльності. Із цією метою можна обчислювати й інші показники, наприклад, кількість файлів, надісланих банком протягом дня.

Одержані результати моделювання мають практичну цінність насамперед для того банку, для якого побудовано модель. Та водночас ми пересвідчилися, що вона дає досить точні результати, а отже, може бути використана для аналізу та оптимізації роботи банку у СЕП.

БАНКІВСЬКЕ ПРАВО

Точка зору /

Перспективи кодифікації банківського законодавства України

Ефективність банківської діяльності в Україні значною мірою залежить від уdosконалення чинного законодавства, якому нині притаманна велика кількість нормативних актів. Автор обґрунттовує необхідність кодифікації банківського законодавства, пропонує варіант проекту Банківського кодексу України.

Унікціонування банківської системи України ґрунтуються на ієрархії різних за юридичним значенням документів, які мають низку особливостей.

Як справедливо зазначає О. Костюченко [1], вітчизняне банківське законодавство має міжгалузевий характер. Окрім того, значний масив законодавчих документів — це нормативні акти. Ще однією важливою особливістю вітчизняного банківського законодавства є його динамічність (точніше — постійні зміни): наприклад, до Закону України "Про банки і банківську діяльність" протягом дев'яти років зміни і доповнення вносилися 27 разів. У грудні 2000 року Верховна Рада нарешті прийняла нову редакцію цього закону. Та, вірогідно, у подальшому і до нього

вноситимуться зміни.

Назріла гостра потреба систематизації, зокрема кодифікації законодавства, яке регулює банківську діяльність — одну із ключових сфер ринкової економіки.

Як відомо, систематизація передбачає кілька форм правової діяльності.

Найпростіша з них — **облік нормативних актів**, тобто збір державними органами, підприємствами, фірмами й іншими установами і організаціями чинних нормативних актів, їх обробка та упорядкування за певною системою.

Інкорпорація законодавства — підготовка та видання різноманітних збірників нормативних актів.

Ще одна форма систематизації — **консолідація законодавства**: підготовка та прийняття укрупнених правових актів

Яна Лочман

Аспірант відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України

шляхом об'єднання норм, викладених у споріднених юридичних документах.

Підготовка та прийняття нових актів, у яких розміщаються норми попередніх, а також розробка і прийняття нових нормативних приписів — це **кодифікація законодавства**.

Аналіз сучасного законотворчого процесу свідчить, що нині в Україні набула розвитку консолідація законодавства. Одним із прикладів цього може бути нещодавно розроблений законопроект "Про банківське кредитування", який увібрал у себе численні

норми, які містяться у різних правових актах.

Зрозуміло, що правове регулювання банківської діяльності в Україні має бути спрямоване на посилення характеру прямої дії банківського законодавства. Для цього необхідно розробити і прийняти цілий пакет законів, які б враховували норми міжнародного права та практики і містили чітку правову фіксацію структури й функцій фінансово-кредитної системи. Причому норми спеціального банківського законодавства мають узгоджуватися з нормами інших галузей законодавства.

На нашу думку, до зазначеного вище пакета мали б увійти такі закони: “Про комерційні банки”, “Про спеціалізовані банки”, “Про кредит”, “Про кредитну систему України”, “Про банківське споживче кредитування”, “Про міжбанківське кредитування”, “Про фінансово-кредитні установи”, “Про фінансові операції”, “Про кредитні спілки”, “Про довірче управління майном”, “Про валютне регулювання”, “Про переказ грошових коштів”, “Про фонд захисту прав громадян-інвесторів на фондовому ринку країни”, “Про недержавні пенсійні фонди”, “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб у банках”, “Про відновлення платоспроможності (банкрутство) банків”, “Про реструктуризацію та реорганізацію кредитних організацій”, “Про забезпечення конкуренції на ринку фінансових послуг”, “Про банківську таємницю”, “Про організацію та порядок роботи банківської системи в особливий період”, “Про систему державного банківського аудиту”.

Такий пакет дав би змогу значно поліпшити правове регулювання банківської діяльності. Проте перспективи все ж за кодифікацією банківського законодавства.

Національний банк проявив далекоглядність, передбачивши у Концепції розвитку банківської системи України, розробленій ще в 1996 році, створення на основі чинних законодавчих та нормативних документів систематизованого “Кодексу нормативних актів щодо банківської діяльності” [2].

Кодекс — це, як кажуть юристи, вища форма буття законодавства. Тож його опрацювання має здійснюватися згідно з канонами правотворчості за участю юристів, економістів та фінансистів, адже в банківській сфері економіка і право взаємодіють дуже тісно.

Ідея розробки Банківського кодексу знаходить дедалі більшу підтримку фахівців. Так, на думку, Р. Посікіри [3],

“перспективною та обґрунтованою видається ідея створення спеціального комплексного акта банківського законодавства, здатного, виходячи із засад нового Цивільного кодексу, повною мірою врахувати особливості правового статусу суб’єктів відносин, які виникають у процесі здійснення банківської діяльності — Національного банку, комерційних банків, небанківських фінансово-кредитних установ, гарантувати інтереси громадян і юридичних осіб, які користуються послугами банківської системи”. Перспективність такої ідеї, вважає Е. В. Карманов, ґрунтуються на подальшому розвитку ринкових відносин в Україні [4].

Сучасне розуміння банківського права значно змінилося: нині його розглядають як галузь права. Це підтверджують дослідження вчених-юристів А. О. Селіванова, О. М. Олійника, Г. А. Тосуняна, А. Ю. Вікуліна, Е. В. Карманова, О. А. Костюченка, Н. Ю. Єрпильової та інших. Серед критеріїв, за якими ці фахівці визначають банківське право як галузь, — наявність предмета й методу правового регулювання. За висловом Г. А. Тосуняна, банківське право — це не механічне об’єднання норм різних галузей права, а якісно нове, юридично цілісне правове утворення.

Самостійний статус банківського права у загальній системі законодавства України випливає з Конституції (стаття 92, частина 2, пункт 1), у якій зазначено: “Виключно законами України встановлюються: ...засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України”.

Регулятивні можливості банківського права проявляються у їх впливі на суб’єкти відповідних правовідносин. Посилити ці можливості може Банківський кодекс. Увібравши в себе численні закони і підзаконні акти щодо банківської справи, він підвищить якість законодавства, оскільки зросте кількість норм загального характеру і безпосередньої дії.

Зрозуміло, акт кодифікації завжди значний за обсягом і має складну структуру. Не претендуючи на істину в останній інстанції, дозволимо собі запропонувати увазі читачів “Вісника НБУ” наш проект структури та змісту Банківського кодексу.

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Глава 1. Основні положення. Цілі Банківського кодексу. Банківське законодавство України. Завдання та механізм

здійснення державної політики у сфері банківської діяльності.

Глава 2. Банківська система України. Склад банківської системи. Принципи побудови та функціонування банківської системи. Функції банківської системи.

РОЗДІЛ II. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ’ЄКТІВ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Глава 3. Національний банк України. Завдання та функції НБУ. Правовий режим майна. Керівні органи НБУ та його структура, особливості правового статусу регіональних управлінців НБУ. Управління грошово-кредитною сферою та банківською системою. Операції НБУ. Організація розрахунків, бухгалтерського обліку. Нормативні акти НБУ. Відносини НБУ із Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України. Наглядові, контрольні та ліцензійні функції НБУ. Службовці НБУ. Організація банківської статистики та статистики платіжного балансу. Аудит НБУ.

Глава 4. Комерційні банки. Створення і реєстрація комерційного банку. Організаційно-правові форми діяльності комерційних банків. Formи власності на банківські установи. Майно комерційного банку. Операції комерційних банків. Спеціалізовані банки. Організація побудова комерційного банку: структура управління, функціональні підрозділи та служби банку. Правове положення філій, представництв і територіально відокремлених позабалансових відділень комерційних банків. Правовий статус комерційних банків за участю іноземного капіталу.

Глава 5. Спеціалізовані фінансово-кредитні установи. Порядок створення і реєстрації. Правовий статус філій та представництв фінансово-кредитної установи. Окремі види фінансово-кредитних установ: страхові компанії, пенсійні та інвестиційні фонди, кредитні спілки, ломбарди. Міжбанківські об’єднання: банківські спілки, асоціації, банківські групи та холдинги.

РОЗДІЛ III. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ОКРЕМИХ ВІДІВ ОПЕРАЦІЙ

Глава 6. Банківський рахунок. Порядок відкриття банківських рахунків. Переоформлення та закриття рахунків.

Глава 7. Операції з прийняттям вкладів. Договор банківського вкладу: його види. Депозитні операції банків. Відповідальність за порушення зобов’язань за договором банківського вкладу.

Глава 8. Кредитні операції. Загальні положення про кредитування. Правові основи банківського кредитування. Зміст і форма кредитного договору. Забезпеп-

чення банківського кредитування. Відповіальність за порушення зобов'язань за кредитним договором. Форми кредитів. Види кредитів. Операції з обліку векселів.

Глава 9. Операції зі здійсненням безготівкових розрахунків. Загальні положення. Ініціювання переказу грошей. Виконання міжбанківського (внутрішньобанківського) переказу грошей. Завершення переказу грошей. Форми безготівкових розрахунків. Відповіальність у випадку здійснення переказу грошей. Захист інформації про проведення переказу грошей. Контроль за проведеним переказу грошей.

Глава 10. Операції із цінними паперами. Загальні положення. Операції банків із цінними паперами інших емітентів. Операції банків із власними цінними паперами.

Глава 11. Валютні операції. Загальні положення щодо здійснення банками валютних операцій. Види валютних операцій.

Глава 12. Трастові операції. Трастові операції, що здійснюються банком для фізичних і юридичних осіб.

Глава 13. Інші операції. Гарантійні та страхові операції. Консультаційні та інформаційні послуги тощо.

РОЗДІЛ IV.

ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ КЛІЄНТИВ

Глава 14. Правовий режим банківської інформації. Поняття та зміст банківської інформації. Порядок ознайомлення з відкритою банківською інформацією. Банківська і комерційна таємниця банку. Підстави та порядок надання документів, які містять банківську таємницю. Відповіальність за порушення банківської таємниці.

Глава 15. Накладення арешту і звернення стягнення на грошові кошти та інші цінності, які перебувають у банках. Підстави та порядок накладення арешту і звернення стягнення на грошові кошти та інші цінності, які перебувають у банках. Підстави конфіскації грошових коштів та інших цінностей громадян.

Глава 16. Банківська безпека. Організація охорони банківських установ.

Глава 17. Забезпечення конкуренції на ринку фінансово-банківських послуг. Зловживання монопольним становищем. Недобросовісна конкуренція. Контроль за створенням, реорганізацією (злиттям, приєднанням), ліквідацією комерційних банків та фінансово-кредитних установ.

РОЗДІЛ V.

БАНКИ, ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ І ДЕРЖАВА

Глава 18. Звітність. Форма звітності та методика її складання. Періодичність і строки подання звітності. Відомості,

що підлягають опублікуванню.

Глава 19. Оподаткування. Оподаткування майна банків та інших фінансово-кредитних установ. Прибуткове оподаткування банків. Непрямі податки з банків та інших фінансово-кредитних установ.

Глава 20. Застосування засобів впливу. Види засобів впливу, які можуть застосовуватися до банків і кредитних установ за порушення банківського законодавства. Підстави, порядок та межа застосування засобів впливу. Режим фінансового оздоровлення комерційних банків. Порядок оскарження рішень про застосування засобів впливу.

РОЗДІЛ VI.

ЛІКВІДАЦІЯ І РЕОРГАНІЗАЦІЯ БАНКУ ТА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ УСТАНОВИ

Глава 21. Порядок реорганізації банку і фінансово-кредитної установи. Підстави та порядок прийняття рішення про реорганізацію банку і фінансово-кредитної установи. Види реорганізації. Порядок відклання ліцензії.

Глава 22. Банкрутство банку і фінансово-кредитної установи. Провадження справи про банкрутство банку або фінансово-кредитної установи.

Глава 23. Ліквідація банку і фінансово-кредитної установи. Порядок здійснення добровільної та примусової ліквідації.

РОЗДІЛ VII.

МІЖНАРОДНА БАНКІВСЬКА СПРАВА

Глава 24. Міжнародні операції комерційних банків України. Міжнародні розрахункові, кредитні та валютні операції.

Глава 25. Міжнародна діяльність фінансово-кредитних установ.

Підсумовуючи, зазначимо: будь-які заходи щодо реформування такого складного механізму, як банківський, повинні бути продуманими, виваженими. Першим кроком до створення Банківського кодексу має стати розробка загальної концепції розвитку банківської системи України, якою визначалися б, окрім іншого, й основні напрями розвитку банківського законодавства. Його систематизацію шляхом кодифікації доцільно розпочати вже сьогодні. Створення Банківського кодексу України — це об'єктивно зумовлений, обґрутований процес правотворчості, і лише за умови її належної організації та ефективного застосування банківського права можна очікувати на стабільне, надійне та результативне функціонування банківської системи країни.

Література.

1. Костюченко О. Перспективи вдосконалення банківського законодавства // Право України. — 1998. — № 9. — С. 63—65.

2. Концепція розвитку банківської системи України: Проект // Вісник Національного банку України. — 1996. — № 3. — С. 27.

3. Посікіра Р. Банківське законодавство: поняття, стан, перспективи // Право України. — 1998. — № 7. — С. 76—79.

4. Карманов Є.В. Банківське право України: Навчальний посібник. — Харків, 2000.

**

Волинське територіальне управління Національного банку України.

Хроніка /

Прес-релізи, підготовлені прес-службою НБУ за період із 6 листопада 2000 р. по 9 січня 2001 р., ознайомлюють із низкою нових нормативно-правових актів, зокрема, стосовно валютного регулювання, контролю за експортно-імпортними та лізинговими операціями, Законом "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні" тощо.

Про валютний контроль та ліцензування

Національний банк України повідомив підприємства, організації та установи, які мають індивідуальні ліцензії НБУ на право відкриття й використання рахунків за межами України, про те, що 1 січня 2001 року закінчується термін дії зазначених ліцензій. Після 1 січня залишок коштів на рахунках, відкритих у зарубіжних банках, слід у 5-денний термін перерахувати в Україну, а оригінали індивідуальних ліцензій — повернути Національному банку.

Аби своєчасно переоформити зазначені ліцензії, юридичним особам-резидентам, що мають індивідуальні ліцензії, рекомендовано звернутися до територіальних управлінь НБУ, які зроблять висновки щодо дотримання умов ліцензій та їх перереєстрації.

Національний банк наголосив, що дія індивідуальних ліцензій на право використання готівкової іноземної валюти на території України як засобу платежу під час продажу квитків для міжнародних авіаперевезень, наданих Національним банком України до 3 листопада 2000 року, припиняється 31 грудня 2000 року.

За матеріалами прес-релізу від 06.11.2000 р.

Щоденна інформація на офіційному сайті НБУ

Департамент монетарної політики Національного банку України почав розміщувати на офіційному сайті НБУ щоденну оперативну інформацію про відсоткові ставки за кредитами та депозитами у національній валюті на міжбанківському ринку кредитних ресурсів за попередній день.

Інформацію про стан ринку, отримувану безпосередньо від 20 довірених банків — активних учасників міжбанківського ринку кредитних ресурсів, — відтепер можна знайти за адресою: www.bank.gov.ua у розділі "Щоденна інформація".

За матеріалами прес-релізу від 16.11.2000 р.

Про надання індивідуальної ліцензії на використання юридичними та фізичними особами майнових прав на іноземну валюту як заставу

Кошти, які перебувають на рахунках у банківських установах, відповідно до роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 24.12.1999 р. "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про заставу" та з урахуванням їх правової природи, не можуть бути предметом застави за правилами, що регулюють заставу речей. Водночас арбітражним судам слід зважати, що питання про використання таких коштів як застави може вирішуватися за правилами розділу 5 зазначеного закону, які стосуються застави майнових прав."

Згідно з пунктом 4 статті 5 Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" операції щодо застави майнових прав на кошти в іноземній валюти не потребують індивідуальної ліцензії

НБУ. Зазначимо, що йдеться лише про кошти, які перебувають на рахунках у банківських установах. Що ж до готівки, а також інших валютних цінностей, на які згідно з декретом поширюється поняття "іноземна валюта", то вони можуть бути надані у заставу лише на підставі індивідуальної ліцензії Національного банку України.

За матеріалами прес-релізу від 20.11.2000 р.

Посилено контроль за експортно-імпортними та лізинговими операціями

З метою посилення контролю з боку уповноважених банків за експортними, імпортними та лізинговими операціями резидентів та вдосконалення порядку отримання резидентами індивідуальних ліцензій Національного банку України на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків за цими операціями Правління НБУ прийняло зміни (затвердженні постановою від 05.10.2000 р., яку зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14.11.2000 р.) до Інструкції "Про порядок здійснення контролю і отримання ліцензій за експортними, імпортними та лізинговими операціями"!

Зазначені зміни уточнюють умови, за яких уповноважений банк знімає експортну (імпортну, лізингову) операцію резидента з контролю. Встановлено новий (повніший) перелік документів, на основі яких Національний банк України приймає рішення про надання резиденту індивідуальної ліцензії на продовження законодавчо встановлених термінів розрахунків.

Визначено підстави для відмови резиденту в наданні індивідуальної ліцензії, випадки, коли Національний банк України має право що ліцензію відкликати, а також порядок відклікання.

Уточнено принципи ведення уповноваженими банками журналів реєстрації експортних (імпортних, лізингових) операцій резидентів.

Інструкцією уточнено порядок інформування уповноваженими банками податкових органів про можливі порушення резидентами законодавчо встановлених термінів розрахунків (що попередньо було узгоджено з Державною податковою адміністрацією України).

За матеріалами прес-релізу від 23.11.2000 р.

Затверджене Положення "Про порядок надання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу членами ІАТА та агентами авіапідприємств — членів ІАТА"

Національний банк затвердив та зареєстрував у Міністерстві юстиції Положення "Про порядок надання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на тер-

¹ У повному обсязі текст Інструкції "Про порядок здійснення контролю і отримання ліцензій за експортними, імпортними та лізинговими операціями" публікується у № 11 за 2000 р. додатка до журналу "Вісник НБУ" "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності".

торії України як засобу платежу членами IATA та агентами авіапідприємств — членів IATA¹, яке набуло чинності із 30 листопада 2000 року.

Згідно із положенням авіапідприємства (юридичні особи), що є дійсними членами IATA (Міжнародної асоціації повітряного транспорту), агенти (юридичні особи) авіапідприємств — членів IATA, представництва авіакомпаній-нерезидентів, діяльність яких на території України регламентується міжрядовими або міждержавними угодами про повітряне сполучення і які мають індивідуальні ліцензії, одержані на підставі постанов Правління Національного банку “Про використання авіапідприємствами іноземної валюти як засобу платежу на території України” та “Про використання авіатранспортними підприємствами іноземної валюти як засобу платежу на території України”, зобов’язані були у 30-денний термін із дня набуття зазначенним положенням чинності отримати чи перереєструвати індивідуальні ліцензії на використання іноземної валюти як засобу платежу.

За матеріалами прес-релізу від 24.11.2000 р.

Затверджено Положення

“Про порядок надання фізичним особам – резидентам України індивідуальних ліцензій на відкриття рахунків за межами України та розміщення на них валютних цінностей”

На виконання вимог Закону “Про внесення до деяких законів України змін щодо відкриття банківських рахунків”, статті 31 Закону “Про банки і банківську діяльність”, статті 5 розділу II Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” та з метою врегулювання порядку розміщення фізичними особами — резидентами України валютних цінностей на рахунках і вкладах за рубежем Правління Національного банку затвердило Положення “Про порядок надання фізичним особам — резидентам України індивідуальних ліцензій на відкриття рахунків за межами України та розміщення на них валютних цінностей”².

У ньому, зокрема, зазначається, що відкриття фізичними особами-резидентами рахунків в іноземній валюті на час їх перебування за кордоном не потребує отримання відповідної індивідуальної ліцензії Національного банку, але в разі повернення фізичної особи — резидента України в Україну рахунок у закордонному банку має бути закритий.

В інших випадках для отримання ліцензії фізичні особи-резиденти зобов’язані подавати до відповідного територіального управління Національного банку необхідні документи.

Операції з рахунком фізичної особи — резидента України провадяться згідно із чинним законодавством країни, в якій відкрито цей рахунок, із дотриманням таких вимог:

— перерахування фізичною особою-резидентом валютних цінностей з України на закордонний рахунок здійснюєть-

¹ У повному обсязі Положення “Про порядок надання індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу членами IATA та агентами авіапідприємств — членів IATA” публікується в № 11 за 2000 р. додатка до журналу “Вісник НБУ” “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”.

² У повному обсязі текст Положення “Про порядок надання фізичним особам — резидентам України індивідуальних ліцензій на відкриття рахунків за межами України та розміщення на них валютних цінностей” публікується в № 11 за 2000 р. додатка до журналу “Вісник НБУ” “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”.

ся згідно з вітчизняним валютним законодавством;

— зарахування на закордонний рахунок фізичної особи-резидента кредиту від нерезидента здійснюється відповідно до чинного валютного законодавства України, тобто лише в разі отримання реєстраційного свідоцтва територіального управління Національного банку про одержання кредиту в іноземній валюті від нерезидента;

— інвестування із закордонного рахунку фізичної особи-резидента також здійснюється згідно із чинним валютним законодавством України.

За порушення порядку розміщення валютних цінностей на рахунках та вкладах за рубежем фізичні особи — резиденти України несуть відповідальність згідно із чинним законодавством України.

Ліцензія може бути відкликана в разі:

- порушення фізичною особою — резидентом України строку подання податковому органу додаткової декларації та інших документів, передбачених чинним законодавством;
- недотримання умов наданої ліцензії;
- наявності в документах на отримання ліцензії недостовірної інформації.

За матеріалами прес-релізу від 27.11.2000 р.

Обмін карбованців на гривні припинено

Національний банк України повідомляє, що згідно з постановою Правління НБУ від 27.06.2000 р. обмін українських карбованців на гривні, який провадився територіальними управліннями Національного банку України впродовж тривалого часу (понад чотири роки), завершується 29 грудня 2000 року.

За матеріалами прес-релізу від 07.12.2000 р.

Про надання банками інформації та документів на письмову вимогу керівників відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю

Із метою своєчасного попередження і виявлення організованої злочинної діяльності та умов, які їй сприяють, Правління Національного банку України прийняло Постанову “Про затвердження Правил надання банками на письмову вимогу керівників відповідних спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю інформації і документів” (зареєстрована у Міністерстві юстиції України 24 листопада 2000 року).

Правилами, зокрема, встановлено, що інформацію та документи про операції, рахунки, вклади фізичних і юридичних осіб банки мають надавати спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України на письмову вимогу їх керівників або осіб, які їх заміщають, із зазначенням законних підстав. Зауважимо, що банк може надавати зазначену інформацію лише про своїх клієнтів чи кореспондентів.

Документи, які перебувають у документообігу або в архіві банку, надаються спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України в копіях, засвідчених у встановленому порядку.

Інформацію та документи про операції, рахунки, вклади фізичних і юридичних осіб банки повинні надавати негай-

но, а якщо це неможливо — протягом 10 діб.

Банки мають право оскаржити у встановленому законодавством України порядку дій співробітників спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, які вважають неправомірними.

За матеріалами прес-релізу від 07.12.2000 р.

Удосконалення валютного контролю

Для вдосконалення інформаційного співробітництва між органами валютного контролю та підвищення його ефективності Національний банк і Державна митна служба України створили систему інформаційного обміну даними. Одне з основних її завдань — запобігати використанню фіктивних вантажно-митних декларацій з метою купівлі та перерахування за межі України валютних цінностей.

У процесі подальшого розвитку системи планується внести зміни до Інструкції “Про порядок здійснення контролю і отримання ліцензій за експортними, імпортними та лізинговими операціями”, затвердженої постановою Правління НБУ від 24.03.1999 р., та до спільної постанови Кабінету Міністрів і Національного банку від 26.12.1995 р., після чого комерційні банки здійснююватимуть контроль за експортно-імпортними та лізинговими операціями на підставі отриманих реєстрів вантажно-митних операцій.

Очікується, що зазначені реестри Національний банк України розпочне надавати уповноваженим банкам на початку лютого 2001 року.

За матеріалами прес-релізу від 14.12.2000 р.

Внесено зміни до порядку торгівлі іноземними валютами

17 листопада 2000 р. Правління Національного банку прийняло постанову, якою затверджено зміни до “Правил здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України”¹ (в Міністерстві юстиції цю постанову зареєстровано 06.12.2000 р.).

Зазначений документ має зворотну силу. Це означає, що уповноважені банки, які порушили норми попередньої редакції правил, продовжують нести за це юридичну відповідальність, проте — у межах, передбачених новою редакцією правил.

Змінено порядок торгівлі іноземними валютами першої групи Класифікатора іноземних валют НБУ.

Розроблено низку запобіжних заходів, спрямованих на усунення конверсійних операцій, які проводять резиденти.

За матеріалами прес-релізу від 18.12.2000 р.

Прийнято Закон “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”

6 грудня 2000 р. Верховна Рада прийняла розроблений Національним банком Закон “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”, яким визначено загальні засади функціонування платіжних систем та порядок проведення в Україні переказу грошей за допомогою банківської системи.

Закон складається із 9 розділів, у яких, зокрема, визначено

поняття, що застосовуються у сфері переказу грошей, порядок проведення кожної зі стадій переказу, відповідальність усіх його суб’єктів, зокрема банків, за належне виконання вимог захисту інформації, порядку здійснення контролю за діяльністю платіжних систем.

У законі містяться положення, які заповнюють певні прогалини у правовому регулюванні безготікових розрахунків, зокрема запропоновано низку нових інструментів, застосування яких розширити комплекс банківських послуг.

Окрім загального порядку переказу грошей платником із власного банківського рахунку, законом врегульовано можливість договірного і примусового списання із цього рахунку коштів іншими особами (за наявності відповідних підстав).

Законом скасовується обов’язок банків щодо ведення обліку розрахункових документів, які не були сплачені у встановлений термін через відсутність коштів на рахунку платника (так звана картотека № 2), крім випадків, передбачених договором між банком та його клієнтом.

У законі чітко визначено поняття електронних документів та підписів, загальні правила електронного документообігу.

За матеріалами прес-релізу від 18.12.2000 р.

Упорядковано ліцензії на роботу із приватизаційними паперами

Національний банк України, діючи згідно з низкою наказів Фонду державного майна, скасував дію ліцензій (дозволів) на здійснення операцій із приватизаційними паперами, наданих окремим фінансовим посередникам.

Зокрема, анульовано дозвіл на здійснення комерційної діяльності з приватизаційними паперами таким інвестиційним фондом і компаніям:

1. Закритому акціонерному товариству “Інвестиційна компанія “Восток-інвест” (м. Харків);
  2. Закритому акціонерному товариству “Інвестиційний фонд “Технотерн-фонд” (м. Тернопіль);
  3. Акціонерному товариству “Кримський виноробний чековий інвестиційний фонд” (м. Ялта);
  4. Товариству з обмеженою відповідальністю “Інвестиційна компанія “Перша Галицька інвестиційна компанія” (м. Львів);
  5. Закритому акціонерному товариству “Інвестиційна трастова компанія “Керамет-інвест” (м. Донецьк);
  6. Акціонерному товариству “Інвестиційна компанія “МИНАЭЛЬ-інвест” (м. Харків);
  7. Закритому акціонерному товариству “Інвестиційний ПІКО-фонд “Скарби України” (м. Київ).
- Анульовано також ліцензії на здійснення представницької діяльності з приватизаційними паперами таким довірчим товариством:
1. Довірчому товариству “АКОМ-траст”, (м. Конотоп Сумської області);
  2. Довірчому товариству “Столична інвестиційна група” (м. Київ);
  3. Довірчому товариству “Автоальянс-Довіра” (м. Київ);
  4. Довірчому товариству “Дніпроінвестсервіс” (м. Дніпропетровськ);
  5. Довірчому товариству “Олбі-Довіра” (м. Київ).

За матеріалами прес-релізу від 09.01.2001 р.

На замовлення “Вісника НБУ” добірку підготовлено прес-службою Національного банку України.

¹ Зміни до “Правил здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України” публікуються у №12 за 2000 рік додатка до журналу “Вісник НБУ” “Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”.

Національний банк України на зовнішньому нумізматичному ринку

Минуло понад п'ять років відтоді, як Україна вперше вийшла на світовий нумізматичний ринок. За цей час Національний банк увів у обіг понад 100 пам'ятних та ювілейних монет і посів гідне місце у світовому нумізматичному співтоваристві. У статті розглядаються перспективи подальшого отримання Національним банком України міжнародного нумізматичного ринку.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Втлення програм розвитку нумізматики в Україні, накресленої Національним банком, потребує не лише виконання планів щодо випуску і реалізації нових колекційних монет, а й значного підвищення ефективності маркетингової складової цієї програми. Передусім — на зовнішньому ринку. Адже внутрішній ринок відносно обмежений, тож орієнтація лише на нього може негативно вплинути на ефективність нещодавно створеного вітчизняного монетного виробництва.

У нумізматичний світ Національний банк України вперше вийшов у лютому 1996 року, взявши участь у роботі ХХV Міжнародного нумізматичного форуму в Швейцарії (Базельській монетний конвенції), який проводиться щорічно і є одним із найпрестижніших зібрань виробників нумізматичної продукції, оптових дилерів та колекціонерів.

Основна мета Базельської конвенції — підбиття підсумків діяльності світового нумізматичного ринку за рік, визначення та формування напрямів його розвитку.

Уже перший досвід, набутий Національним банком України під час Базельської монетної конвенції, переконав, що участь НБУ в міжнародних нумізматичних форумах є правильним і необхідним кроком у пошуках найкоротшого шляху на світовий ринок.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИСТАВКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

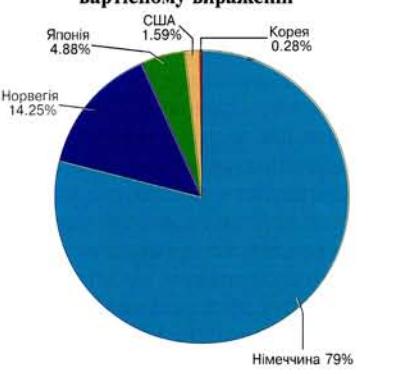
Активна участь Національного банку України у міжнародних виставках монет протягом 5 років сприяла науковому осмисленню та формуванню стратегії діяльності НБУ на зовнішньому нумізматичному ринку. Серед її передумов — вивчення особливостей міжнародних виставок, визначення їх характеру та прогнозування складу учасників. За цими показниками міжнародні нумізматичні зібрання, на нашу дум-

ку, можна поділити на дві категорії. До першої належать форуми, які збирають провідних виробників монетної продукції. Це, зокрема, щорічні виставки "World Money Fair" у Базелі (Швейцарія) та ANA World'S Fair of Money у Чикаго (Сполучені Штати Америки). До другої належать міжнародні зібрання колекціонерів та інших учасників вторинного нумізматичного ринку. Серед таких форумів найзначнішими є монетні конвенції, які постійно проводяться у Німеччині (у Штутгарті, Мюнхені, Берліні) та Чехії (у Празі).

Характерними ознаками нумізматичних заходів першої категорії є:

- ◆ участь у них значної кількості національних банків та монетних дворів у ролі експонентів, виробників устаткування для виготовлення монет, потужних оптових дилерів;
- ◆ презентація нових видів продукції, ознайомлення з новітніми технологіями та досвідченнями монетного виробництва;
- ◆ започаткування нових міжнародних нумізматичних програм, присвячених визначним світовим подіям;
- ◆ презентація річних та довгострокових програм випуску нумізматичної продукції;
- ◆ проведення ділових переговорів;
- ◆ взаємовигідний обмін інформацією та досвідом.

Для форумів другої категорії харак-

Нatalia Іgnatova

Провідний економіст
департаменту готівко-грошового
обігу Національного банку України

терні такі ознаки:

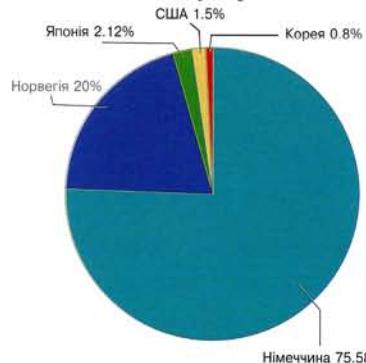
- ◆ велика кількість не лише експонентів, а й відвідувачів виставки;
- ◆ прагнення колекціонерів максимально задовольнити в ході заходу своїх нумізматичних інтересів;
- ◆ великий обсяг товарообмінних операцій безпосередньо серед нумізматів;
- ◆ незначна кількість серед учасників форуму виробників монет.

Участь Національного банку України у виставках другої категорії пов'язана передусім із прагненням вийти на нумізматичний ринок регіону, в якому проводиться виставка, і знайти свою нішу на ньому. Нині нові регіональні ринки в Європі найактивніше опановують такі відомі виробники монет, як Австрійський монетний двір, Королівський канадський монетний двір, Центральний банк Росії. Банкнотно-монетний двір Національного банку України теж має активізувати свою діяльність у цьому напрямі.

Підsumовуючи п'ятирічний досвід Національного банку України, можна виділити такі основні цілі його участі у виставках обох категорій.

1. Презентація монетної продукції НБУ на міжнародному нумізматичному ринку.
2. Маркетингові дослідження місцевих нумізматичних ринків та пошук форм співпраці.
3. Активна індивідуальна робота у середовищі колекціонерів і спеціалістів, продаж українських колекційних монет за цінами виробника.
4. Демонстрування технологічних можливостей Банкнотно-монетного двору Національного банку України, проведення ділових переговорів із представниками фінансово-банківських структур стосовно розміщення замовлень на виготовлення грошових знаків, цінних паперів та нагородної продукції.
5. Формування основ вторинного нумізматичного ринку шляхом створення активного і постійного попиту на українські монети, залучення до їх роз-

Реалізація пам'ятних та ювілейних монет за контрактами у різних країнах світу в кількісному вираженні

повсюдження оптових та дрібнооптових дилерів.

6. Узгодження тематики випуску монет із попитом як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Накопичений досвід участі у міжнародних нумізматичних форумах дав змогу глибше проаналізувати наявні проблеми й накреслити шляхи їх вирішення.

Зокрема, вважаємо за доцільне впровадження найближчих двох-трьох років (тобто під час опанування міжнародного ринку) вдаватися до нумізматичних "інтервенцій", пропонуючи широкий вибір українських монет за цінами виробника. Це потрібно для того, щоб українські монети "закорінилися" у колекціях широкого кола нумізматів, стимулюючи потребу в їх подальшому поповненні.

Інший важливий напрям маркетингової діяльності НБУ пов'язаний зі створенням відповідного інформаційного простору. Зокрема, одним із каналів інформації про випуски пам'ятних та ювілейних монет є Інтернет. Не слід нехтувати можливостями вітчизняних торговельних представництв за кордоном, із якими НБУ останнім часом тісно співпрацює. Підвищенню міжнародного авторитету України як "монетної" держави сприятиме постійне розміщення інформаційних матеріалів у таких зарубіжних виданнях, як каталоги Краузе, Шона, журнал "TAISEI COIN MONTHLY" тощо.

Перший вихід на новий ринок певної країни, а то й цілого регіону потребує серйозної підготовчої роботи, зокрема - поглиблених вивчення попиту на нумізматичну продукцію, виявлення дилерських фірм, визначення обсягів та специфіки їхньої діяльності. Важливо об'єктивно оцінити готовність цих фірм до співпраці з Національним банком щодо розповсюдження українських ко-

лекційних монет, інформаційного супроводження і моніторингу попереднього попиту на нову нумізматичну продукцію.

Одним із основних напрямів маркетингової діяльності Національного банку України повинен стати аналіз та вивчення досвіду діяльності провідних монетних дворів світу на міжнародному нумізматичному ринку. Це може допомогти уникнути помилок, яких припускалися інші монетні двори у процесі опанування світового нумізматичного ринку.

Одна з найгостріших проблем, яка потребує термінового вирішення, — це надзвичайно обмежені можливості пересічних іноземних колекціонерів щодо постійної купівлі нумізматичної продукції Національного банку України. Нинішнє кількаразове посередництво у процесі придбання українських монет призводить до зростання цін на них, що, безумовно, негативно впливає на попит та обсяг продажу. Зазначену проблему можна вирішити лише шляхом збільшення легальних каналів збути й підвищення ефективності їхньої роботи.

Плануючи випуск нових колекційних монет, слід враховувати підвищений попит на монети із дорогоцінних металів, присвячених відродженню духовності та відновленню релігійних святынь. Варто застосовувати одноразове підвищення цін на ці монети, але водночас із запровадженням дилерських знижок. Питання ціноутворення, роботу з дилерами, зовнішні реклами акції слід пов'язувати зі стратегією НБУ на внутрішньому ринку.

Важливо узгоджувати маркетингову діяльність на зовнішньому ринку з відповідною стратегією Національного

банку всередині країни.

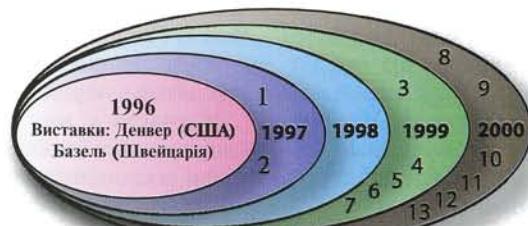
В Україні слід удосконалити механізм дрібнооптового продажу монет поштою. На нинішньому етапі освоєння ринку необхідно визначити пріоритети маркетингової роботи. Серед них, очевидно, має бути активна виставкова діяльність, створення гнучкої системи цін і сприятливих умов для співпраці з оптовими та дрібнооптовими дилерами і потенційними замовниками, пошук нових ринків збути.

На нашу думку, нині ще недостатньою є пропозиція вітчизняних колекційних монет у регіонах із численною українською діаспорою — в Канаді, Австралії. Перспективним ринком можуть бути країни колишнього Радянського Союзу. Це засвідчила виставка-продаж пам'ятних і ювілейних монет, організована в рамках "Днів України" в Естонії, успішно проведених у вересні 2000 року за підтримки торговельно-економічної місії України в цій країні.

Ще одним підтвердженням визнання нумізматичним світом Монетного двору Національного банку України як повноправного учасника світового процесу виробництва грошових знаків стало запрошення на ХXI Конференцію директорів монетних дворів, яка відбулася 2—5 жовтня 2000 р. в м. Канберрі (Австралія). На ній Монетний двір НБУ прийнято у дійсні члени Конференції, що надзвичайно важливо для подальшого розвитку українського монетного виробництва.

Стабільність стратегії НБУ і надалі базуватиметься на довгострокових програмах випуску монет, розробці нових концепцій.

Динаміка участі Національного банку України у міжнародних нумізматичних форумах

1. Міжнародний нумізматичний форум (Базель, Швейцарія)
2. Міжнародна нумізматична виставка (Нью-Йорк, США)
3. Міжнародна нумізматична виставка (Штутгарт, Німеччина)
4. Міжнародний нумізматичний форум (Базель, Швейцарія)
5. Міжнародна нумізматична конвенція АНА (Чикаго, США)
6. Міжнародна нумізматична виставка (Прага, Чехія)
7. Міжнародний нумізматичний форум (Базель, Швейцарія)
8. Міжнародна нумізматична виставка (Філадельфія, США)
9. Міжнародна європейська монетна конвенція "NUMIZMATA" (Берлін, Німеччина)
10. Міжнародна нумізматична виставка (Прага, Чехія)
11. Нумізматична виставка (Таллінн, Естонія)
12. ХXI Конференція директорів монетних дворів (Канберра, Австралія)
13. Міжнародна європейська монетна конвенція "NUMIZMATA" (Берлін, Німеччина)

Про введення в обіг пам'ятної монети “Палеоліт”

Національний банк України, започатковуючи серію “Пам’ятки давніх культур України”, 20 грудня 2000 р. ввів у обіг пам’ятну монету “Палеоліт” номінальною вартістю 20 гривень, присвячену найдавнішій епосі в історії людства — кам’яному віку (в Україні — близько 1 млн. — 10 тис. років тому), яка заклали підґрунтя для розвитку світової цивілізації та культури. На прикінці палеоліту люди освоїли майже всю територію України. Пам’ятки культури того часу свідчать про зародження мистецтва та появи первісних релігійних вірувань (Кам’яна Могила в Запорізькій області, Мізинська пізньопалеолітична стоянка на Чернігівщині).

Монету номінальною вартістю 20 гривень відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет із дорогоцінних металів. Загальна вага монети — 14.7 г. Метал вставки — Au 916, вага у чистоті — 5.74 г; метал кільця — Ag 925, вага у чистоті — 7.8 г. Діаметр монети — 31.0 мм. Тираж — 3 000 штук. Гурт — секторальне рифлення.

На лицьовому боці (аверсі) монети у внутрішньому колі в центрі на тлі житньо-

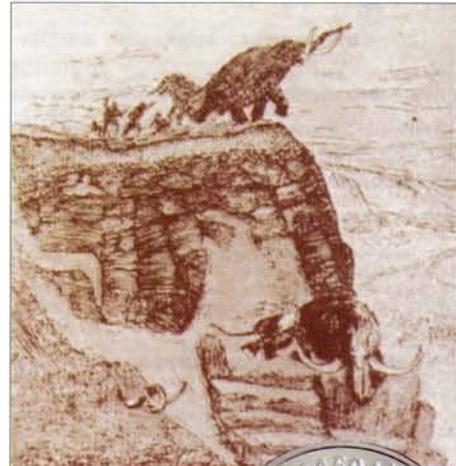
го колосся зображене символічне колесо історії, на якому сидить сокіл, а внизу — змія; вгорі ліворуч розміщено малий Державний герб України; у зовнішньому колі ліворуч — зображення людини, праворуч — кам’яної споруди, а також логотип Монетного двору і написи: УКРАЇНА / 2000 / 20 / ГРИВЕНЬ.

На зворотному боці (реверсі) монети у внутрішньому колі зображене різьблений мізинський браслет із бивня мамонта; у зовнішньому колі — наскельні малюнки первісних людей, бивні мамонта і стилізований напис: ПАЛЕОЛІТ.

Художник і скульптор — Роман Чайковський.

Пам’ятна монета “Палеоліт” номінальною вартістю 20 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов’язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для перевезків.

Монету можна придбати за колекційною ціною в Національному банку України, Головному управлінні Національного банку

по м. Києву і Київській області, територіальних та Кримському республіканському управліннях НБУ, в комерційних банках “Україна”, Укрексімбанк, Правексбанк, Державний ощадний банк України, їхніх обласних дирекціях, а також у ЗАТ “Каштан”, Національному історико-культурному заповіднику Києво-Печерська лавра.

Про введення в обіг пам'ятної монети “Трипілля”

Національний банк України, продовжуючи серію “Пам’ятки давніх культур України”, 20 грудня 2000 р. ввів у обіг пам’ятну монету номінальною вартістю 20 гривень “Трипілля”, присвячену одній із найскравіших землеробсько-скотарських культур епохи енеоліту (IV — III тис. до н.е.) — трипільській, пам’ятки якої є важливим джерелом для вивчення історії стародавньої Європи.

Монету номінальною вартістю 20 гривень загальною вагою 14.7 г відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет із дорогоцінних металів. Метал вставки — Au 916, вага у чистоті — 5.74 г; метал кільця — Ag 925, вага у чистоті — 7.8 г. Діаметр

монети — 31.0 мм. Тираж — 3 000 штук. Гурт — секторальне рифлення.

На лицьовому боці (аверсі) монети у внутрішньому колі в центрі на тлі житнього колосся зображене символічне колесо історії, на якому сидить сокіл, а внизу — змія; вгорі ліворуч розміщено малий Державний герб України; у зовнішньому колі ліворуч зображене хлопчика-пастуха, праворуч — дівчинку з колосками, а також логотип Монетного двору і написи: УКРАЇНА / 2000 / 20 / ГРИВЕНЬ.

На зворотному боці (реверсі) монети у внутрішньому колі зображене глиняну антропоморфну статуетку з поселення Володимирівка, що на Кіровоградщині; у зовнішньому колі — зображення зразків

посуду трипільської культури з характерним орнаментом та стилізований напис: ТРИПІЛЛЯ.

Художник і скульптор — Роман Чайковський.

Пам'ятна монета "Трипілля" номінальною вартістю 20 гривень є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахун-

кові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монету можна придбати за колекційною ціною в Національному банку України, Головному управлінні Національного банку по м. Києву і Київській області, територіальних та Кримському республіканському управліннях НБУ, в ко-

мерційних банках "Україна", Укрексімбанк, Правексбанк, Державний ощадний банк України, їхніх обласних дирекціях, а також у ЗАТ "Каштан", Національному історико-культурному заповіднику Києво-Печерська лавра.

Про введення в обіг ювілейної монети "2600 років Керчі"

Національний банк України, продовжуючи серію "Стародавні міста України", 25 грудня 2000 р. ввів у обіг ювілейну монету номінальною вартістю 5 гривень, присвячену 2600-річчю міста Керч, яке було засноване в VI ст. до н.е. давніми греками і мало назву Пантікапей (у V—IV ст. до н.е. — столиця Боспорського царства). Завдяки вдалому геополітичному розташуванню місто стало важливим торговельним, культурним і ремісницьким центром, карбувало власні гроші.

Монету виготовлено з нейзильберу, якість виготовлення — звичайна, вага — 16.54 г, діаметр — 35.0 мм, тираж — 50 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На лицьовому боці (аверсі) монети у верхній її частині зображено малий Державний герб України, на тлі гори Мітридат — браслет, знайдений під час археологічних розкопок кургану Куль-Оба, по

обидва боки від гори — стилізовані зображення Чорного та Азовського морів, а також логотип Монетного двору Національного банку України і написи: **УКРАЇНА / 2000 / 5 / ГРИВЕНЬ**.

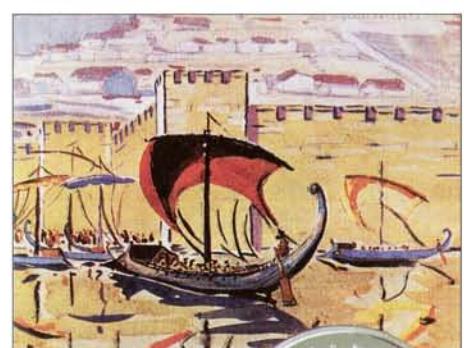
На зворотному боці (реверсі) монети у центрі зображено колону іонічного ордера — пам'ятник у місті Керч; над колоною — монети Пантікапею, ліворуч від неї, на тлі міського пейзажу — церкву Іоанна Предтечі, пам'ятник архітектури X—XIV ст., праворуч — сходи, які ведуть на гору Мітридат, і напис півколом: **КЕРЧ, 2600**.

Художник — Лариса Корень. Скульптор — Володимир Атаманчук.

Ювілейна монета номінальною вартістю 5 гривень, присвячена 2600-річчю міста Керч, є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також

для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

готип Монетного двору і написи: **УКРАЇНА / 2000 / 20 / ГРИВЕНЬ**.

На зворотному боці (реверсі) монети у

Про введення в обіг пам'ятної монети "Ольвія"

Національний банк України, продовжуючи серію "Пам'ятки давніх культур України", 26 грудня 2000 р. ввів у обіг пам'ятну монету "Ольвія" номінальною вартістю 20 гривень, присвячену одному з найважливіших центрів античної матеріальної і духовної культури Північного та Північно-Західного Причорномор'я — місту-державі Ольвії, яке було засноване на початку VI ст. до н.е. у Нижньому Побужжі (нині городище поблизу с. Партунине Миколаївської області) і проіснувало близько 1000 років. Місто мало своєрідне монетне виробництво — випускало грошові знаки у вигляді мідних літих фігурок дельфінчиків та стрілок.

Монету номінальною вартістю 20 грив-

ень загальною вагою 14.7 г відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет із дорогоцінних металів. Метал вставки — Au 916, вага у чистоті — 5.74 г; метал кільца — Ag 925, вага у чистоті — 7.8 г. Діаметр монети — 31.0 мм. Тираж — 3 000 штук. Гурт — секторальне рифлення.

На лицьовому боці (аверсі) монети у внутрішньому колі в центрі на тлі житнього колосся зображено символічне колесо історії, на якому сидить сокіл, що нагадує собою тризуб, а внизу — змія; вгорі ліворуч розміщено малий Державний герб України; у зовнішньому колі ліворуч зображені гончара, праворуч — жінку з дітьми на тлі грецької колони, а також ло-

внутрішньому колі зображене ольвійський золотий статер IV ст. до н.е.; у зовнішньому колі — орнамент і сюжети вазового розпису, характерні для того часу, а також напис: **ОЛЬВІЯ**.

Художник і скульптор — Роман Чайковський.

Пам'ятна монета "Ольвія" номінальною вартістю 20 гривень є дійсним платіжним засобом України та обов'язко-

ва до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Монету можна придбати за колекційною ціною в Національному банку України, Головному управлінні Національного банку по м. Києву і Київській області, територіальних та Кримському

республіканському управлінням НБУ, в комерційних банках "Україна", Укрексімбанк, Правексбанк, Державний освітній банк України, інших обласних дирекціях, а також у ЗАТ "Каштан", Національному історико-культурному заповіднику Києво-Печерська лавра.

Про введення в обіг пам'ятної монети "На межі тисячоліть"

Національний банк України 28 грудня 2000 р. ввів у обіг пам'ятну монету "На межі тисячоліть" номінальною вартістю 5 гривень, присвячену переходу з другого у третє тисячоліття, з яким народи планети пов'язують свої сподівання на мир, порозуміння, злагоду та добробут.

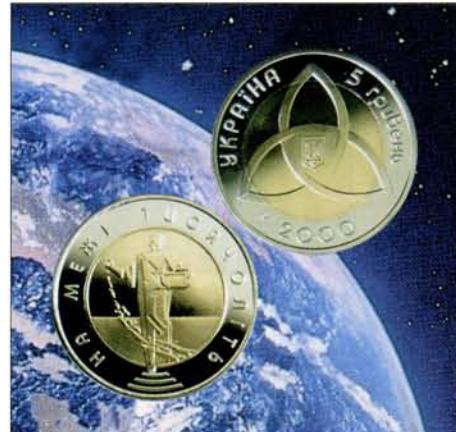
Монету відкарбовано з використанням сучасних технологій виготовлення біметалевих монет: зовнішнє кільце — мельхіор, внутрішня вставка — нордік. Монета з такої комбінації металів карбується в Україні вперше. Якість виготовлення — звичайна, діаметр — 28.0 мм, вага — 9.5 г. Тираж — 50 000 штук. Гурт монети — секторальне рифлення.

На лицьовому боці (аверсі) монети на

тлі дзеркала зображено утворений трьома півколами рельєфний трипелюстковий орнамент, що символізує триедність минулого, сьогодення та майбутнього. В центрі цього орнаменту розміщено малий Державний герб України. Між пелюстками по колу розміщено написи: **УКРАЇНА, 5, ГРИВЕНЬ, 2000** та логотип Монетного двору Національного банку України.

На зворотному боці (реверсі) монети зображено стилізовану фігуру сіяча, який, ідучи по ріллі, сіє зерна "розумного, доброго, вічного" для тих, хто житиме в наступному тисячолітті. По колу розміщено напис: **НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ**.

Художник і скульптор — Роман Чайковський.

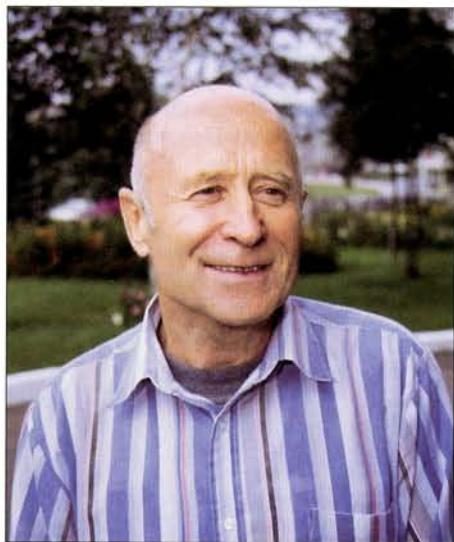
Пам'ятна монета "На межі тисячоліть" номінальною вартістю 5 гривень є дійсним платіжним засобом України й обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Офіс Харківського територіального управління Національного банку України після комплексного капітально-го ремонту.
На фото у центрі вгорі — будинок Харківської контори Держбанку Росії (1901 р.), де нині розміщується обласне управління НБУ.

До 10-річчя НБУ /

Художник В.В.Попов

Пам'ятна медаль "Національний банк України". Бронза. Штамп. Діаметр — 60 мм.

Дивна річ: митці (а це здебільшого честолюбні й амбітні люди) не ображуються, коли їхні найвидатніші твори починають називати народними. Поети, композитори, художники вважають це чи не найвищою оцінкою своєї творчості.

Проте є категорія митців, які просто приречені на анонімність. Передусім це медальєри і художники монет. На мініатюрній площині їм удається створювати образи цілих історичних епох, передавати ментальність народів, символіку держав. Одне слово, на маленький площині вони можуть зобразити все. Все, крім свого імені, яке зазвичай залишається відомим лише вузькому колу фахівців.

Така доля медальєрів. Речі, які вони створюють, самоцінні й самодостатні. Вийшовши з майстерні художника, вони починають жити своїм, власним життям. Принаймні про художника медалі загадувати не заведено.

Порушимо цей несправедливий зви-

*Медаль "XXVII конгрес
Міжнародної федерації ме-
dalierів (FIDEM)"
і каталог робіт
того учасників.*

написи "НБУ/ Многая літа!", — органічно ввійшов у наше життя, давно вже став звичним, пізнаваним, рідним. Художник, що створив цю медаль, як кажуть, поцілив у десятку. Вона настільки вдала, що навіть не сприймається як авторська робота.

Ім'я людини, чия творча уява і вправні руки створили цю чудову мініатюру в бронзі, — В'ячеслав Васильович Попов. Член Спілки художників України, він є одним із небагатьох вітчизняних медальєрів, удостоєних честі бути членом FIDEM — Міжнародної федерації медальєрів (Париж).

В'ячеслав Васильович не вважає себе фахівцем у якісь одній галузі творчості. Він відчуває себе (і є!) просто Художником — людиною, яка вміє не лише відтворити, а, головне, — побачити незвичайне у звичайному, святкове у буденному.

Як дарунок долі цей, уже літній май-

Неповторність таланту

Незабаром Національний банк України відзначить своє десятиріччя. Цими днями варто згадати про ще одну, звичайно, не таку значну, але теж пам'ятну подію — створення медалі "Національний банк України".

чай. Тим більше, є нагода: нині виповнюється п'ять років виходу пам'ятної медалі "Національний банк України". Зображеній на ній художній образ центрального банку країни — грифонoberіг, що ніби прикриває своїм крилом

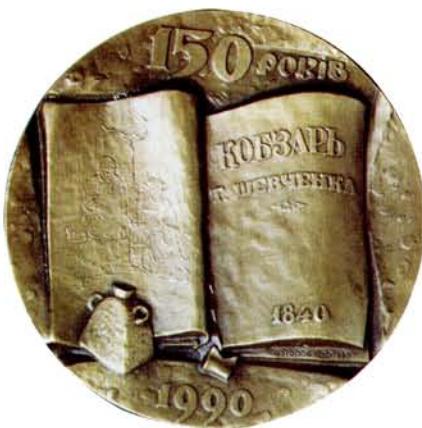
стер сприймає кожен прожитий день. Радіє, як безцінні знахідці, мальовничому краєвиду, який трапилося побачити, цікавій людині, яку пощастило зустріті.

Цінувати життя, бути віячним за звичайну можливість ходити по цьому світу, дихати, насолоджуватися паощами землі, різномар'ям природи В'ячеслав навчився змалку. Народився він 1937 року в сім'ї військового у Херсоні. Віна, яка невдовзі захмарила наш край (кажемо про це так, як пізніше зобразив художник на одній зі своїх пам'ятних медалей), розлучила чотирирічного малюка з батьком, який, зрозуміло, пішов на фронт. А для Славка з мамою розпочалася довга і тяжка дорога на Схід — в евакуацію. Через кілька тижнів, які здавалися вічністю, їх потяг-домівка зупинився аж у Саратові.

Один із найяскравіших спогадів дитинства — квітуча яблуня, дивом уціліла після шквального бомбардування, через багато років трансформувався у бронзову медаль "Ми відстоїли весну" із серії "Перемога", якою В'ячеслав Васильович самостверджився як художник-медальєр. Проте до цього щасливого періоду життя, коли він знайшов і покликання, і визнання, ще ой як далеко було.

Одна з медалей диптиху "Життя". Бронза. Литво. Діаметр — 105 мм.

Аверс медалі "150 років "Кобзаря".
Бронза. Штамп. Діаметр — 60 мм.

У 1944 році сім'я Попових оселилася в Запоріжжі, де В'ячеслав і закінчив школу. Помітивши неабияке художнє обдарування юнака, батьки підтримали його намір стати професійним художником. І він без особливих проблем вступив до Дніпропетровського державного художнього училища. Учнівські роботи юного скульптора-кераміста вселяли впевненість у його зоряній кар'єрі. І В'ячеслав — один із найкращих випускників училища, початківець, морально готовий підкоряті найвищі мистецькі вершини, приїхав поступати до столичного художнього інституту. Його вступні роботи здобули найвищу оцінку. Проте на іспиті з Конституції СРСР молоде обдарування із провінції провалили. Чи він справді щось переплутав у статтях

приємств міста Світловодська, що на Кіровоградщині. Одружився. І мрія про спеціальну вищу освіту поступово відійшла на другий план.

Проте художниками стають не за дипломом. Художниками народжуються. І якщо Бог вклав у людину це високе покликання, воно проб'є собі дорогу за будь-яких обставин.

В'ячеслав Васильович Попов спробував себе у багатьох мистецьких жанрах. Він блискучий аквареліст. Досконало опанував техніку пастелі, живопису. Працював навіть у жанрі плаката. Проте завжди, на всіх численних виставках, у яких довелось брати участь, неперевершеним виявлявся саме як медальєр.

Мистецтво медалі — це ніби паралельний світ, у якому впродовж десятиліть професійний інженер-дизайнер знаходив душевну втіху й розраду, уявно подорожуючи в далекі чи давні культури, цивілізації, осмислючи їх сутність і значення; вивчаючи життєпис видатних людей світу, переймаючись їхніми почуттями, відвагою, мріями...

У 1980 році сталося те, що й мало статися — медальєр-аматор цілковито перешов на творчу роботу, перетворивши своє нестримне захоплення на основну професію.

У доробку В.В.Попова — сотні пам'ятних медалей. Їх об'єднує авторський почерк, основними рисами якого є динамічна гра рельєфу та контурельєфу, і образ-кредо, що виражає сутність епохи, явища, людини. Проте у цьому величезному доробку ви не знайдете

Аверс і реверс медалі "175-річчя Т.Г.Шевченка".
Бронза. Штамп. Діаметр — 60 мм.

двох медалей, компонуючи які, автор повторився.

До речі, у В.В.Попова практично не буває і пробних варіантів. Він не береться за ескіз, доки загальний вигляд майбутньої медалі не народиться в уяві.

Аверс медалі "І оживе добра слава".
Бронза. Штамп. Діаметр — 60 мм.

Диптих "Зерно". Бронза. Литво.
Діаметр — 110 мм.

Конституції, чи, може, не вписався у проект списку заражованих... Так чи інакше, для В'ячеслава продовжилися життєві університети. Причому за найвищою категорією — на військово-морському флоті.

Після служби В'ячеслав влаштувався на роботу на одне з промислових під-

між іншим, ця особливість творчої манери митця спричинила певні непорозуміння під час підготовки медалі "Національний банк України". Один із замовників, домовившись із В'ячеславом Васильовичем у принципі, запропонував йому зробити два-три варіанти медалі, щоб було з чого вибрати. Це навіть образило художника.

— Медаль для мене, як мое дитя. Воно може народитися лише таким, яким я спроможний його зробити. У мене буває тільки один варіант — остаточний. Недоношений, недоосмислений твір я нізащо не винесу на люди.

Творчу добросовісність медальєра Попова засвідчують і рідкісні для нього випадки відмови від замовлення. Якщо творчий процес "не йде", йому простіше вибачитися перед людьми, аніж зробити як вийде. Це тому, що В'ячеслав Васильович працює не на замовлення — він працює на власну совість.

А найтяжче медальєру В.В.Попову

Аверс медалі “Manuel De Falla”. Бронза.
Литво. Діаметр — 130 мм.

Одна з медалей диптиху “Не забути”.
Бронза. Литво. Діаметр — 110 мм.

Аверс медалі “Степняк-Кравчинський”.
Бронза. Литво. Діаметр — 125 мм.

переконувати замовника, відстоювати авторське бачення твору.

Добиваючись втілення своєї концепції медалі, В'ячеслав Васильович іноді навіть вдається до тактичних хит-

яснювати замовникам, що така “крупність” для медалі не годиться, що голова зображеній людини на ній буде, як макове зерно... Ці та інші професіональні аргументи не діяли. Тоді

медальєр ніби погодився, але поставив зустрічне запитання:

— На фото поет у білих штанах. Тираж — тисячі штук. Хто буде розфарбовувати білою емаллю штани? Ви можете взяти на себе цю роботу?

циому вчити. Давайте довіряти майстрові. Нехай він зробить медаль так, як вважає за потрібне.

Більшість творів у доробку В.В.Попова — не “замовницькі”. Сюжети, теми майстер шукає сам. За ними можна судити про світогляд і переконання митця. Він обожнює і наслідує людей доброї волі, які за покликом серця прожили сподвижницьке, насичене добрими вчинками життя. Серед медалей, створених В.В.Поповим просто так, від душі — “В.І.Даль”, “Степняк-Кравчинський”, “Анрі Барбюс”, “Віктор Ющенко”...

Одна з перших робіт медальєра була присвячена видатному грузинському спортсмену Михайлу Хергіані. По-журналістськи глибоко дослідивши життя ле-

Аверс і реверс медалі “Могила Т.Г.Шевченка. XIX ст.”. Бронза.
Штамп. Діаметр — 60 мм.

Аверс і реверс медалі “Чорнобиль. 26.04.1986 року”. Бронза.
Штамп. Діаметр — 60 мм.

роців. Так було в ході створення пам’ятної медалі на честь 175-річчя з дня народження Т.Г.Шевченка. Замовники — працівники музею Кобзаря у Каневі — привезли медальєрові копію документального фото. На ньому Т.Г.Шевченко зображений на повен зрист. Сидить у кріслі у великому кабінеті.

— Хочемо, щоб ви зобразили поета точно таким, як на цій фотографії.

В'ячеслав Васильович почав було по-

Врешті-решт замовники поклалися на досвід майстра. І не пошкодували. Медаль вийшла на славу.

Схожа ситуація виникла під час підготовки медалі “125 років Національного академічного театру опери і балету України ім. Т.Г.Шевченка”.

Порадам і побажанням (причому почасти суперечливим) від учасників спеціальної наради у театрі, здавалося, не буде кінця. Тоді художній керівник театру, відомий співак Дмитро Гнатюк сказав:

— Знаєте що, друзі, співати ви умієте. Було б дивно, якби хтось зі скульпторів почав вас

гендерного альпініста, опрашовавши літературу, публікації у пресі про нього, художник вихопив фразу, яку помістив на медалі як кredo: “Я люблю всіх людей”.

Увага митця не випадково зупинилася саме на цих словах. Бо то і його кredo. І це зізнання чи не найбільшою мірою пояснює невичерпність і неповторність таланту митця.

Аверс і реверс медалі “Динамо” (Київ) — 70 років”. Бронза.
Штамп. Діаметр — 60 мм.

 Андрій Папуша,
“Вісник НБУ”.

Добро і зло

Із 2001 року журнал "Вісник НБУ", продовжуючи рубрику "Банкіри і мистецтво", роздумами начальника Сумського територіального управління Національного банку України, доктора економічних наук, професора Івана Сала "Добро і зло" започатковує нову тему. Ця тема незвичайна для нашого журналу, бо вестимутуть її банкіри, яким, крім професійних інтересів, близькі мистецтво слова і пеизаж, які вміють у прозі й поезії майстерно передати те, що хвилює кожного. Як народжуються зірки, і як вони амирають? Що відбувається в безмежжі Космосу, і як діють енергетичні канали зв'язку людини із ним? Який він, смак вічності, і чи існує життя після смерті? Ці животрепетні питання, над якими, без сумніву, у різні часи замислювався кожен із нас, порушує у своєму есе наш активний автор І. Сало. Ця публікація Івана Васильовича – своєрідний підсумок роздумів про добро і зло, про вічність і любов напередодні його славного ювілею – 60-річчя.

Нам приємно його привітати і з літературного твору банкіра відкрити у новому тисячолітті нову серію публікацій.

Людство від найдавніших часів вивчало рух зірок, а особливо – планет Сонячної системи, плин яких був найпомітнішим на небозводі. Стародавньою наукою астрономією люди ще до нової ери володіли майстерно.

Однак розвиток знань у цій сфері не був поступальним. Сьогодні астрономи використовують досконалу техніку, відкривають нові зірки, планети, комети, але... Втрачено знання, якими володіли пращури, котрі на основі спостережень за рухом світил уміли визначити не тільки суто фізичні параметри Космосу, небесних об'єктів, а й з'ясувати низку важливих для людського буття аспектів: який сенс мають події і явища сьогодення, куди плине історія, що чекає людей у майбутньому. Тобто в минулому астрономічні дослідження слугували прогнозуванню розвитку суспільства. Вочевидь ідеться про істотно інший підхід до предмета досліджень, ніж у сучасній астрономії.

Можливо, в цьому відіграли роль глобальні природні катастрофи. Льодовикові епохи, інтенсивна вулканічна діяльність на планеті, всесвітні катастрофи на кшталт біблійного потопу – все це тримало давнє людство у великій напрузі. Стресові ситуації спонукали інтенсифікувати інтелектуальну діяльність, шукати шляхи і методи передбачення негараздів. І люди їх знаходили – у вивчені законів природи, зокрема законів руху зірок, планет – цілого Всесвіту. Практична цінність досліджень зоряного не-

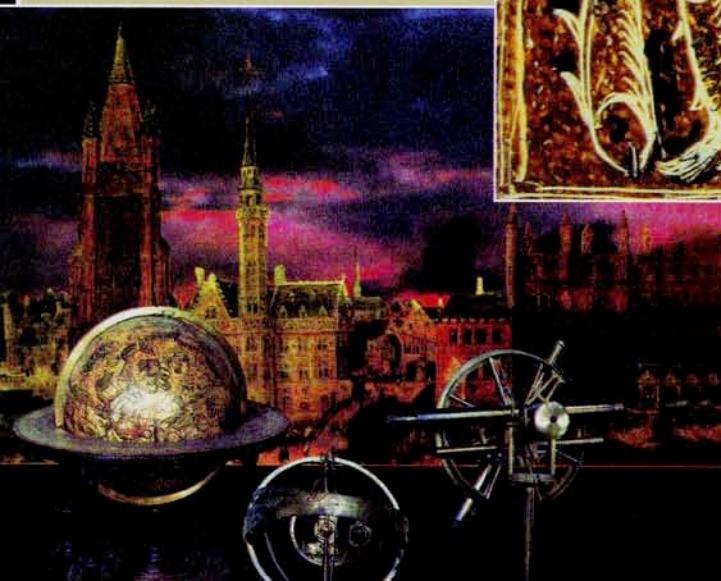
ба пращуроми полягала в тому, що рух небесної сфери, перебіг космічних подій вони пов'язували з буттям земним – зі змінами у

природному середовищі, суспільному й осібному людському житті. На основі знань про життя землі й неба вони навчилися передбачати майбутнє, використовувати у повсякденні си-

лу зоряного впливу, враховуючи рух і розміщення світил у небесному просторі. Траєкторії руху Сонця, Місяця, планет складали мінливу картину, за допомогою якої дослідники давніх часів уміли з'ясувати перебіг життя людини, її рідних і близьких. Якщо можна передбачати людське життя, то виникає питання: чому б на основі вивчення руху та впливу зірок, сузір'їв не спрогнозувати епохи розвитку цілого людства, більше того – Землі, Сонячної системи?

Знання щодо зміни епох мають надзвичайно важливе значення, і люди віддавені прагнули володіти ними. Власне кажучи, ідеться про довгострокову перспективу людства, усвідомлення ним свого шляху, розвитку. Історія свідчить, що знання про перебіг епох були відомими здавна, принаймні ними володіли вже вчені стародавнього Єгипту.

Знаки зодіаку — один із відгомонів цих знань. Вони дійшли до нас із сивої давнини. В них відобразилися поняття працурів про рух нашої планети у Всесвіті, нахил її вісі, перехрестя екватора й екліптики. Вісь проходить усю екліптику в період часу, який обчислюється десятками тисяч років. Упродовж цього циклу змінюються низка відмінних одна від одної епох. Знаки зодіаку — символічні позначення цих епох. Понад дві тисячі років перехрестя екватора й екліптики перебуває в тому чи іншому зодіакальному відтинку.

У наш час, як відомо, завершується чергове двотисячоліття — епоха, яку із цілковитою підставою називають добою Християнства. На початку цієї епохи перехрестя ввійшло в зодіакальний знак Риб. Примітно, що цей знак у прямому розумінні знаменував прихід нової історичної доби — риба була харизматичним символом перших християн...

Усе це спонукає уважніше поставитися до гностичних надбань працурів. Слід глибше аналізувати все, що дійшло до нас від минулих поколінь — знання, поняття, уявлення, в тому числі й міфологічні. Дарма, що ми не знаємо, хто добув ці знання, хто автор відкриття, дарма, що часом бракує доказів і логічних містків — це інформаційна спадщина людства, в якій віддзеркалено його буття, історичний досвід, події і явища, які відбувалися на Землі.

Сьогодні мало хто сумнівається у можливості передбачити майбутнє, окрім й на засадах астрологічної науки. Звісно, ще й сьогодні чути голоси скептиків, але їхні закиди є, швидше, повторенням відомих догм і не ґрунтуються на вагомих аргументах. Дійсність незаперечна: є чимало людей, які в змозі абсолютно об'єктивно і достовірно оцінити, що було, що є і що буде. Тобто деякі індивідууми здатні на засадах енергетичного взаємозв'язку всього сущого — від об'єктів земних до космічних — проникати крізь завісу часу, бачити й розуміти процеси, які відбулися в минулому, відбуваються сьогодні й відбуватимуться в майбутньому.

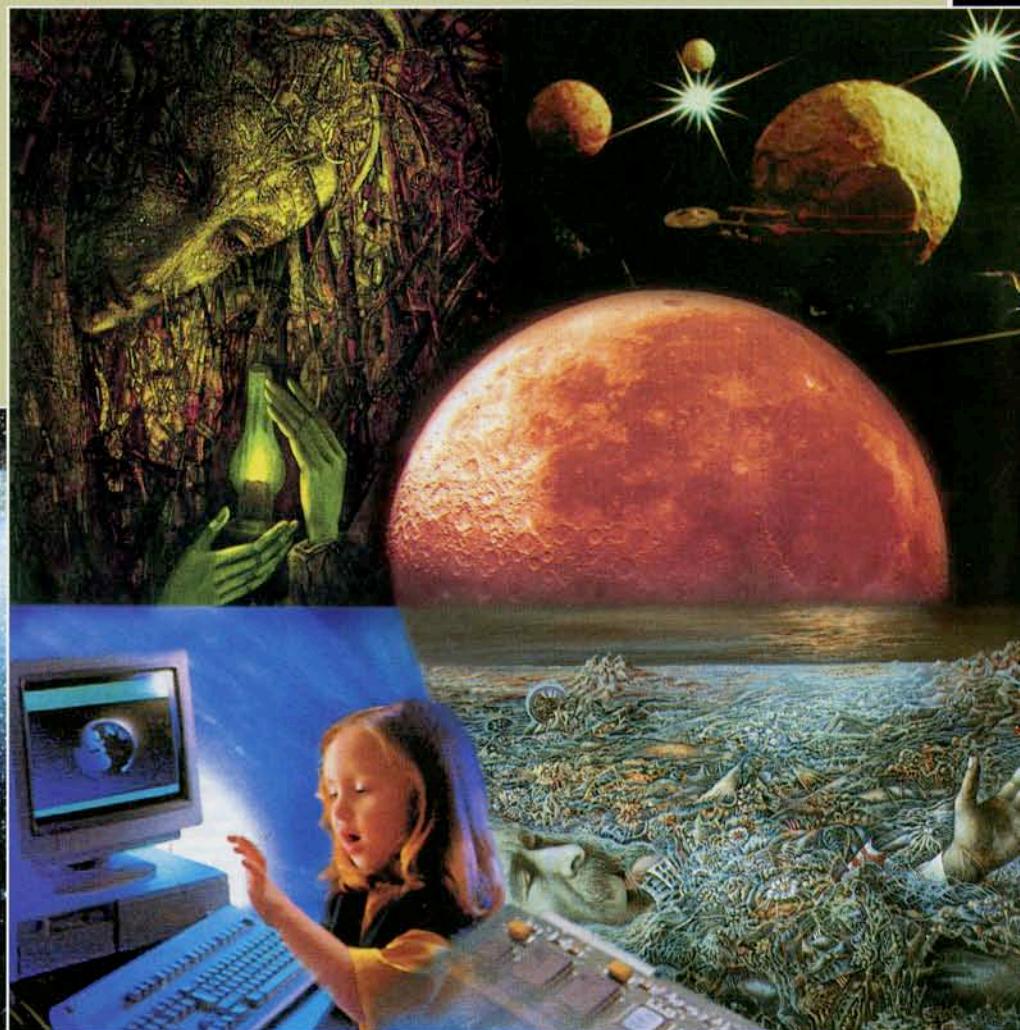
Я не відкриваю чогось нового: багато вчених у ході тривалих досліджень доходили (в тій чи іншій формі) висновку, що енергія Космосу впливає як на людину,

так і на Землю в цілому, що у Всесвіті все взаємопов'язано. Великий учений Ціолковський стверджував, що Космос є живим організмом. “Всесвіт у математичному значенні весь суціль живий, а в звичайному розумінні нічим не відрізняється від тварини” — писав він. Атом Ціолковський дотепно і влучно назвав “громадянином Всесвіту” або ще “бесмертним громадянином Космосу”.

Попри все, необхідно зазначити, що ми ще дуже мало знаємо про вплив Космосу на функціонування планет, поведінку людей як його елементів. І це, знову ж таки, спонукає говорити про необхідність проведення серйозних, масштабних наукових досліджень. Та, зрозуміло, щоб здійснити такі дослідження, потрібно спочатку подолати стереотипи традиційних понять і уявлень, перейти до свіжого, оригінального, недогматичного мислення. Без такого сприйняття дійсності поза увагою залишається численні факти і явища, які людству необхідно осмислити, оцінити і зрозуміти. Лише за цієї умови можна сподіватися на нові відкриття, нові знання, а відтак — на з'ясування старих, як саме життя, загадок буття.

В очевидь, зрозуміти вселенські таємниці можна лише у зв'язку з таємницями людської природи, зокрема таким загадковим явищем, як душа.

Що таке душа? Чому в усіх релігійних концепціях ідеться про неї? Як розцінювати тезу про невмирущість душі, яка рефреном проходить через усі віки й покоління — від прадавніх часів до сьогодення?

Зрозуміло, щоб установити істину в такому складному питанні, його необхідно серйозно дослідити, використавши весь новітній науковий потенціал людства.

Стосовно ж особистих переконань, то на основі власного досвіду можу стверджувати, що душа — не гностична омана розуму, а цілком реальна річ. Як не дивно це звучить, людина продовжує жити навіть із припиненням функцій фізичного тіла: вона продовжує думати, відчувати, аналізувати — усвідомлювати, що відбувається. Я дослідив це на собі — під час клінічної смерті.

...У сімнадцять років мене за комсомольською путівкою відправили на ударну будову, де було більше зеків, ніж комсомольців, і не було геть ніяких житлово- побутових умов. Практично всі, хто потрапив у це пекло, додому повернулися каліками. Не минулося й мені. У двадцять я був безнадійним інвалідом. При зрості 180 см я важив 43 кг. Печінка вивалювалася з-під ребер більш як на 10 сантиметрів. Я мав безліч болючок. Відмовляло серце. Відомий хірург (нині академік) Микола Амосов наполягав на операції — йшлося про заміну мітрального клапана. Справи були кепські — жодних перспектив. Мене не прийняли навіть до Харківської школи-інтернату для інвалідів, відмовивши в навчанні: з таким діагнозом учитися заборонено.

Пам'ятаю, як у цілковитій безнадії стояв на кручі над Дніпром. Хотів покінчти з життям. У душі йшла боротьба. Свідомість пульсувала жорсткою, мов наказ, засторогою: не можна, не маєш права, борись... Раптом до мене підійшов дідусь і говорить: "Що, синку, тяжко? Так тяжко, що й жити не хочеться? У житті все буває... Он, дивись, човен на підводних крилах летить — пролетів і вже його немає. А ото, бачиш, пароплав — чорний, закіплюжений, тягне баржу, таку ж закіплюжену. Ходімо десь присядемо... Життя багатогранне і непросте, — продовжував він. — Не в усіх воно пролітає легко і безхмарно. У більшості людей воно йде то чорними, то білими смугами. Йдеш по твердій рівній дорозі, піднімаючись угору. Ось зійшов на вершину. Але ж кожна гора має спуск — пологий чи зривистий. І тоді багато що залежить від людини — її витримки, мужності й мудрості. Одні сходять з гори, інші зриваються в урвище — розбиваються або калічаться. Якщо витримав випробування, знову вийдеш на рівну дорогу. Та згодом дійдеш до болота, в якому однітонуть, а інші крок за кроком долають багно, аж поки, діставшись берега, не вийдуть на твердий шлях. Таке життя... Хоч як тяжко — треба терпіти, йти далі. І ще запам'ятай ось що: треба вчитися — твоє життя у пізнанні і творенні добра". І старий зник так же раптово, як і з'явився. Я навіть не встиг запитати, як же мені вчитися, коли не приймають навіть у школу для інвалідів...

Невдовзі по тому сталася подія, яку й сьогодні, через сорок років, пам'ятаю так, наче це було вчора.

Мені оперували серце. Кількагодинна операція була надто важкою для мого, виснаженого хворобами й недоіданням, організму — зупинилося серце, зникло дихання. Тобто настала клінічна смерть. Як з'ясувалося пізніше, в такому стані я перебував понад десять хвилин. Не знаю, що було протягом цього часу з тілом, але яскраво пам'ятаю, що відчуваю моя душа. Щойно вона відокремилася від фізичної оболонки, я відчув, що лечу в просторі. Душа наче розквітла: я сприймав увесь Всесвіт, спізнаючи невимовну радість пізнання. Відійшли в небуття страх і біль, усі житейські печалі й негарадзи, і відкрилася гармонія світу. Простір немовби розсунувся, став безмежним. Я летів у височину — до червоного сяйва, яке мало форму диска, — в якомусь тріумфальному піднесенні. Я чув дивну, не знану раніше музику, споглядав чарівні, осяні барви Всесвіту. Точніше, не чув і бачив, а спізнавав. При цьому я знов, що всі, хто є у світі, благословляють, люблять і розуміють мене (як і кожну душу), а я люблю і розумію їх усіх.

Стан щастя, блаженства посилювався з наближенням до червоного диска. Я гадаю, це була концентрована енергія мільярдів душ. Щойно я досягнув сяйва, як ураз щезли, наче виключились, усі відчуття... Зазначу цікавий факт: відтоді, як я прийшов до тями після своїх потойбічних мандрів, я жодного разу не бачив сновидінь, хоча раніше вони приходили часто, здебільшого кольорові.

Скептики можуть закинути, що чимало людей пережили операції, які тривали 4—5 годин, але нічого не відчували й ніде не літали. Підтверджую: і не могли літати. Чотири роки тому мені робили подібну операцію — таку ж тривалу, під загальним наркозом, але це зовсім інше. Наркоз "вимикає" почуття, однак залишається живим. Отамившись, нічого не пам'ятаєш, відчуваєш лише післяоператійний біль і слабкість. Стан, який я описав, суттєво відрізняється від наркотичного забуття.

Упродовж багатьох років, що минули з того часу, я шукав розгадку гармонії, яку спізнав, плинучи в зоряному небі до червоного сяйва. Зустрічав людей, котрі пережили смерть. Їх враження відрізнялися хіба що в деталях — усі відчували незнане на землі відчуття радості й блаженства.

Зрештою мені до рук потрапила книга Раймонда Моуді "Життя після смерті". В цій надзвичайній праці розповідалося про те, що відчували люди під час клінічної смерті. Моуді, дослідивши десятки свідчень, дійшов думки, що йдеться про емоційний досвід, якого люди в житті зазвичай не переживають. Умираючи, вони переміщувалися вгору, у правий куток палати чи операційної, спостерігали звідти власне, розпростерті на хірургічному столі або на ліжку, тіло, лікарів і медичних сестер довкола нього. Потому летіли у височину — до загадкового сяйва, золотого або червоного. Дехто линув до нього тунелем, дехто трубою або навіть колодязем. Майже всі свідчили про райське блаженство, супроводжуване чарівною музикою. У польоті змінювалися відчуття часу і простору — людина опинялася в якомусь іншому, неземному вимірі. Хто долинав небесного сяйва, входив у нього, — зустрічався з померлими рідними і друзями, подорожував у райських краях, бачив чарівні краєвиди і міста. Потому душа поверталася у фізичне тіло. Людина, як то мовиться, воскресала...

Можна вірити чи не вірити оповідкам людей, котрі побували за межею земного життя, але таких свідчень тисячі й тисяч. Тих, хто, переживши смерть, продовжує жити, багато і в Україні. Вони неохоче розкриваються і не часто діляться "потойбічними" враженнями. Та час від часу у газетах, журналах, радіо- і телепередачах з'являються розповіді про пережиті кимось миттєвості бессмерття.

Сам спізнавши смак вічності, я не сумніваюсь у правдивості цих хвилюючих свідчень, попри всю їх фантастичність. Таких дивовижних відчуттів, такого всеохоплюючого щастя я не мав і навряд чи матиму в земному житті. Досьогодні звучить у душі та прекрасна музика і не виходить із пам'яті почута "там" настанова: твори добро!

Надзвичайний досвід, пережитий у стані клінічної смерті, властиво, спонукав до роздумів — про сенс буття, про таємниці світобудови, про зв'язки людини з Космосом і Всесвітім Розумом. Образно кажучи, я прагнув підібрати ключа до дверей у Непізнане, злагнути, як писав у "Божественній комедії" великий Данте, "що водить сонцем і світлами". А ще — людиною: за якими законами вона живе, куди прямує людство, що очікує його в майбутньому?

Ось деякі міркування і припущення.

Наши працури, як уже йшлося, вважали, що життям тієї чи іншої людини і людства у цілому керують зірки й планети, інакше кажучи, космічні чинники. В наш час це розцінюють як марновірство. А проте стародавній світ вочевиль розумів де-

які фундаментальні речі глибше, ніж наша високоосвічена доба. Коли мовиться про астрологічні обчислення, гороскопи, зодіакальні знаки тощо, йдеться, власне, про глобальний вплив вселенського макрокосмосу на наш земний, людський мікрокосм.

Людина пов'язана з Космосом багатогранними всеохоплюючими зв'язками. Деякі з них ми дослідили і зрозуміли — хоча навіть уже з'ясоване часом важко осягається пересічною свідомістю.

Скажімо, в далекому минулому в Космосі стався вибух, і спалахнула нова зірка. Частки нейтрино сотні тисяч років рухалися потому до Землі, несучи інформацію про космічний катаклізм. Людство жило в печерах, народжувалися й гинули цивілізації, а політ нейтрино крізь космічне безмежжя тривав — інформація про появу нової зірки все ще була “в дорозі”, тобто лишилася недоступною для нас, людей. Інакше кажучи, зірка існувала вже сотні тисяч літ, допоки ми дізналися про неї, усвідомили значення космічної події і, врахувавши нову інформацію, оновили свої знання, а можливо, переосмислили і світоглядні поняття.

Це лиш один із прикладів зв'язку людства з Космосом, його впливу на наше буття, свідомість, інтелектуальний поступ. А скільки ще непізнаних зв'язків — значно складніших і глибших — незображенних, неймовірних із точки зору наших сьогоденних знань і уявлень про світ!

Як народжуються зірки, як вони вмирають, що відбувається у космічному безмежжі — все це питання, які мають прямий стосунок до Землі і нас, землян. Розкриваючи таємниці Всесвіту, ми зможемо розгадати й загадки людського буття.

Ще не так давно вважалося, що атом є найменшою, неподільною часткою матерії. Потому з'ясувалося, що атом має ядро, навколо якого кружляють електрони. Новітніми науковими дослідженнями з'ясовано, що ядро атома теж ділиться... Замислимось, чим соня і планети, які обертаються навколо них, відрізняються від того ж атома? Чому б не принести, що за подібним принципом побудований цілий Всесвіт? Десь є центр — ядро нашого Світу, довкола якого обертаються галактики. Там, у центрі, на межі, де матерія переходить з одного стану в інший, на рівні безконечно малих величин виникає життя. Кварки, електрони, атоми “не знають”, живі вони, чи неживі; та коли частки об'єднуються в молекулярне ціле — до життя залишається крок.

Всесвіт — складна й багатогранна структура, і, звісно, життя не обмежується нашою рідною планетою, як про це твердили віками. А коли так, то, очевидно, можемо говорити і про багатограність розумової діяльності у Космосі, а отже, й про обмін інформацією, інтелектуальними набутками.

Не виключено, що на нашу матінку Землю вже надходить така інформація з інших світів, але земна цивілізація ще не досягла належного рівня розвитку, аби її сприймати, точніше кажучи, розшифрувати і зрозуміти. Необхідно пам'ятати, що розвиток науки, техніки тощо найбільше прогресує в центрах, столицях. У Києві, наприклад, він вищий, ніж в інших українських містах, тим більше — селах. Чому б не принести, що в центрі Всесвіту розвиток людства, а значить, і науково-технічний поступ значно вищий, ніж у Сонячній системі, яка знаходиться на периферії нашої Галактики.

Процеси життєдіяльності інших світів — інших планет, цивілізацій — ми зрозуміємо лише тоді, коли піднімемося на відповідний шабель у пізнанні Всесвіту. Таке пізнання має починатися з індивідуального розумового розвитку та постійного обміну інформацією, яка з часом перетвориться на колективну і становитиме загальнолюдський Розум Землі. Здійснення такої масштабної справи потребує використання всього інтелектуального потенціалу планети і всього обширу інформації про світ і буття, накопиченого людством упродовж йо-

го розвитку. Необхідно, зокрема, ґрунтовно дослідити нашу генетичну пам'ять (вона зберігає те, чого не в змозі зберегти осібна чи навіть колективна людська пам'ять), а також підсвідомість — важливі джерело знань про єство людини, її душу. Багато можна дізнатися про Всесвіт, вивчаючи історію Землі, історію людства, його міфотворчість, релігійні уявлення тощо.

Не варто відхрещуватися і від дослідження такого феномена, як життя після смерті. Якщо серйозно поставитися до свідчень людей, котрі, переживши клінічну смерть, повернулися до життя, матимемо унікальне джерело інформації про той аспект Всесвіту і ті його явища, яких фактично ніхто не знає, які є цілковитою “табулою раса” для науки. Сьогодні маємо лише перші слабкі паростки нових знань. Їх не сприймають всерійоз, ігнорують. Та хочемо того, чи ні, ми врешті усвідомимо необхідність пізнання цієї сфери буття і мотуть сили Всесвіту, яка спонукає нас до розвитку, розкриває нашу свідомість, крок за кроком наближаючи нас до Істини...

Серед каналів зв'язку, яким людина поєднана з Космосом, один має для неї особливе значення. Він прямо стосується до життєдіяльності, впливаючи на функціонування тіла, поведінку, інтелект, емоційний стан тощо.

Сьогодні мало хто сумнівається в наявності в людському організмі поряд із серцево-судинною та нервовою системами ще однієї системи життєдіяльності — енергетичної. Вірогідно, подібні енергетичні системи мають і рослини. Не випадково кожна людина, відповідно до зодіакального знаку, під яким народилася, має “свое” дерево: дуб, в'яз, сосну тощо. Біля такого дерева вона почувається комфортно, поліпшує настрої, набирається сили, здоров'я — тобто отримує енергію. Можна згадати також лозоходців, котрі за допомогою вербової рамки виявляли (та й сьогодні виявляють), де містяться запаси питної води, нафти, вплив на самопочуття людей повного місяця, активного сонця — і безліч інших фактів.

З огляду на однорідність явищ на Землі та в Космосі доходимо висновку, що Всесвіт насичений енергетичними каналами, які сполучають зоряні системи, планети тощо. Яка їх функція? Очевидно, та ж, яку енергія виконує в організмі людей: живить його, забезпечує фізіологічну й розумову діяльність. На зразок того, як передається інформація у людському тілі — від мозку до органів, — космічними енергетичними каналами вона поширюється від центру Всесвіту до галактик, у галактиках — до зоряних систем (на кшталт нашої Сонячної), в зоряних системах — до планет.

Чому б не принести, що всі ці явища виникають унаслідок керування з центру Всесвіту — розумного керування. Якщо він не є живим організмом, то можна уявити його чимось на штиблі гіантського комп'ютера з такими ж серверами — колосальним інформаційним центром, або Всесвітнім Розумом. Отримуючи енергетичними каналами сигнали від інформаційних центрів галактик, зоряних систем, планет, він аналізує всі процеси, що відбуваються у Космосі, і відає відповідні команди, які активізують ту чи іншу діяльність, або навпаки, послаблюють чи припиняють її.

Логічно припустити, що й наша Земля має таку собі комп'ютерну систему, котра тими ж таки енергетичними каналами одержує з вищих центрів космічної ієархії програми розвитку, поведінки і чітко їх виконує.

Існуючи в замкнутому просторі Землі, людина, у свою чергу, повинна підкорятися її командам, оскільки діяльність людства, його еволюція визначається насамперед зовнішніми чинниками. Зрозуміло, керування здійснюється через розум людини, який накопичує та фільтрує інформацію, відбираючи з неї позитивну й негативну.

У біологічному плані людина тісно пов'язана з енергетикою,

яка, власне, й формує її свідомість, розум. Проходячи через мозок, інформація нервовою системою та енергетичними каналами поширюється в організмі, спонукає до тих чи інших дій, почуттів, прагнень і в підсумку визначає поведінку індивідуума.

Відомо, що, поряд зі свідомістю, важливою складовою людської особистості є підсвідомість. Що це таке — досі не з'ясовано. Попри численні спроби, науковцям поки що не вдалося побудувати цілісну й переконливу теорію, яка б пояснила структуру та механізми функціонування підсвідомості. Хто з певністю відповість, за допомогою якої системи життєдіяльності людського організму вона формується?

А чому б не припустити, що саме на рівні підсвідомості й діють енергетичні канали зв'язку людини із Землею і Космосом? Analogічно тому, як свідомість виконує наглядову

функцію за фізичною та енергетичною діяльністю індивідуума, підсвідомість контролює безпосередньо свідомість, створюючи навколо неї інформаційне поле. Вона приймає, фільтрує і зберігає інформацію, через енергетичні канали тримає зв'язок з інформаційним центром Землі, а при необхідності може під'еднуватися навіть до каналу Всеєвітного Розуму, який відкрито лише для людей, що досягли духовної і розумової досконалості, тобто гармонійно розвинутих особистостей.

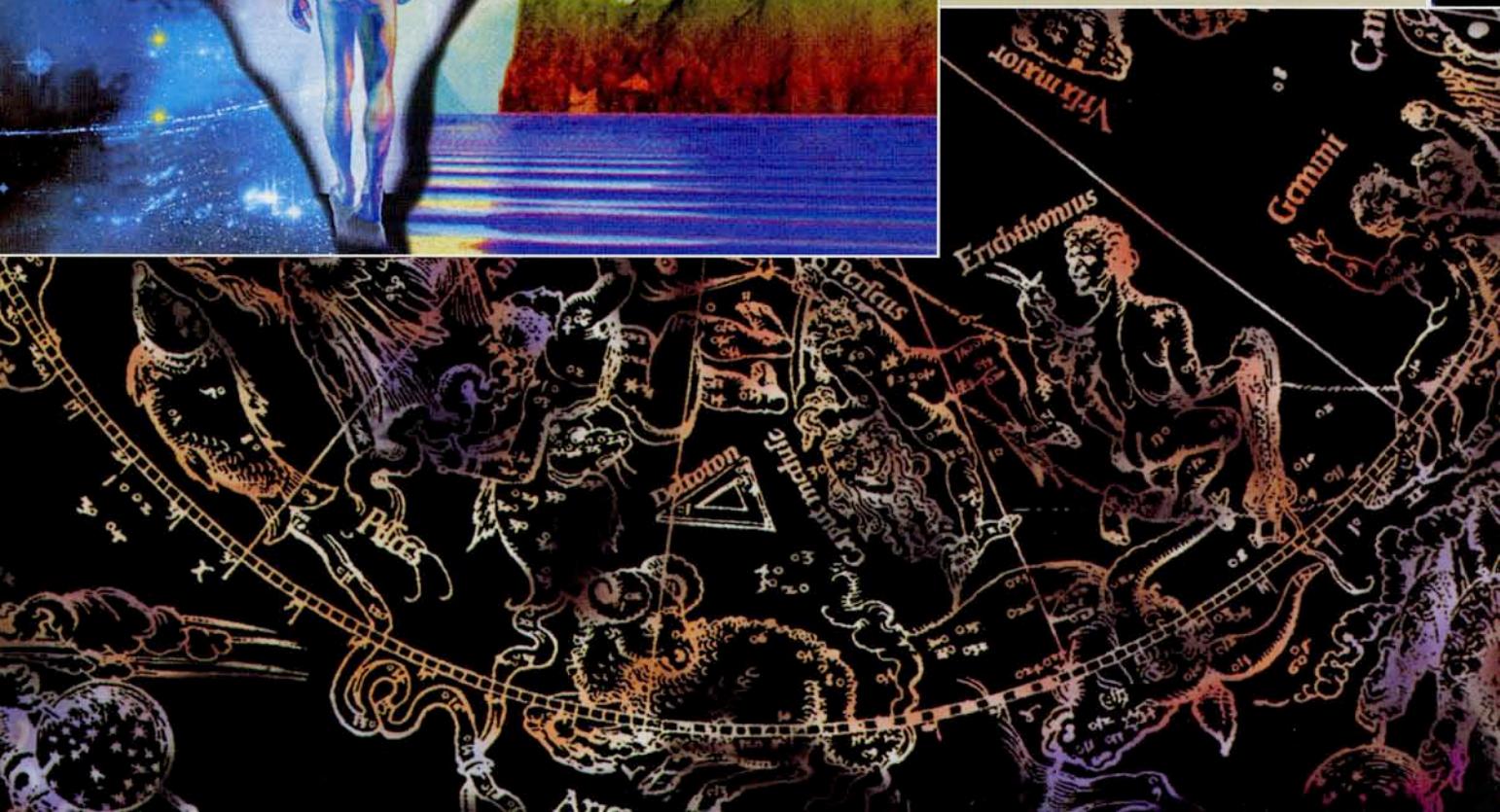
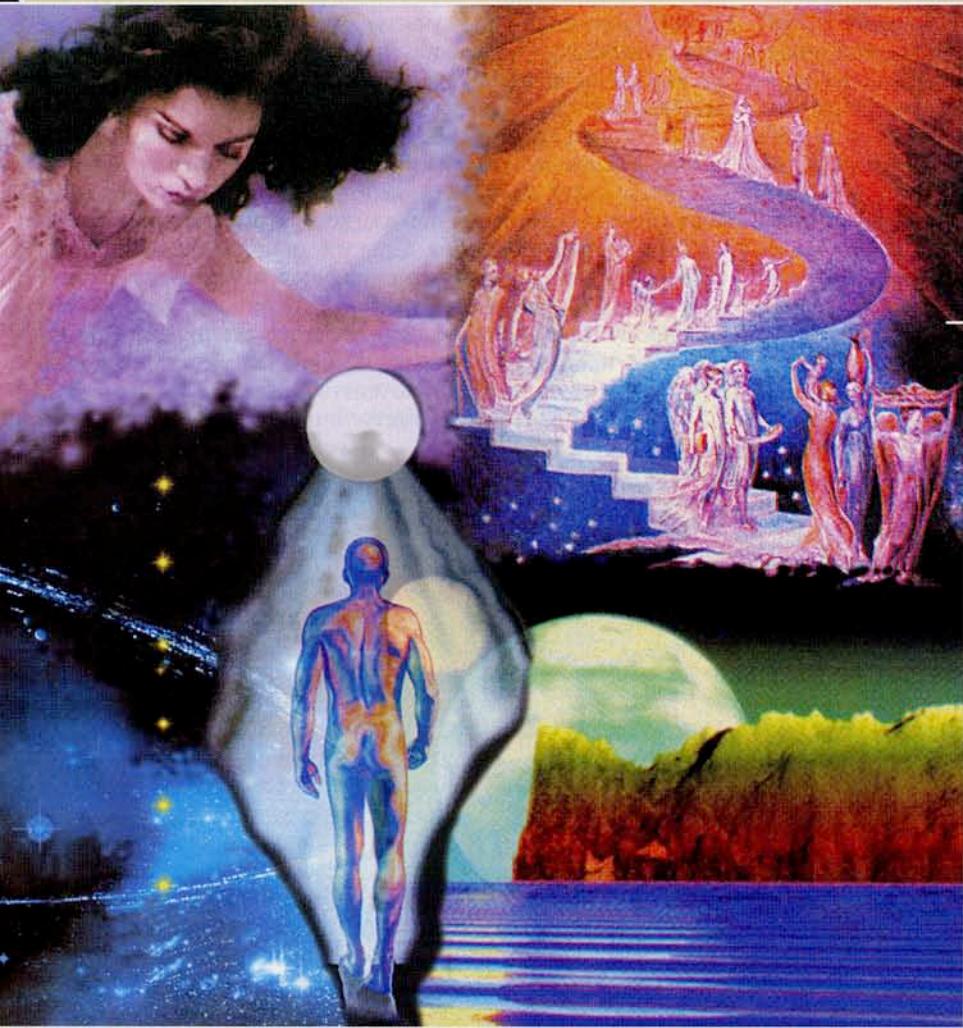
Зв'язок індивідуума з енергетичними каналами Всеєвітут може змінюватися або, навпаки, слабшати і навіть цілковито обірватися. Як не парадоксально, це залежить від самої людини — її дій, вчинків, прагнень, думок, емоцій. Усе визначає спрямування її життєвого вектора — до Добра чи до Зла...

Природа, Всеєвіт налаштовані на добро і злагоду, на еволюційний розвиток усього сущого — галактик, зоряних систем, планет, людей тощо. Енергетичні канали, які пронизують весь Космос, несуть лише позитивну інформацію.

Людина з високими думками і прагненнями, сповнена любові й поваги до близких, легко підключачеться до цих каналів, оскільки сама є носієм позитивної інформації. Віддаючи власні інформаційні надбання, вона натомість отримує позитивну інформацію Всеєвітут, яка сприяє її розвитку і вдосконаленню.

Той же, хто стверджується у злі, жорсткості, самолюбстві, — тобто випромінює негативну енергію і несе негативну інформацію, — не має доступу до інформаційних каналів Землі, Сонця, Всеєвітут. Та згідно із законом збереження енергії негативне випромінення не зникає: не потрапивши до космічних каналів, воно шукає свого споживача — таку ж злу й самолюбну людину, — яка його і всотує.

Негативна енергія (а отже, й негативна інформація, яку вона несе), поширюючись серед осіб із викривленою

свідомістю, веде їх до регресу. Її впливу зазнають також нестійкі, інертні щодо творення добра люди. Відтак вони втрачають зв'язок із енергетичними каналами Все світу і зупиняються у своєму еволюційному розвитку. На рівні свідомості це зрозуміло кожному. Але ж людина не завжди діє свідомо і керується розумом — вона понад усе ставить власне “я”, свої корисливі прагнення. Що зрештою веде до негативного спілкування з іншими людьми, інтелектуальної дисгармонії і найбільшого лиха — садизму.

На жаль, у круговерті життя людина рідко усвідомлює, що вона — лише крихітна частка Все світу. Якщо ми живемо тільки для себе, для задоволення своїх амбітних прагнень, егоїстичних бажань, а тим більше чинимо зло, то автоматично порушуємо енергетичний баланс середовища і опиняємося в ізоляції. Обравши хибний життєвий шлях, людина створює навколо себе енергетичний вакуум. Вийти з нього із пливом часу все важче — потрібні великі зусилля, щоб переорієнтувати свідомість, інтелект і, що найскладніше — підсвідомість, яка з відторгненням від енергетичних каналів зв'язку втрачає здатність їх сприймати, стає глухою до них.

Від’єднана від енергетичних каналів Землі, Природи, Сонця людина змушені жити лише за рахунок енергетики, яку виробляє фізичне тіло, оскільки діяльність її енергетичного “двійника” припиняється. Душа такої людини вмирає, не залишивши жодного сліду ні в інформаційному полі Землі, ні у Все світньому Розумі. Чи не це відобразили біблійні поняття Пекла і Чистилища?

Отже, людині необхідно наполегливо викорінювати негативні риси і прояви характеру, змінювати їх на протилежні — такі як любов, співчуття, милосердя, нетерпимість до жорстокості, агресивності, зла, жадібності, самолюбства. Високі моральні цінності гуманізму і творення добра слід прищеплювати з дитинства — у дитячих садках, школах, сім’ях.

Життя людське — тернисте. Людина робить низку помилок, згодом шкодуючи за свої вчинки; її переслідують біди і невдачі; її завдають кривди, образ. Відтак накопичуються негативні думки і емоції. Ім необхідно будь-що протистояти. Усе, що трапилося, що довелося пережити, слід осмислювати, аналізувати і в підсумку трансформувати у позитивний досвід. Такий досвід — найнадійніша гарантія від нових помилок і негараздів. Головне — не випромінювати негативну енергію, не перетворитися на носія негативної інформації. Звичайно, нелегко, зазнавши, скажімо, несправедливої образи, зберігати позитивну енергію. Але в тому ї сила людини, її розуму, духу, що вона спроможна перемагати за найважчих обставин — не скотитися у прірву, не втонути в житейському трясовині. В результаті таких зусиль енергетичний потенціал людини ще більше посилюється, її зв’язок з інформаційними каналами Все світнього Розуму зміщується. Ось із якого коріння походять біблійні настанови: не судіть — і вас не осудять; простіть — і вам буде прощено; Бог суддя людині.

Із розвитком людство осягне свою істинну сутність — зрозуміє, що людина має не лише фізичне, а й енергетичне тіло, яке, власне кажучи, є основою її буття. Якщо вона живе гармонійно, у злагоді зі Світом і не чинить зла, то відповідно до законів Все світнього Розуму її енергетичне тіло по смерті фізичного продовжує жити. Смерті для такої людини немає — є лише переход в енергетичний стан.

Коли ми усвідомимо, що наше життя не обмежується фізичним існуванням, його страждання і незгоди вже не здаватимуться такими гніючими. Не біда, якщо людина почувавшася немічною або потерпає під тягарем життєвих негараздів і невдач. Біда, коли вона не розвиває своїх душевних та інтелектуальних сил, свідомості, коли занепадає її енергетичне ісво. Відтак вона справді існує лише як матеріальне тіло, перетворюючись на своєрідного робота.

Дучи шляхом Зла, накопичуючи негативну енергію, ми посилюємо його вплив на буття. Зло породжує у людини зневагу не тільки до норм етики й моралі, жорстокість до близьких, а й зверхність у ставленні до самої Природи. За це врешті-решт доводиться розплачуватися дорогою ціною. Пощирення зла, зростання негативної енергетики на Землі спричиняється до могутніх природних, соціальних катаклізмів — стихійних лих, війн, масових епідемій, екологічних катастроф, — які несуть смерть і руйнацію, знищують матеріальні й культурні надбання людства.

Зважаючи на посилення негараздів у нашему житті — нескінчені локальні війни, що все частіше вибувають на планеті, нарощування й без того велетенських арсеналів найсучаснішої зброї, численність технічних аварій, екологічних лих, усе масштабніше й загрозливіше розгули природних стихій, — доходимо висновку: сучасна цивілізація розвивається на шкоду і планеті, і самій собі. Людство це підсвідомо відчуває. Не випадково на порозі третього тисячоліття ожили тривожні балачки про кінець світу.

Сподівання академіка В. Вернадського, що людський Розум самим фактом свого існування може забезпечити стабільний поступ сучасної цивілізації, не справдилися. Як не спростилися із його передбачення, що вже до 2000 року люди житимуть у злагоді й творенні добра. Сталося, швидше, навпаки: простежується тенденція до регресу людства, відчуження від етичних, моральних цінностей та ідеалів. Запановує хаос уседовленості з характерними для нього егоїзмом, цинізмом, жорстокістю, прагненням будь-що досягти успіху, матеріального благополуччя — навіть ціною життя близьких.

А проте здоровий глузд диктує інші критерії життя і вимагає іншої поведінки людей, — зокрема, свідомого обмеження матеріальних прагнень розумними потребами, орієнтації на інтелектуальне, культурне, духовне збагачення. Адже з подальшим зростанням зла на Землі Все світній Розум припинить зв’язок уже не з окремими носіями негативної енергетики, а з усім людством, з нашою планетою. Відтак земна цивілізація опиниться на межі, за якою для неї може закінчитися все і на завжди. І тоді справді настане те, від чого застерігають усі релігії, — Кінець світу.

Услід за злом рано чи пізно приходить кара. Згадаймо історію царської династії Романових, які посіли трон ціною смерті малолітнього царевича Іоанна та його матері. Минуло три століття, і Романових спіткала така ж жахлива доля: при зміні влади в Росії всю царську сім’ю було вбито...

Вочевидь не варто дочікуватися, поки нас — земне людство — спіткає одна спільна апокаліптична біда. Наша цивілізація заслуговує іншої — кращої долі. Її величезні ресурси, досягнення і здобутки, за умови позитивного використання, можуть зробити людей заможними, щасливими і довголітніми. Необхідно лише спрямувати вектор нашого життя до Добра.

Людство повинно згуртуватися й повести дієву боротьбу зі Злом. А це означає — жити за законами людяності, любові і взаємоповаги, прагнути інтелектуального й духовного вдосконалення, гармонійного розвитку, єдності й живого спілкування з безмежним і вічним Все світом.

Тож поспішаймо робити добро! Якщо ми докладемося до цього — кожен осібно і всі разом, усім людством, — на нашій ненці Землі і в людських душах нарешті запанують омріяні віками злагода і гармонія.

Я вірю, що земну цивілізацію чекає саме таке майбуття. Бо ж людський розум завжди перемагав людське безглузді.

Хай славиться Розум у боротьбі зі Злом, у творенні Добра!

Іван Сало.

АННОТАЦИИ

Обращение Председателя Национального банка Украины В. С. Стельмаха к читателям "Вісника НБУ".

Лидия Воронова, Вера Галь. Комплексная программа развития банковской системы Украины: стратегия на перспективу.

Отчет о работе комиссии по созданию проекта Комплексной программы развития банковской системы Украины, предусмотренной Указом Президента "О мерах по укреплению банковской системы Украины и повышению ее роли в процессах экономических преобразований".

Юрий Герасименко. Большим банкам — государственную поддержку.

Определены основные направления деятельности семи крупнейших банков Украины. Анализируется зарубежный опыт государственной поддержки системообразующих банковских учреждений. Акцентируется внимание на недостаточном участии украинского государства в реструктуризации финансового сектора экономики.

Дмитрий Гладких. Особенности планирования доходов, затрат и налогов банковского учреждения.

Рассматривается типовая рабочая структура доходов и затрат коммерческого банка, анализируется динамика доходов и затрат украинских банков за 1998 и 1999 годы, излагаются основные этапы составления квартального плана доходов и затрат.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 декабря 2000 г.

Аналитические материалы в форме графиков, характеризующие финансовое состояние банковской системы Украины по основным показателям активов и пассивов банков.

Изменения и дополнения к "Официальному списку коммерческих банков Украины и перечню операций, на осуществление которых коммерческие банки получили лицензию Национального банка Украины", внесенные за период с 1 ноября по 1 декабря 2000 г.

Виктор Шевчук. Влияние монетарной политики на промышленное производство, инфляцию и реальный обменный курс в Украине в 1994—2000 годах.

С помощью эконометрических исследований автор подтверждает, что увеличение денежной массы лишь временно и незначительно стимулирует производство. В более отдаленной перспективе происходит спад производства, ускорение инфляции и неблагоприятное повышение реального обменного курса.

Елена Метенько. Элементы стабилизации финансово-инвестиционного состояния в Украине и направления инвестиционной стратегии.

Анализируются основные составные экономического роста в Украине, который начался в 2000 году — впервые за период государственной независимости. Рассматриваются пути дальнейшего улучшения инвестиционного климата в нашей стране.

Александр Шаров. Современные тенденции развития и инвестирования рынков драгоценных металлов и драгоценных камней.

Автор предлагает обзор мировых тенденций на рынках драгоценных металлов и камней, сравнивая их с ситуацией, сложившейся в Украине.

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в ноябре 2000 г.

Аналитические материалы в форме таблиц, отражающие механизмы и объемы рефинансирования Национальным банком Украины коммерческих банков в 2000 г. и в ноябре 2000 г.; среднюю процентную ставку по кредитам НБУ, выданным коммерческим банкам в 2000 г. и в ноябре 2000 г.; процентные ставки коммерческих банков по кредитам и депозитам в национальной валюте в ноябре 2000 г.; темпы роста денежной массы в январе — ноябре 2000 г.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за ноябрь 2000 года)

Татьяна Мусиенко. Некоторые аспекты интеграции Украины в региональные экономические структуры.

Анализируются особенности и проблемы процесса глобализации, в частности связанные с организацией мировой валютной системы. Рассмотрены возможности и перспективы экономической интеграции Украины в рамках Европейского Союза и СНГ.

Общий внешний долгосрочный долг Украины по состоянию на 30.09.2000 г.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за ноябрь 2000 года)

Юрий Шаповал, Алексей Константинов. Современные технологии работы коммерческих банков на рынке корпоративных ценных бумаг в Украине.

Авторы рассказывают о целях и задачах Межбанковской фондовой интегрированной системы — единой компьютерной технологии обращения ценных бумаг в банковских учреждениях, особенностях ее функционирования и перспективах развития.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в ноябре 2000 г.

Аналитические материалы в форме таблиц и графика, отражающие результаты аукционов по размещению ОВГЗ в ноябре 2000 г., за 11 месяцев 2000 г., а также сумму облигаций внутреннего государственного займа, которые находятся в обращении.

Виктор Кравец, Галина Муминова-Савина. Организация контроля за операциями с банковскими платежными карточками.

Даются практические рекомендации, касающиеся контроля за ведением расчетов с использованием платежных карточек, процедуры открытия карточных счетов, учета операций по ним, кредитования владельца карточного счета и др.

Дмитрий Шкудин. Моделирование работы банка в системе электронных платежей.

Предложено использовать методы математического моделирования для анализа и оптимизации работы коммерческого банка как участника системы электронных платежей Украины. Показателем эффективности функционирования банка служит среднее время задержки платежных документов. На примере одного из банков рассматривается имитационная модель (simulation model), приводятся результаты моделирования.

Яна Лочман. Перспективы кодификации банковского законодательства Украины.

Рассматриваются виды систематизации законодательства. Обосновывается необходимость кодификации отечественного законодательства, регулирующего банковскую деятельность. Предлагается авторский вариант структуры Банковского кодекса.

Пресс-служба НБУ сообщает.

Изложение избранных пресс-релизов, подготовленных пресс-службой Национального банка Украины в период с 6 ноября 2000 г. по 9 января 2001 г. В частности, сообщается о новых нормативных актах НБУ, касающихся валютного регулирования, об усилении контроля за экспортно-импортными и лизинговыми операциями, о новом Законе "О платежных системах и переводе денег в Украине".

Наталья Игнатова. Национальный банк Украины на внешнем нумизматическом рынке.

Анализируется первый опыт освоения Национальным банком Украины международного нумизматического рынка. Рассматриваются приоритетные направления маркетинговой политики Банкнотно-монетного двора НБУ.

О выпуске в обращение памятной монеты "Палеоліт".

Сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номинальной стоимостью 20 гривен, посвященной эпохе палеолита. Этой монетой открывается серия "Пам'ятки давніх культур України" ("Памятники древних культур Украины"), посвященная палеолиту. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты "Трипілля".

Сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номинальной стоимостью 20 гривен из серии "Пам'ятки давніх культур України" ("Памятники древних культур Украины"), посвященной Трипольской культуре. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты "2600 років Керчі".

Сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номинальной стоимостью 5 гривен "2600 років Керчі" из серии "Стародавні міста України" ("Древние города Украины"), посвященной 2600-летнему юбилею города Керчи. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты "Ольвія".

Сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номинальной стоимостью 20 гривен из серии "Пам'ятки давніх культур України" ("Памятники древних культур Украины"), посвященной одному из центров античной материальной и духовной культуры Северного и Северо-Западного Причерноморья — городу-государству Ольвия. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение памятной монеты "На межі тисячоліть".

Сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание памятной монеты номинальной стоимостью 5 гривен, посвященной переходу человечества из второго в третье тысячелетие. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Андрей Папуша. Неповторимость таланта.

Фotoочек о художнике В.В.Попове — авторе памятной медали "Национальный банк Украины", члене Союза художников Украины, Международной федерации медальеров.

Іван Сало. Добро и зло.

Размышляя о вечных вопросах человеческого бытия — жизни и смерти, добре и зле, — автор выдвигает ряд предположений, касающихся энергетической взаимосвязи человека и природы, человечества и космоса.

ANNOTATION

Address of President of the National Bank of Ukraine Volodymyr Stelmakh to the readers of "Visnyk of the NBU."

Lidia Voronova, Vira Hal. *Complex Program for the Ukrainian Banking System Development: a Strategy for the Future.*

It is a report on the work of the Commission on the development of the Draft Complex Program for the Ukrainian Banking System Development, envisaged by the Decree of the President of Ukraine "On the Measures for Consolidating the Ukrainian Banking System and Raising its Role in the Processes of Economic Transformations."

Yuriy Herasymenko. *State Support Should be Rendered to Large Banks.*

The main trends for seven Ukrainian large banks' activities are determined. The analysis of foreign experience in providing state support for the backbone banking institutions is presented. An insufficient participation of the Ukrainian state in restructuring the financial sector of the economy is accentuated.

Dmytro Hladkych. *The Peculiarities of Planning Incomes, Expenditures and Taxes in a Banking Institution.*

A standard work structure of commercial bank incomes and expenditures is considered, the dynamics of Ukrainian banks' incomes and expenditures for 1998 and 1999 is analyzed and the main stages of the quarterly plan of incomes and expenditures are presented.

Dynamics of the Financial Status of Ukrainian Banks as of December 1, 2000.

The analytical materials are presented in diagrams, which characterize the financial state of the Ukrainian banking system according to the main indices of banks' assets and liabilities.

Changes and Addenda to the "Official List of Ukrainian Commercial Banks and Operations Licensed by the National Bank of Ukraine" from November 1 to December 1, 2000.

Viktor Shevchuk. *The Influence of Monetary Policy on the Industrial Production, Inflation and Real Foreign Exchange Rate in Ukraine in 1994 – 2000.*

Using econometric investigations, the author proves that an increase in money supply only temporarily and insignificantly stimulates industry. In a long-term outlook it leads to production recession, speeding up of inflation and unfavorable actual exchange rate appreciation.

Olena Metenko. *The Elements of Stabilizing the Financial-Investment State in Ukraine and Trends of Investment Strategy.*

The main components of the economic growth in Ukraine are analyzed, which started in 2000 — for the first time during the period of state independence. The ways of the subsequent investment climate improvement in our country are considered.

Oleksandr Sharov. *Modern Trends in the Development and Investment of the Precious Metals and Precious Stones Markets.*

The author proposes a review of the world trends in the precious metals and precious stones markets, comparing them with a situation in Ukraine.

Main Monetary Parameters of Ukraine's Money and Credit Market in November 2000.

The analytical materials are presented in the form of tables, reflecting the mechanisms and volumes of refinancing commercial banks by the National Bank of Ukraine in 2000 and in November 2000; average interest rates on credits granted by the National Bank of Ukraine to commercial banks in 2000 and in November 2000; commercial banks' interest rates on credits and deposits in the national currency in November 2000; rates of money supply growth in January — November 2000.

Official Exchange Rates Set Daily by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (November, 2000)

Tetiana Musienko. *Some Aspects of Ukraine's Integration into the Regional Economic Structures.*

The peculiarities and problems of the globalization process are analyzed, in particular, those concerning the world foreign exchange system organization. The possibilities and prospects of Ukraine's economic integration in the network of the European Union and CIS are considered.

Total External Long-Term Debt of Ukraine (September 30, 2000).

Official Exchange Rates Set Monthly by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (November, 2000)

Yuriy Shapoval, Oleksiy Konstantynov. *Modern Technologies of Commercial Banks' Functioning in the Corporate Securities Market in Ukraine.*

The authors tell about the goals and tasks of the Interbank stock integrated system — a single computer technology of securities' circulation in the banking establishments, the peculiarities of its functioning and development prospects.

State Securities Market of Ukraine in November 2000.

The analytical materials are presented in the form of tables and diagrams, reflecting the auction results of domestic T-bills placement in November 2000, for 11 months of 2000, as well as total domestic T-bills in circulation.

Viktor Kravets, Halyna Mumina-Savina. *Organization of Control on the Banking Charge Cards.*

Practical recommendations are given, concerning control over settlements using charge cards, the procedures for setting up card accounts, accounting operations with them, crediting the owner of a card account, etc.

Dmytro Shkudun. *Modelling of Bank's Activities in the Electronic Payment System.*

The author proposes to use the methods of mathematical modelling for analyzing and optimizing the work of a commercial bank, which is a participant in the electronic payment system of Ukraine. The average time of delays in the processing of payment documents is an indicator of bank's efficient functioning. A simulation model is taken as an example; the results of modelling are presented.

Yana Lochman. *The Prospects of Codifying the Banking Legislation of Ukraine.*

All types of legislation systematization are considered. The necessity of codifying the national legislation is substantiated, which regulates the banking activities. The author's variant of the Banking Code structure is proposed.

The NBU Press Service Informs.

It is a survey of selected press releases, prepared by the NBU press service for the period from November 6 till January 9, 2001. In particular, there is an information on the new NBU standard acts on foreign exchange regulation, reinforcing control over export-import and leasing operations, as well as information on the new Law "On the Payment Systems and Money Transfers in Ukraine."

Natalia Ihnatova. *The National Bank of Ukraine at the Foreign Numismatic Market.*

The first experience of mastering the international numismatic market by the National Bank of Ukraine is analyzed. The priority trends of the market policy of the NBU Mint and Banknote Printing Works are considered.

On Putting into Circulation the Commemorative Coin "The Paleolith."

An information on putting into circulation and the numismatic description of the commemorative coin of 20 hryvnia denomination from "The Monuments of the Ancient Cultures of Ukraine" series. The photos of the coin's obverse and reverse are presented.

On Putting into Circulation the Commemorative Coin "Trypillya."

An information on putting into circulation and the numismatic description of the commemorative coin of 20 hryvnia denomination of "The Monuments of the Ancient Cultures of Ukraine" series. The photos of the coin's obverse and reverse are presented.

On Putting into Circulation the Commemorative Coin "Kerch is 2600 Years Old."

An information on putting into circulation and the numismatic description of the commemorative coin of 5 hryvnia denomination "Kerch is 2600 Years Old" from "The Ancient Cities of Ukraine" series, dedicated to the 2600th anniversary of the city of Kerch. The photos of the coin's obverse and reverse are presented.

On Putting into Circulation the Commemorative Coin "Olbia."

An information on putting into circulation and the numismatic description of the commemorative coin of 20 hryvnia denomination from "The Monuments of the Ancient Cultures of Ukraine" series, dedicated to one of the centers of antique material and spiritual cultures of the North and North-West Black Sea Maritime Region — the city-state Olbia. The photos of coin's obverse and reverse are presented.

On Putting into Circulation the Commemorative Coin "On the Verge of the Millenniums."

An information on putting into circulation and the numismatic description of the commemorative coin of 5 hryvnia denomination, dedicated to the transition of the humanity to the second and third millenniums. The photos of the coin's obverse and reverse are presented.

Andriy Papusha. The Uniqueness of a Talent.

A photo story about V. V. Popov, the artist and the author of the commemorative medal "The National Bank of Ukraine," member of the Artists' Union of Ukraine and the International Federation of the Medalists.

Ivan Salo. Good and Evil.

Reflecting on the eternal issues of human existence — life and death, good and evil — the author suggests a number of ideas, concerning the energetic interrelation between man and nature, humanity and space.

Ісус Христос Пантократор. Українська ікона початку XIX століття.
Із колекції Українського професійного банку.

Передплатний індекс журналу "Вісник НБУ" і додатка до нього
"Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"
у Кatalозі періодичних видань України – 74132